

171
3

OMVANGENDE BEWAART

MS2

MILITAIRE SPECTATOR

Recycling counterinsurgency
(zie blz. 167)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl

Secretariaat KVVK
(Ledenadministratie, PR, secretaris
en penningmeester)
MPC 41A
Postbus 9012 6710 HC Ede
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel I.M. de Jong
Telefoon: (0318) 68 32 30

HOOFDREDACTEUR

**brigade-generaal cav prof.
J.M.J. Bosch**
Instituut Defensie Leergangen
MPC 58B, Brasserskade 227a,
2497 NX Den Haag
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 284 42 58
of (076) 527 32 09
Fax (015) 284 47 21

REDACTIE

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. J. Terpstra
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
commodore KLu J.S. Willemse

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool
p/a hoofdredacteur
Telefoon (015) 284 47 20
Fax (015) 284 47 21
a.kool@mindel.nl

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

ABONNEMENTEN

binnenland: € 20
studenten: € 12,50
buitenland: € 25

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869
NADRUK VERBODEN
Foto-omslag: Bron: abc-press

MILITAIRE SPECTATOR

- 130** Editoriaal:
Escalatiedominantie en force protection
- 132** Mededelingen
- 133** J.F.W. van Angeren:
De verkondiging van het Airpower evangelie
- 148** B. Hopman, J.K. Scherpen:
Verhalen van een uitzending
- 158** P.J.M. van der Heijden:
Individuele Deelnemers Eerdere Missies (IDEM)
Zorg voor luchtmachtmilitairen na uitzending
- 167** I. Duyvesteyn:
Recycling counterinsurgency
- 176** M. de Haas:
Het Russische Veiligheidsbeleid (2)
- 188** Boeken
- 190** Samenvattingen/Summaries
- 192** Mededeling

ESCALATIE- DOMINANTIE EN FORCE PROTECTION

De Koude Oorlog ligt nu alweer ruim 10 jaar achter ons. Deze tijd kenmerkte zich in onze militaire wereld voornamelijk door systematische en gerichte voorbereiding op een allesbeslissend grootschalig conflict tussen de twee voornaamste bondgenootschappen, de NAVO en het Warschaupact onder de respectieve leiding van de twee supermachten USA en USSR. Nederland was een 'klein maar fijn' lid van de toen nog uit 16 leden bestaande NAVO en droeg naar behoren bij aan het bondgenootschappelijk verdedigend vermogen, dat voornamelijk bestond uit pantserbestrijdingscapaciteit in alle denkbare vormen: tanks, antitanksystemen, gemechaniseerde infanterie, intelligente pantserbestrijdingsmunitie van de artillerie en de luchtmacht (*close air support* en [*battlefield*] *air interdiction*), snelle contra-mobiliteitsmiddelen van de genie en ga zo maar door. Escalatie-dominantie, het vermogen tot daadkrachtig optreden, en *force protection* (bescherming in brede zin; het behoud van eigen militair vermogen) waren vanzelfsprekende begrippen, onlosmakelijk verbonden aan de taakuitvoering van een hoofdzakelijk gemechaniseerde krijgsmacht met een maximale combinatie van mobiliteit, bescherming en vuurkracht.

Na de val van de Berlijnse Muur veranderde de wereld in een rap tempo. De basis voor opleiding, training en inrichting van de krijgsmacht bleef weliswaar de voorbereiding op (grootschalige) gevechtsoperaties, maar men oriënteerde zich vooral op expeditionaire inzet, hoofdzakelijk in het kader van vredesoperaties. 'Zwaar' (in termen van offensieve capaciteit, vuurkracht en incasseringsvermogen) was opeens ouderwets en 'licht' kwam en bleef in de mode. Bij de Koninklijke Landmacht werden zware eenheden in rap tempo omgezet in een 'vredesdividend' en samen met de Koninklijke Luchtmacht maakte de KL handig gebruik van het ontstane '*window of opportunity*' om 11 Air Manoeuvre Brigade (AMB) op te richten (inbegrepen de al jaren zo vurig gewenste gevechtshelikopters) en op deze wijze van expeditionair vermogen te getuigen. De verwachtingen van politieke en militaire leiders waren hoog gespannen en kort na het operationeel stellen van het eerste luchtmobiele infanteriebataljon werd het uitgezonden naar Srebrenica. Helaas ging men zonder (gevechts)helikopters maar met lichtbewapende pantservoertuigen. Intense politieke en militaire discussies over bewapening en bescherming gingen hieraan vooraf. Uiteindelijk bleven zwaardere wapensystemen in Nederland achter. De Nederlandse militairen van Dutchbat-3 waren zo goed als hulpeloos bij de aanval op de enclave door de veel sterkere en zwaarder uitgeruste Bosnische Serviërs. Vanaf die tijd vragen veel militairen zich af hoe zij in die situatie gereageerd zouden hebben. Velen ook proberen zich voor te stellen hoe het zou zijn verlopen als Dutchbat-3 over een eskadron Leopard-2 tanks, gevechtshelikopters of andere 'eigen' lucht- en/of vuursteun zou hebben kunnen beschikken. Immers, escalatie-dominantie en *force protection* zouden dan in elk geval tijdelijk en plaatselijk gegarandeerd zijn geweest.

De robuuste samenstelling van IFOR, SFOR en KFOR liet daarna overigens zien dat de (inter)nationale politieke en militaire top bereid was lering te trekken uit de lessen rondom Srebrenica: escalatiedominantie en *force protection* werden in overeenstemming gebracht met de aanwezige dreiging en het 'robuuste mandaat' van deze vredesmachtsen. Bij UNMEE greep de Tweede Kamer zelfs in door de minister van Defensie te vragen een aantal gevechtshelikopters onder nationale controle in het operatiegebied klaar te hebben staan om het Nederlandse detachement zonodig letterlijk te hulp te schieten.

Wat betekent dit nu? De grenzen van 'licht' en 'snel' zijn inmiddels bereikt. Licht en snel betekent immers bijna per definitie een gebrek aan escalatiedominantie en *force protection*, waardoor de potentiële beïnvloeding van de strijdende partijen afneemt en de kans op eigen verliezen toeneemt. Daarnaast gaat vredeshandhaving in beginsel uit van transparantie, waardoor we ons niet alleen beter zichtbaar maken maar ook meer kwetsbaar. Licht betekent in dergelijke situaties bovendien dat men bij contact met kwaadwillende partijen onmiddellijk gebonden is en op korte termijn geen gebruik kan maken van voor offensief gebruik geschikte, zwaardere wapensystemen. Snelheid kan in die gevallen ook niet veel meer betekenen. Denk bijvoorbeeld maar eens aan de inzet van Amerikaanse lichte elite-eenheden (Rangers en Delta Force) in Mogadishu in 1993, toen een niet of nauwelijks getrainde en inferieur bewapende menigte 18 Amerikaanse elitesoldaten doodde (en 70 (!) zwaar verwondde) en de beelden van gedode Amerikaanse soldaten die door het Somalische stof gesleept werden de wereld choqueerden. Een colonne Pakistaanse, Maleise en Italiaanse pantservoertuigen en tanks moest ze uiteindelijk ontzetten. Vanaf dat moment geldt voor Amerikanen ook in

vredeshandhavende operaties het adagium: *'prepare for the worst and hope for the best.'*

Uiteraard moet een expeditieaire strijdmacht ook snel kunnen reageren in (inter)nationale crisissituaties. Daartoe heeft ze snel inzetbare en dus veelal lichte, 'luchtmobiele' eenheden en hoofdkwartieren nodig, die in elk geval het initiële deel van een operatie kunnen uitvoeren. Maar zoals de recente geschiedenis heeft laten zien, zijn de risico's in zo'n fase groot en deze lichte middelen extra kwetsbaar, omdat de voorbereiding als het snel moet niet altijd maximaal kan zijn. Daarom, maar ook om de mogelijkheid te scheppen van een vredeshandhavende operatie over te gaan tot een vredesafdwingende operatie, is het noodzakelijk deze lichte eenheden zo snel als mogelijk te versterken met of af te lossen door zwaardere eenheden met inherente escalatiedominantie (inclusief offensieve capaciteit) en *force protection*. Het alternatief zou kunnen zijn de acceptatie van grotere verliezen. Maar daarvoor zijn de Nederlandse belangen in een expeditieaire operatie waarschijnlijk te gering en ontbreekt welhaast zeker het politieke, militaire en maatschappelijke draagvlak. Misschien dat in dit licht toch serieus, diepgaand en meer genuanceerd moet worden nagedacht over de inrichting van de Nederlandse krijgsmacht. 'Zwaar' is niet goedkoop en zeker niet 'trendy', maar ook 'licht' heeft zijn prijs en zeker zijn grenzen. De vraag blijft welke prijs we als Nederlanders bereid zijn te betalen en of we professioneel en tegendraads genoeg zijn weerstand te bieden aan de tendens om onze krijgsmacht almaar lichter te maken.

¹ 11 AMB is de operationele samenvoeging van 11 Luchtmobiele Brigade en de Tactische Helikopter Groep KLu.

² Bowden, M. - Black Hawk Down. A story of modern war. Blz. 411. New York, 2000. ISBN 0-451-20393-3

Mededelingen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap en de Atlantische Commissie nodigen leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

Defensie na de verkiezingen

In mei vinden de verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. Uiteraard hebben de verschillende politieke partijen elk hun eigen visie op de (budgettaire) toekomst van het beleidsterrein Defensie. Teneinde die visie te kunnen presenteren, en hierover met de aanwezigen van gedachten te kunnen wisselen, zijn woordvoerders van enkele grotere politieke partijen op het gebied van Defensie en veiligheidsbeleid uitgenodigd.

Op het moment van het ter perse gaan van deze Militaire Spectator is nog niet bekend welke woordvoerders aan de uitnodiging gevolg geven.

Op de website www.kvbk.nl kunt u een actuele stand van zaken vinden.

De bijeenkomst zal plaatsvinden op:

dinsdag 26 maart 2002

**Perscentrum Nieuwspoor
Lange Poten 10, Den Haag**

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst begint om 20.00 uur.
Gaarne aanmelden tijdens kantooruren (076-5273209) of via info@kvbk.nl

Deze aankondiging staat al enige tijd op de website www.kvbk.nl
Indien u zich op de mailservice abonneert, worden de aankondigingen vroegtijdig onder uw aandacht gebracht.

KEN UW PROFESSIONALITEIT!

OF SPREKEN DE KRIJGSMACHT EN VEILIGHEIDSBELEID U AAN...

... WORD LID VAN DE KVBK!

**De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl**

De verkondiging van het Airpower evangelie

**William 'Billy' Mitchell - De heetgebakerde kruisvaarder
contra
Henry H. 'Hap' Arnold - De pragmatische pleitbezorger**

J.F.W. van Angeren MA - kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Een zeer belemmerende factor bij de ontwikkeling van de militaire luchtvaart was de extreme behoudzucht van de uitvoerende regeringsdepartementen

William 'Billy' Mitchell

Ik heb altijd gezegd dat het er beslist van zal komen, maar ik zeg ook dat nu niet het juiste moment is

Henry H. 'Hap' Arnold

Inleiding

Bijna een eeuw nadat de gebroeders Wright er in slaagden te vliegen met een vliegtuig dat zwaarder was dan de lucht, zijn er tekenen die erop wijzen dat er nog steeds geen volledige erkenning is van het belang van het Luchtwapen, oftewel Airpower. Dit roept enkele vragen op. Wat zou er de oorzaak van kunnen zijn dat het begrip 'Airpower' nog steeds niet volledig tot ontplooiing is gekomen? Is de boodschap van 'airpower' niet duidelijk genoeg? Of hebben haar pleitbezorgers misschien niet de juiste toon gezet? Zou het kunnen zijn dat hun optreden teveel haat en nijd opriep en teveel mensen vreemdde van de zaak waarvoor zij

streden? Zou het kunnen zijn dat niet zozeer de boodschap maar veeleer de boodschappers de oorzaak zijn van een onbevredigend resultaat?

Met name tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog waren er vele mensen die een rol speelden bij de 'verkondiging van het airpower evangelie'. Grofweg waren er twee tegen-gestelde stromingen die overigens beide hetzelfde doel hadden: de strategische inzet van het luchtwapen door een Onafhankelijke Luchtmacht. Enerzijds was er de groep heetgebakerde kruisvaarders, en anderzijds waren er de pragmatische, berekenende pleitbezorgers.

William 'Billy' Mitchell vertegenwoordigde de eerste groep en Henry H. 'Hap' Arnold de tweede. Van de twee zocht Mitchell de confrontatie. Dat sprak tot de verbeelding van de publieke opinie. Zijn benadering was een steun in de rug van de 'vliegers'.¹ Daarom wordt hij, met name in Amerika, vaak gezien als een held en als voorbeeld voor 'luchtmachters'. En inderdaad, hij is erin geslaagd de zaak van airpower in zijn tijd onherroepelijk op de agenda te plaatsen. Zijn aanpak leidde echter tevens tot een felle strijd met de andere krijgsmacht-delen. Daardoor ging de boodschap van airpower regelmatig ten onder in heftige twisten.

De benadering van Arnold daarentegen - vaak gekritiseerd als te voorzichtige - was gematigder. Zijn aanpak heeft misschien nooit iemand in vervoering gebracht, maar ook grote botsingen met de andere krijgsmacht-

delen en de regering werden vermeden. Uiteindelijk leidde deze tactiek in 1942 in Amerika tot de oprichting van de nagenoeg geheel onafhankelijke - Army Air Force.

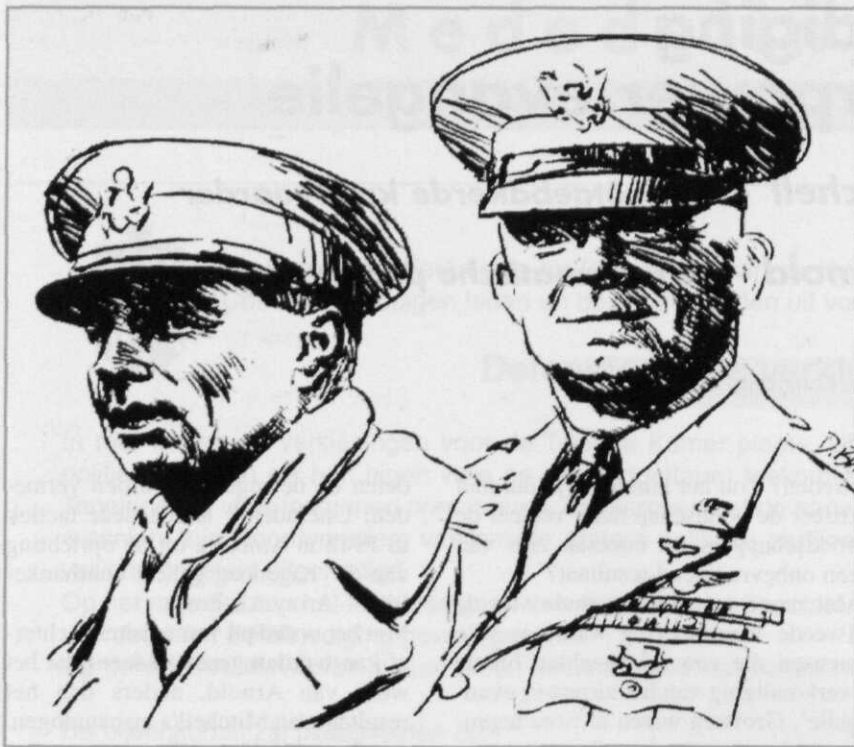
Met het voordeel van wijsheid achteraf kan worden geconcludeerd dat het werk van Arnold, anders dan het resultaat van Mitchell's inspanningen, minder nadelige effecten teweegbracht. Daarom kan aan het eind van de rit redelijkerwijs worden geconcludeerd dat van de twee Arnold het meeste succesvol was. Dit betekent dat niet Mitchell maar Arnold als voorbeeld zou moeten dienen voor ieder die het 'Airpower evangelie' wil verkondigen.

Men kan de twee mannen niet los zien van de omstandigheden waarin zij leefden. Hun attitude werd immers gevormd door hun omgeving, en door de middelen waarover zij konden beschikken alsook de denkbeelden die in hun tijd tot ontwikkeling kwamen. Zozeer zelfs zijn de achtergronden van betekenis dat eerst uitgebreid wordt stil gestaan bij deze achtergronden, alvorens meer te zeggen over de twee hoofdrolspelers - beide behorende tot de 'klasse apart' van jonge en onstuimige piloten - en hun rol in de verkondiging van het 'airpower evangelie'.

Achtergronden

De ervaringen van de Eerste Wereldoorlog
Mitchell en Arnold waren beiden het

* De auteur is Hoofd Opleidingen KLU op het Instituut Defensie Opleiding te 's-Gravenhage. Dit artikel is een vertaling en bewerking van een 'paper' geschreven in het kader van de studie van de auteur in 'Air Warfare' aan de American Military University (Vertaling door LAS Sectie Vertalingen).

William "Billy" Mitchell en Henry H. "Hap" Arnold
(tekening D. Burke, copyright: RAAF Air Power Studies Centre)

product van hun ervaringen in de Eerste Wereldoorlog. Als Amerikaanse 'vliegers' putten zij hun inspiratie onder meer uit de Britse ervaringen in de Eerste Wereldoorlog. Het was deze oorlog die vorm gaf aan hun ideeën over de inzet van het luchtwapen. Maar het lukte niet deze ideeën zonder ernstige verzet ingang te doen vinden bij hun niet-vliegende collega's.

De Britse ervaringen gedurende de Eerste Wereldoorlog hadden geleid tot de oprichting van een onafhankelijke Royal Air Force (RAF). In het VK was de echte discussie op gang gekomen na de aanval door een formatie Duitse Gotha bommenwerpers, in mei 1917, op een kuststadje in Kent, op 17 juni gevolgd door een aanval op Londen zelf, en een derde aanval op 7 juli. Daarbij vielen in totaal 332 doden en 852 gewonden. Naar aanleiding van de door de Duitse aanval teweeggebrachte consternatie en paniek, 'benoemde Prime Minister Lloyd George zichzelf en (...) Gene-

raal Smuts tot een commissie met twee leden, met de opdracht te onderzoeken hoe de Britse luchtmacht krachten het best konden worden gereorganiseerd... Het rapport van Smuts, dat op 17 augustus 1917 gereed was, zou de basis vormen waarop Britse vliegers de daarop volgende twintig jaar een volledige theorie over oorlogvoering zouden ontwikkelen.' In het rapport wordt gesteld:

Luchtmacht krachten kunnen worden ingezet als onafhankelijk instrument voor gevechtsacties. Voor zover we thans kunnen voorzien zijn er absoluut geen grenzen aan de schaal waarop ze in de toekomst onafhankelijk kunnen worden ingezet. En misschien is de dag niet ver waarop luchtacties met hun verwoesting van vijandelijk grondgebied en hun grootschalige vernietiging van industrie centra en dichtbevolkte gebieden mogelijk de belangrijkste gevechtsacties zullen worden, waarbij de oudere vormen van leger- en marineoperaties

misschien een secundaire, ondergeschikte rol zullen gaan vervullen.

In zijn boek *Bomber Command* merkt Max Hastings op dat dit toekomstbeeld 'door de gelederen der generaals en admiraals een minstens zo grote golf van woede en minachting joeg als van opwinding en enthousiasme door die der vliegers. Op een ander tijdstip zou de gezamenlijke animositeit van het Departement van Oorlog [leger] en de Admiraliteit [marine] voldoende zijn geweest om het Rapport Smuts ongemerkt in een la te doen verdwijnen. Maar in de herfst van het jaar 1917 was het politieke aanzien van de leiders van de twee gevestigde krijgsmacht delen in de ogen van de Britse regering tot een wel heel laag niveau gedaald.' Dit schiep goede voorwaarden voor de verdere ontwikkeling van de RAF. Gevolg was dat, 'ten tijde van de wapenstilstand de RAF groter was dan het Britse leger was geweest in 1914'. En de onafhankelijke RAF speelde duidelijk een belangrijke rol bij het formuleren van militaire doctrines, waaronder die van het Strategisch Bombardement.

Voor de Amerikaanse vliegers leken de ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk een unieke kans te bieden. Zij droomden van een zelfde positie als hun collega's bij de RAF. In de Verenigde Staten overheerste echter de gedachte dat 'als instrument voor gevechtshandelingen [het luchtwapen] nog in de kinderschoenen stond. Het had weliswaar een af en toe spectaculaire en steeds belangrijker wordende – maar niettemin grotendeels niet-essentiële – rol gespeeld in de uitkomst van de oorlog.' 'De eerste fragiele vliegtuigen werden door de meeste officieren (...) gewoon niet serieus genomen, (...) In het beste geval, zo redeneerden zij, zouden de nieuwe vliegtuigen misschien een bescheiden uitbreiding van het traditionele oorlogsinstrumentarium vormen. Holley geeft een beschrijving van de problemen waarvoor vliegers zich gesteld zagen.

Men zou logischerwijs mogen aan-nemen dat leidinggevende militair-en zich tegen het einde van de oorlog veel inspanning zouden getroosten om een doctrine [voor airpower] te formuleren, maar dat was niet het geval (...) Te oordelen naar het rapport van Generaal Pershing² [aan het einde van de Eerste Wereldoorlog] was het luchtwapen volslagen onbelangrijk. Pershings rapport bevatte, afgezien van een enkele zin in de trant van 'de-vliegtuigen-gingen-ook-de-lucht-in' bij de verslaggeving over gevechtshandelingen van de grondstrijdkrachten, geen bespiegeling over de taak van gevechtsvliegtuigen. Ook een evaluatie van de rol van de luchtoorlog bleef achterwege. De vermelding van het wapen der luchtvaart bleef beperkt tot één enkele alinea waarin de vliegers werden geprezen voor hun moedige daden en dapperheid.

Dientengevolge verliep het formuleren van een gezaghebbende strategische bombardementsdoctrine in de vs veel minder succesvol dan in het Verenigd Koninkrijk. Het Amerikaanse militaire gevestigde gezag liet er geen twijfel over bestaan dat men zich niet zou uitleveren aan de 'bevliegingen van een paar fanatici', zoals de generaals het zagen. Deze karakterisering was niet zonder grond. Per slot van rekening konden de voorstanders van airpower niet veel meer in stelling brengen dan een paar grotendeels nog in theoretisch stadium verkerende ideeën. En deze ideeën werden meestal met veel ongeduld naar voren gebracht. Maar ook de frustratie – en het daaruit voortvloeiende ongeduld – van de voorstanders van airpower waren begrijpelijk. Die frustratie kwam gedeeltelijk voort uit de in hun ogen behoudzuchtige opstelling van het militaire leiderschap. De vliegers zagen ook wel dat er meer bewijzen en meer tijd nodig waren om hun boodschap duidelijk te maken. Maar, zoals John Buckley het zo scherp stelt, 'het klinkt bijna pervers,

maar sommige voorstanders van airpower (...) waren teleurgesteld dat de oorlog eindigde omdat dit hen de kans ontnam om aan te tonen waartoe hun nog steeds groeiende vloot in staat was.' Met andere woorden, voor de zaak van de Amerikaanse voorstanders van airpower kwam de wapenstilstand die een einde maakte aan de Eerste Wereldoorlog te vroeg.

Amerika na de Eerste Wereldoorlog

Ook het politieke klimaat in de Verenigde Staten na de wapenstilstand – vooral de houding ten opzichte van internationale kwesties – was niet erg gunstig voor de voorstanders van het luchtwapen. In weerwil van de sympathie van president Wilson voor de Volkenbond vroeg de Amerikaanse publieke opinie om terugkeer naar de 'normale toestand', dat wil zeggen terug naar het isolationisme. Voor het leger betekende dit dat men zich geen dreiging van enige omvang kon voorstellen. Daardoor werden met name de voorstanders van het gebruik van het strategisch luchtbombardement beroofd van doorslaggevende redenen voor de ontwikkeling van een deugdelijke doctrine, laat staan voor de opbouw van een luchtwapen bestaande uit langeafstandsbommenwerpers.

Nu er in de Amerikaanse perceptie geen bedreiging van betekenis bestond voor de vs en mede ten gevolge van de depressie van de jaren dertig van de twintigste eeuw, zag de krijgsmacht zich tevens gesteld voor grote bezuinigingen. Aanzienlijke reducties waren aan de orde van de dag. In dit klimaat werden zelfs 'serieuze' voorstellen nauwkeurig onder de loep genomen, en zelfs vaak verworpen. 'Verspilling van gelden aan extravagante idealen' stond dus al helemaal niet op de agenda. Aldus werden voorstanders van het luchtwapen door de bezuinigingen na de Eerste Wereldoorlog ernstig belemmerd in hun pogingen om hun argumenten te onderbouwen met meer geavanceerd

materieel dat voldeed aan de eisen van hun theorieën. De 'extravagante' idealen van de luchtmachttheoretici waren immers voornamelijk gebaseerd op niet-bestaande capaciteiten. Niet alleen was de vernietigende kracht van luchtwapens beperkt, de vliegtuigen zelf waren ook onbetrouwbaar.³

Visies op airpower

Binnen deze algemene context ontwikkelden zich binnen het Amerikaanse leger, marine en 'luchtmacht' visies op het fenomeen airpower. Die visies weken in belangrijke mate van elkaar af.

Airpower en het Amerikaanse leger

Zoals reeds is aangegeven, hadden de niet-vliegende legerofficieren zo hun eigen denkbeelden over de inzet van vliegtuigen. 'Voordat aan de strijd [van de Eerste Wereldoorlog] een eind kwam, was een meerderheid van de grondofficieren het er over eens dat luchtoverwicht boven het slagveld weliswaar belangrijk, maar niet doorslaggevend was. Zij beschouwden observatie als de hoofdtaak van de luchtmacht, jachtvliegtuigen als het belangrijkste type vliegtuig (want deze konden de eigen verkenningsvliegtuigen beschermen), en bommenwerpers slechts als een verlengstuk van de artillerie (...).⁴ De landmacht zag het luchtwapen als een in essentie ondersteunend element; vliegtuigen waren – en dat moest zo blijven – een verlengstuk van de grondstrijdkrachten en dienden onder het gezag te staan van landmachtofficieren op divisie-, korps- of legerniveau.'

Pas halverwege de Tweede Wereldoorlog kwam verandering in deze door de landmacht gehuldigde opvatting van het luchtwapen als in de eerste plaats een ondergeschikt onderdeel ter ondersteuning van de strijd op de grond. Opeenvolgende Army

Regulations bevestigen dit beeld, zoals men kan afleiden uit een compilatie van die reglementen in de editie van 1984 van de *Basic Aerospace Doctrine* van de United States Air Force.

Het doctrine handboek van 1926, *Fundamental Principles for the Employment of the Air Service*, War Department Training Regulation (TR) 440-15, meldt dat luchteenheden staan onder het gezag van commandanten van de landmacht die beslissen over de inzet van vliegtuigen....

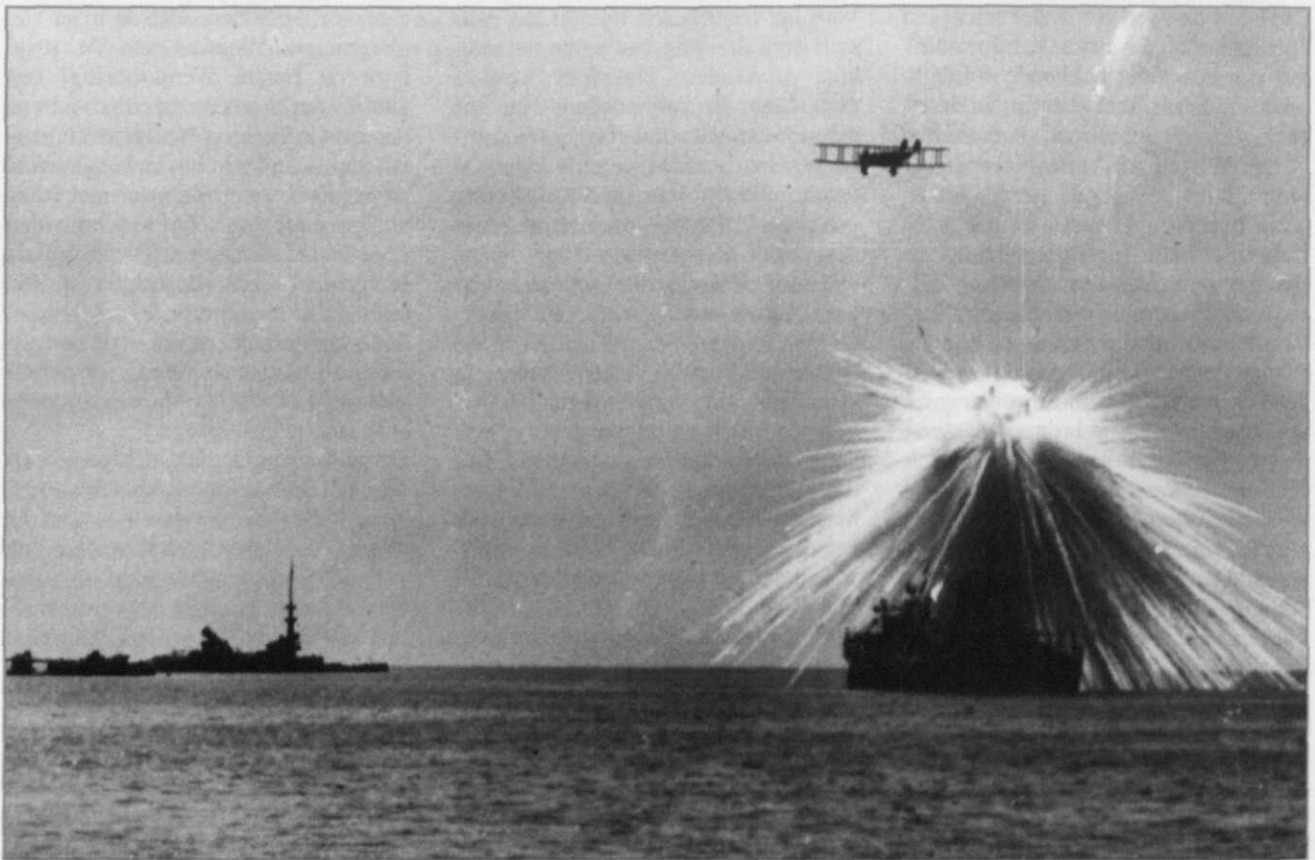
In 1935 werd in TR 44-15, *Employment of the Air Force of the Army*, erkend dat het luchtwapen ook naast het gevecht op de grond wel een rol zou kunnen spelen. Ondanks de oprichting van een gecentraliseerde algemene staf voor de luchtmacht, de General Headquarters (GHQ) Air Force, bleven de luchteenheden ech-

ter versplinterd en operationeel gezien een organisch geheel vormen met landmachtdivisies. (...)

In 1940 verkreeg het Air Corps de goedkeuring van het ministerie van Oorlog voor een nieuw veldhandboek, *Employment of the Aviation of the Army*, War Department Field Manual 1-5. Dat betekende opnieuw een klein stapje vooruit op weg naar onafhankelijkheid. Enerzijds liet dit handboek de oude relatie tussen de oorlog in de lucht en op de grond ongemoeid. Verkenning, observatie en verbindingeskaders werden toegewezen aan een leger, een legerkorps, een divisie (...) anderzijds werd het strategisch bombardement erkend als een geldige taak met als doel "het tenietdoen van de oorlogsinspanningen van de vijand of het vernietigen van belangrijke onderdelen van de vijandelijke strijdkrachten." (...) In april 1942 werden, volgens een

veldhandboek van de Landmacht, *Aviation in Support of Ground Forces*, Army Field Manual 31-35, nog steeds luchtmachtstrategieën onder bevel gesteld van commandanten van de grondstrijdkrachten, die de bevoegdheid kregen te beslissen over de inzet daarvan, met inbegrip van beslissingen over de prioriteitsstelling van doelen (...) Aan het eind van 1942 betekende de oorlog in Noord-Afrika de katalysator die leidde tot de doctrinaire afscheiding van de luchtmacht van de landmacht en de ontwikkeling van een eigen Luchtmachtdoctrine. (...)

Op 21 juli 1943 kwam het ministerie van Oorlog met een nieuwe verklaring over het bevelsbevoegdheid over en de inzet van luchtmachtstrategieën. FM 100-20, *Command and Employment of Air Power*. Dit document, dat door velen wordt gezien als de 'Onafhankelijkheidsverklaring' van de Air Force, stelt dat land- en

Een 100 Lb fosforbom explodeert op de *uss Alabama*, op 23 september 1921 (Bron: United States Air Force)

luchtmacht gelijkwaardige en wederzijds afhankelijke strijdkrachten zijn, die 'geen van beide een hulponderdeel zijn van de ander'. In het document wordt gesteld dat 'het verkrijgen van luchtoverwicht een eerste vereiste is voor het welslagen van iedere belangrijke operatie op de grond.' Het handboek verklaart vervolgens dat luchtmachtcrachten dienen te staan onder het centrale bevel van een luchtmachtcommandant die tevens verantwoordelijk is voor de besluitvorming ten aanzien van de inzet daarvan, onder meer omdat, (...) 'de centraal geleide inzet van de aanvalsmacht in de lucht een factor van het allergrootste belang is voor het winnen van een veldslag'.

Deze opsomming van opeenvolgende doctrine handboeken van het leger laat zien met hoeveel tegenzin het gezagsapparaat van het leger zich bekeerde tot de beginselen die werden bepleit door de voorstanders van airpower.

Waar het uiteindelijk op neerkomt is dat het de legerleiding kennelijk ontbrak aan de flexibiliteit om zich aan te passen aan de kansen die het zich ontwikkelende wapen der luchtvaart bood. Natuurlijk vormde het inzetten van airpower – onafhankelijk van de strijd op de grond – een bedreiging. En zoals hierna zal worden aangetoond werd de angst van de grondcommandanten nog vergroot door de manier waarop sommige voorstanders van luchtmachtcrachten probeerden hun zin door te drijven.

Niettemin zou een vroege erkenning van de waarde van een onafhankelijke taak voor het luchtwapen een neutraliserend effect hebben gehad op menig argument dat juist door die voorstanders van het luchtwapen werd gebezigd. Door hun conservatieve en vaak koppige reactie op een aantal legitieme wensen van de pleitbezorgers van airpower wakkerde de legerleiding de felheid van het verzet van de vliegers aan. Het zette vele vliegers aan tot een wanhopige, we hebben-niets-te-verliezen strijd tegen een (in de ogen van deze vliegers) absurd onredelijke Generale Staf.

Airpower en de Amerikaanse marine

Bij de Amerikaanse marine werd de visie op airpower gevormd door een aantal factoren. De belangrijkste was het idee van marineofficieren over hoe internationale conflicten konden worden opgelost. Niemand binnen de marine betwistte de gedachte dat de marine de eerste verdedigingslinie vormde voor de Verenigde Staten van

Amerika. Alle marineofficieren volgden de opvatting van Mahan dat "de basismethode voor het verkrijgen van 'Command of the Sea' een offensieve methode was: zoek de vijandelijke hoofdvloot en vernietig die." Zij waren ervan overtuigd dat het verkrijgen van overwicht op zee nog steeds het allesoverheersende strategische doel van de VS was, dat wil zeggen voor geen enkel ander doel kon wijken. Dus konden zij zich geen

Generaal H.H. Arnold. Een portretstudie door Karsh uit Ottawa

(Bron: Pictorial Press London)

voorstelling maken van enige andere strategische doelstelling die gelijkwaardig aan, laat staan belangrijker zou kunnen zijn dan hun maritieme doelstelling.

Voorts had de marine, veel meer dan de landmacht, aan het begin van het luchtvaarttijdperk net een periode van snelle technologische vooruitgang achter de rug. De marine had zich aangepast aan de komst van stoom en bepantsering, evenals aan moderne toepassingen van artillerie en vuurleiding. Vóór de opkomst van het vliegtuig had de marine al torpedo's, onderzeeërs en torpedojagers zien komen; deze boden allemaal revolutionaire mogelijkheden, maar zouden soepel worden geabsorbeerd in de basisstrategie van de marine, het verkrijgen van overwicht op zee. Vliegtuigen vormden daarop geen uitzondering.

Een ander wezenlijk element van de marineopvatting vloeide voort uit slechte herinneringen aan een negentiende-eeuwse tweedeling tussen lijn-officieren en technische officieren in de Amerikaanse marine. De opsplitsing tussen deze twee categorieën officieren had toen veel moeilijkheden veroorzaakt. Nu de marine zich eindelijk weer herenigd zag, was er een sterke stemming tegen welke vorm van opsplitsing dan ook. Er heerste een sterke overtuiging dat het officierskorps van de marine één monolithisch geheel diende te zijn. Aldus vatte onder marineofficieren de algemene mening post dat men zich diende te onthouden van pogingen een gespecialiseerd korps te vormen. Dat was de reden waarom er – waar het de Amerikaanse marine betrof – nauwelijks enige oppositie bestond tegen een bij de marine ingelijfd luchtwapen.

Daarnaast was ook van belang dat de marine al vroeg onderkende hoe kwetsbaar schepen zijn voor lucht-aanvallen. Men beseftte goed 'dat de partij met luchtoverwicht zijn vijand over lange afstanden en bij slecht zicht met nauwkeurig gericht' geconcentreerd vuur zou kunnen bestoken terwijl de tegenpartij dat niet kon. Dit

had tot gevolg dat 'de algemene Raad van de Marine aan het einde van de Eerste Wereldoorlog een groep samenstelde uit hoogstegeplaatste officieren – in die tijd vanzelfsprekend niet-piloten – die de minister (van de marine) uitdrukkelijk adviseerde dat de integratie van luchtvaart in de vloot de hoogste prioriteit had.'

Zo kregen marinepiloten, in tegenstelling tot hun collega's bij de landmacht, erkenning voor hun speciale en belangrijke positie, zij het binnen de marine. Dankzij Schout bij Nacht William Moffet kregen marinepiloten in 1921 bovendien hun eigen bevorderingsstelsel. Dit alles maakte het voor marinepiloten gemakkelijker te aanvaarden dat de uiteindelijke beslissing op zee niet afhing van de airpower, maar dat de 'uiteindelijke beslissing altijd zou vallen in een groot treffen tussen de vlootverbanden.'

Gedeeltelijk werd de marine ook door druk van buitenaf gedwongen veranderingen te accepteren in de betekenis van het luchtwapen voor zeeoorlogsvoering. 'Eén van de factoren die de marine sneller tot acceptatie van vliegdekschepen bracht dan anders misschien het geval zou zijn geweest was de impliciete dreiging dat indien de marine niet snel zelf het luchtvaarttijdperk instapte, de nieuwkomer (Air Service, en later het Air Corps), de maritieme luchtvaart aan zich zou trekken.' De felle aanvallen van Billy Mitchell op de marine droegen ongetwijfeld bij tot deze opstelling. Geen enkele marineofficier zou ook maar iets doen dat Billy Mitchell en zijn volgelingen van de Air Service in de kaart zou spelen.

Samenvattend was, veel meer dan binnen de landmacht, uiteindelijk iedereen in de marine het er over eens dat vliegtuigen een belangrijke aanwinst betekenden voor de oorlogvoering ter zee. Daarom nam men praktisch vanaf het begin vliegers en hun ideeën serieus. Misschien nog belangrijker was dat er binnen de marine volstrekt consensus bestond over het feit dat het veroveren van overwicht op zee de allesoverheersende doel-

stelling van de vs bleef en de hoofdtaak van alle marineonderdelen. Deze eensgezinde aanpak leverde de marine haar eigen luchtvaart op.

Airpower en de Amerikaanse 'Air Force'

Het evangelie van een onafhankelijke luchtmacht werd voornamelijk gepredikt binnen de Army Air Service. Het was niet alleen een kwestie van meningsverschillen tussen commandanten van grond- en luchteenheden van het leger. Ook binnen de geleerden van de 'luchtmachters' in de Army Air Service was men niet eensgezind, vooral niet over de rol van de verschillende dienstvakken van luchtvaart. Terwijl er weinig onenigheid was over de positie van liaison, observatie en verkenning, bleef het relatieve belang van het luchtbombardement, luchtverdediging en luchtsteun aan grondtroepen een voortdurende bron van meningsverschillen.

Het luchtbombardement vormde het fundament van het denken over strategische airpower. Direct na de Eerste Wereldoorlog koesterden vliegers grote verwachtingen van de ontwikkeling van het luchtbombardement. In de nasleep van 'de Grote Oorlog' hoopten allen 'een doelmatige vorm van offensieve actie te vinden waarmee de langdurige slachtingen van de loopgravenoorlog van de Eerste Wereldoorlog konden worden vermeden'.

Voorspeld werd dat de voornaamste betekenis van airpower uiteindelijk zou liggen in "het direct aan het begin van de oorlog treffen van belangrijke vijandelijke zenuwcentra om aldus de grootste mogelijke verlamming bij de vijand teweeg te brengen". Het centrum van deze benadering was de *Air Corps Tactical School* (ACTS) te Maxwell Field, Alabama. Op deze school werden nieuwe ideeën ontwikkeld. De school trachtte ook afzonderlijke begrippen te integreren tot een eenvormige en samenhangende doctrine. De invloed van Billy Mitchell en van 'de befaamde Italiaanse luchtmachtprofeet, Giulio Douhet'

Generaal Mitchell tijdens zijn proces in 1925 (Bron: United States Air Force)

vond zijn neerslag in de algemene verklaring op het ACTS over het wezen van oorlog. ACTS beschouwde het nationale moreel en de nationale industrie als doelwitten van meer doorslaggevende betekenis dan de vijandelijke land- en zeestrijdkrachten. Dus meende men dat men het gemakkelijkst en goedkoopst een oorlog kon winnen door middel van luchtaanvallen op de bevolking en de productiemiddelen van de vijand.

Zelfs indien de totale nationale oorlogsinspanning van defensieve aard zou zijn, dan nog diende de luchtmacht in zijn geheel offensieve acties te ondernemen. De aanvaarding van deze theorie bracht de fanatieke voorstanders van het luchtbombardement tot een extreem standpunt, waarbij zij meenden dat zij de oorlog 'alleen' konden winnen. Luchtverdediging en luchtsteun aan het leger waren in hun ogen vrijwel irrelevant. Dientengevolge werd ondersteuning van grondtroepen veronachtzaamd,

en de theorievorming ten aanzien van doelstellingen en tactiek van grondsteun bleef in essentie steken op het punt van de late jaren twintig. Mogelijk nog belangrijker was dat er een groot verschil van opvatting bestond tussen de grond- en luchtcommandanten over de prioriteit van de aan te vallen doelen. Specifiek genoemde objecten waren onder meer troepen en aan de strijd deelnemende tanks (doelwitten die de voorkeur genoten van de grondcommandanten), alsmede troepencolonnas, wegen, aanvoerroutes, verbindingen, vliegvelden en legerplaatsen (doelwitten waaraan de luchtcommandanten de voorkeur gaven). Na bestudering van luchtacties in de Spaanse burgeroorlog werd betoogd dat de lichte bommenwerper een effectief wapen voor de ondersteuning van grondtroepen was. Maar hoewel 'men [dat wil zeggen de luchtcommandanten] het effect van frontliniebombardementen op het moreel onderkende, was men het er algemeen over eens dat het risico dat

vliegtuig en bemanning liepen door beschieting met lichte vuurwapens te groot was ten opzichte van het behaalde voordeel'.

Dientengevolge was de algemene mening onder de luchtleiding dat prioriteit diende te worden gegeven aan 'tegenacties in de lucht boven grondsteun taken en (...) dat frontlinieaanvallen een onjuist gebruik van het luchtwapen vertegenwoordigden'. Het leidde tevens tot een voorkeur bij de leiding van de luchtmachten 'om aanvalsvliegtuigen te laten ontwerpen voor hun primaire doel, dat wil zeggen acties tegen nog op de grond staande luchtstrijdkrachten, liever dan voor de directe ondersteuning van grondeenheden'.

Ten slotte bestond er een groot verschil in opvatting over wie de leiding moest hebben over de eenheden voor luchtsteun. De grondcommandanten eisten dat deze onder direct gezag zouden staan van hun collega's op korps- en divisieniveau. De lucht-

commandanten gaven er de voorkeur aan alle luchtaanvalsmiddelen onder leiding te stellen van een 'luchtmacht' hoofdkwartier. Deze kwestie van centrale leiding door een luchtcommandant was de belangrijkste impuls tot het streven naar onafhankelijkheid van de luchtmacht. Ten aanzien van deze kwestie waren er ook twee 'luchtmacht' kampen. 'Er waren de ongeduldigen, die onmiddellijk een geheel onafhankelijke luchtmacht wilden, tegenover de geduldigen, die een geleidelijke, stapsgewijze ontwikkeling naar afscheiding van de landmacht voorstonden.' De kwestie spitste zich toe op bundeling van het gezag over het luchtwapen op het hoogste niveau. Die discussie werd vooral gevoerd op het politieke vlak. Maar ook de onderlinge rivaliteit tussen grond- en luchtcommandanten werd erdoor aangewakkerd. De fundamentele vraag die moest worden beantwoord had te maken met de inzet van luchtmachtkrachten. Moest militaire luchtvaart voornamelijk worden beschouwd als ondersteunend onderdeel van het leger, of de vloot, of diende het ook los van de acties te land of ter zee een taak te krijgen.

Zowel de 'luchtmachtkruisvaarders' als hun gematigder en pragmatischer collega-piloten trachtten de laatste opvatting te propageren. Maar dat was niet gemakkelijk en in ieder geval riskant. 'Luchtmacht'officiëren die de mening verkondigden dat het ware oorlogsdoelwit wel eens de nationale wil en de productiecapaciteit van de vijand zou kunnen zijn en niet de legers in het veld, werden heel vaak scherp terechtgewezen door hun landmacht superieuren. Talloze parlementaire en militaire commissies bogen zich over het probleem, met uiteenlopende resultaten. Ze werden het bijna nooit eens over een plan dat de strijdende vliegers tevredenstelde. 'De Air Corps Act van 1926 [waarin het zelfstandige Air Corps binnen het leger werd opgericht] bracht een tijdelijk evenwicht in de strijd (...) Maar in wezen was het een overwinning voor het ministerie van Oorlog en de Generale Staf. En hoewel de leiders

van de luchtmacht de bepalingen van de wet accepteerden als zijnde het best haalbare op dat moment, zwoeren zij te zullen doorzetten totdat het uiteindelijke doel van gelijkheid of onafhankelijkheid zou zijn bereikt. De volgende belangrijke poging in deze richting zou leiden tot de oprichting van het GHQ Air Force in maart 1935.'

Geleidelijk veranderden de opvattingen – vooral in het politieke domein, waar men zich geconfronteerd zag met de gevaren van een te verwachten nieuwe oorlog – ten gunste van de voorstanders van airpower. En op 20 juni 1941, 'bereikte de landmacht overeenstemming (vastgelegd in Army Regulation 95-5) over de oprichting van de Army Air Force. Deze zou komen te staan onder de leiding van een commandant, die tevens plaatsvervangend chef staf voor luchtmachtzaken zou zijn. Zijn taak (...) bestond uit de coördinatie van alle activiteiten op het gebied van de militaire luchtvaart'.

Deze Army Air Force was nagenoeg onafhankelijk en had – naast de taak om de landmacht te ondersteunen – een onmiskenbaar onafhankelijke taak.

Het debat

De periode vanaf de wapenstilstand van de Eerste Wereldoorlog tot het tijdstip waarop Amerika bij de Tweede Wereldoorlog betrokken raakte, werd gekenmerkt door gevoelens van onzekerheid, twijfel, dubbelzinnigheid, ongelof, angst, roekeloosheid, en strijdlustigheid. Elke partij – te land, ter zee, in de lucht of politiek – speelde zijn eigen rol bij het doen ontstaan van deze gevoelens. Met uitzondering van de situatie binnen de Amerikaanse marine gaven de partijen zelden blijk van een oprechte wil om tot een vergelijk te komen. De in de Eerste Wereldoorlog geleerde lessen werden hetzij genegeerd, hetzij sterk overdreven en werden hoe dan ook uitgelegd ten gunste van het eigen ingegraven standpunt. Vliegers

poneerden stellingen die zij niet konden onderbouwen bij gebrek aan ervaring. Soldaten en matrozen leken alle argumenten van de vliegers te negeren en het kwam niet eens bij hen op hen het voordeel van de twijfel te gunnen. Men kan stellen dat met name de sfeer waarin het debat over airpower plaatsvond bepalend was voor de uitkomst. Dogmatisch denken door alle partijen, waarbij bij de 'luchtmachters' de wens regelmatig de vader was van de gedachte, drukte een belangrijk stempel op de (stagnerende) ontwikkeling van de airpower doctrine gedurende het interbellum.

De voorstanders van het luchtwapen hadden het gevoel dat alles en iedereen tegen hen was. In de visie van veel vliegers waren zij door deze situatie gedwongen zich ofwel koest te houden en af te wachten, ofwel als razenden te vechten. Er waren echter ook enkelingen die inzagen dat geen van beide het gewenste resultaat zou opleveren. Deze groep pragmatici koos voor een geleidelijke, stapsgewijze benadering en wachtte op het juiste moment om hun doel te bereiken. Zij stopten niet met de verkondiging van hun visie, maar deden dit met wijsheid en tact.

De 'klasse apart' van jonge en onstuimige piloten

Het merendeel van de mannen die na de Eerste Wereldoorlog het evangelie van airpower verkondigden waren piloten, door Billy Mitchell 'een klasse apart' genoemd '(...) net als de geharnaste ridders in de Middeleeuwen'. Zij hadden de gevaren en uitdagingen van de luchtstrijd meegemaakt. Maar ze hadden ook de extase ervaren van het gevechtsvliegen. Zij wisten dat het besturen van een vliegtuig een veeleisende taak was, waarvoor een fysieke conditie was vereist waarover gewoonlijk alleen jonge mensen beschikken. En jong waren ze, en ook onstuimig! Hun jeugd gaf hen de flexibiliteit om 'buiten de gebaande paden te denken'. Die jeugd betekende echter ook lagere rangen,

in combinatie met – niet onbelangrijk in deze context – roekeloosheid.

William 'Billy' Mitchell

Korte levensloop

Boven aan de lijst met gefrustreerde vliegers stond Mitchell. Mitchell was op 28 december 1879 in het Franse Nice geboren uit Amerikaanse ouders.⁸ Hij groeide op in Milwaukee en kreeg zijn opleiding aan het Racine College en de Universiteit van Columbia (thans de George Washington Universiteit in Washington, DC).

Hij verliet de Universiteit van Columbia voordat hij was afgestudeerd om dienst te nemen bij de 1st Wisconsin Infantry om te gaan vechten in de Spaans-Amerikaanse oorlog. Hij deed dienst in Cuba en de Filippijnen en werd in 1901 toegevoegd aan het Signal Corps. Hij vervulde daar verschillende functies en bezocht van 1907-1909 het *Staff College* in Fort Leavenworth in Kansas. Nadat hij aan de Mexicaanse grens had gediend werd hij in 1912 toegevoegd aan de Generale Staf. In 1915 werd hij ingedeeld bij de luchtmachtafdeling van het Signal Corps. Het jaar daarop leerde hij vliegen.

Hij bevond zich reeds als waarnemer in Europa toen de Verenigde Staten bij de Eerste Wereldoorlog betrokken raakten. Naarmate de oorlog voortduurde klom hij snel op in rang en kreeg steeds meer verantwoordelijkheid aangezien hij een opmerkelijk goed luchtcommandant bleek te zijn. In juni 1917 werd hij benoemd tot luchtmachtofficier van het Amerikaanse expeditieleger, en van I Corps, een gevechtsfunctie die meer naar zijn zin was. In september 1918 ondernam hij een geslaagde poging tot een massaal bombardement met bijna vijftienhonderd vliegtuigen in het kader van de aanval op het front van St. Mihiel.

Als commandant van de gezamenlijke luchtvaartdienst van de bij het Maas-Argonne offensief betrokken legergroep leidde hij een grote bommenwerpervloot in een aanval achter de linies. Aan zijn plannen voor het strategisch bombarderen van het

Duitse thuisland en voor massale invasies met parachutisten kwam een abrupt einde door de wapenstilstand en in maart 1919 keerde hij terug naar huis waar hij sectiehoofd van de Air Service werd onder Gen. Charles T. Menoher. Na de Eerste Wereldoorlog pleitte hij onverbloemd voor de oprichting van een afzonderlijke luchtmacht. Hij bestookte voortdurend zijn superieuren en hooggeplaatste militairen met als enig resultaat dat hij werd overgeplaatst naar de onbelangrijke functie van luchtmachtofficier van het district van het VIII Corps in San Antonio, Texas, en terugzetting tot de rang van kolonel in april 1925. In september 1925, nadat het luchtschip Shenandoah van de Marine in een storm was vergaan, legde hij een verklaring af voor de pers waarin hij beschuldigingen uitte van 'incompetentie, strafbare nalatigheid, en een aan verraad grenzend bestuur over de nationale defensie door de Departementen van Oorlog en de Marine'. Zoals hij wel had verwacht werd hij voor de krijgsraad gebracht. Op 17 december 1925 werd hij schuldig bevonden aan insubordinatie⁹ en veroordeeld tot vijf jaar ontzetting uit zijn rang en opschorting van salaris.¹⁰

Op 1 februari 1926 nam hij ontslag uit het leger en trok zich terug op een boerderij in de buurt van Middleburg, Virginia. Hij stierf, 56 jaar oud, op 19 februari 1936 in New York City.

Mitchell's denken en doen

Verdere gebeurtenissen, onder meer de Japanse luchtaanval op Pearl Harbor in december 1941, toonden de juistheid aan van veel van Mitchells voorspellingen en veel van zijn ideeën werden in de Tweede Wereldoorlog door de Army Air Force overgenomen. In 1946 erkende het Congres postuum zijn verdiensten voor de zaak van airpower en gaf opdracht tot een speciale medaille te zijner ere. De medaille werd twee jaar later door General Carl Spaatz, Chef Staf van de nieuw opgerichte onafhankelijke United States Air Force, aangeboden aan Mitchell's zoon. →

Door hun jeugdige roekeloosheid gedroegen veel vliegers zich bovendien als heethoofdige fanatiekelingen. Het blinde enthousiasme van de jonge vliegers leidde vaak tot een scherpe en radicale formulering van hun standpunt, gevolgd door blinde woede wanneer men hen niet begreep. Zij vonden dat terecht. Immers, hadden zij niet moeten toezien hoe hun collega's sneuvelden in de strijd, vaak als gevolg van orders gegeven door 'amateuristische en zelfs incompetente grondcommandanten zonder enige vliegervaring'. Zij beschouwden het als hun recht en hun plicht om gehoord te worden, zondig door hun leiders aan te vallen.⁷ Waar het uiteindelijk op neerkwam was dat de vliegers geen begrip konden opbrengen voor de afwijzing van wat zij als 'klinkklare feiten' beschouwden. Dit leidde tot veel frustraties.

Billy Mitchell was het schoolvoorbeeld van een operationeel militair commandant. Hij was altijd gericht op het hier en nu. Hij stond bekend als 'een dapper, maar ook onbezonnen officier'. Hij was charismatisch, had een fascinerende persoonlijkheid, maar was ook flamboyant en reageerde vaak impulsief. 'Eigenlijk kon niemand zijn energie of zijn aantrekkingskracht voor het publiek in toom houden.' Zeker is dat hij weinig 'gevoel' had voor diplomatie en hij was een typisch vertegenwoordiger van het soort militairen die beweren dat gelijk krijgen het automatisch gevolg is van gelijk hebben.¹¹

Helaas, zo gaat dat niet in de machts-politiek. Zijn optreden maakte hem in de ogen van zijn luchtmachtkameraden en de publieke opinie misschien tot held, maar in de ogen van het establishment was hij een onrust-stoker.

Ten overstaan van de Commissie van Militaire Zaken van het Huis van Afgevaardigden legde Mitchell op 5 februari 1926, vijf dagen nadat hij ontslag had genomen, 'een verklaring af die de culminatie vertegenwoordigde van zijn denken over wat de essentie is van oorlog en van airpower'.

Er is nog nooit iets nieuws geïntroduceerd dat het fenomeen oorlog zo heeft veranderd als de komst van airpower. Vroeger bestonden de methoden voor het voeren van een oorlog er altijd uit dat men trachtte de vitale centra van het land te treffen om aldus het verzet te verlammen. Dat waren de productiecentra, de bevolkingscentra, de landbouwgebieden, de veeteelt, wegen en verbindingen, alles dat er toe bijdroeg de oorlog gaande te houden. Om nu de vijand uit deze gebieden weg te houden legde men er een gordon van landstrijdkrachten voor die deze plaatsen beschermden met hun vlees en bloed. Daar vonden, soms jarenlang, massaslachtingen plaats voordat men tot die vitale centra doordrong. Dat leidde tot de theo-

rie dat het vijandelijke leger in het veld het voornaamste doelwit was, wat het ook was. Als dat leger eenmaal was overwonnen, kon men oprukken naar die vitale centra. (...) Tegenwoordig kunnen we die vitale gebieden bereiken door de lucht. (...) Daardoor kunnen we in de toekomst, ingeval van een gewapend conflict en wanneer alle andere middelen voor het beslechten van geschillen hebben gefaald, door gebruik te maken van een luchtmacht rechtstreeks naar de vitale centra, de industriegebieden, gaan en deze aanvallen. Dat is de moderne theorie van oorlog voeren.

In zijn boek *Winged Defense*, waaruit hij tijdens zijn berechting door de krijgsraad uitvoerig citeerde, beweert hij dat uit het bewijsmateriaal duidelijk het volgende blijkt: 'Ten eerste moet er een ministerie van Luchtvaart komen waaronder alle luchtmachttaken van defensie en de ontwikkeling van de nationale luchtvaart ressorteren. Ten tweede dienen staf en personeel van de luchtmacht geheel los te staan van de landmacht en de marine; ten derde dient er een ministerie voor Nationale Defensie te komen met aparte onderdelen voor luchtmacht, landmacht en marine.

In de daaropvolgende schets van de ontwikkeling van de relaties tussen land-, zee- en luchtmachten schrijft Mitchell:

De rol van landstrijdkrachten en hun manier van oorlogvoering zullen in de toekomst grotendeels hetzelfde blijven als in het verleden, gesteld dat airpower hen niet geheel verhindert in actie te komen. Zeestrijdkrachten bestrijken echter alleen de gedeelten van de wateren buiten het actiebereik van vliegtuigen. Deze gedeelten worden steeds kleiner naarmate het vliegbereik van vliegtuigen toeneemt. De marine zal niet meer, zoals vroeger, een kust kunnen beschieten of een blokkade rond een kust leggen, of rivieren of riviermondingen of baaien opvaren van een land dat voorzien

is van deugdelijke airpower. Oppervlakteschepen zullen als oorlogsinstrument geleidelijk verdwijnen,¹² en hun plaats zal worden ingenomen door onderzeeërs die zullen dienen voor het vervoer van luchtmachtkrachten en het vernietigen van de koopvaardij. ... Anders dan landstrijdkrachten, die zich in een fase van stokkende ontwikkeling bevinden, maken zeestrijdkrachten een periode van verval en verandering door. In de wereld van vandaag vertegenwoordigen de luchtmachtkrachten de grote, zich steeds ontwikkelende macht.

Volgens Copp had 'Mitchell Morrow Board gek gemaakt met zijn langdradige voorlezing uit zijn boek *Winged Defense* (...) Toen Senator Hiram Bingham, een voormalige luchtmacht-officier, probeerde hem [te onderbreken], was Mitchells reactie: 'Senator, ik probeer iets duidelijk te maken'. Daarin is hij niet geslaagd'. Sterker nog, Billy Mitchell zelf is er tijdens zijn leven nooit echt in geslaagd zijn boodschap duidelijk over te brengen. Hij voorzag immers dat 'een nieuw stelsel van regels voor het voeren van een oorlog zal moeten worden ontworpen en geheel nieuwe strategische ideeën moeten worden geleerd door degenen die de leiding hebben over de oorlogvoering'. Uiteindelijk is Mitchell er ook niet in geslaagd enige voortgang te bewerkstelligen in de aanpassing van bestaande doctrines.

In de ogen van het grote publiek was hij de held van de dag. Zichzelf tot held maken was misschien wel een eerste stap, en had zeker kunnen helpen om Mitchell's boodschap aanvaard te krijgen. Maar dat gebeurde niet. Hij bleef immers ook na zijn veroordeling door de krijgsraad verkondigen dat er – in zijn eigen woorden – 'zoveel onjuiste doctrines [zijn] verkondigd over de luchtvaart door de oudere krijgsmachtonderdelen die de ontwikkeling van airpower beschouwen als de beknotting van hun stokoude voorrechten, privileges en

gezag'. Misschien was de tijd nog niet rijp. In de tijd dat hij zijn evangelie verkondigde, stond airpower – in bijna alle opzichten – inderdaad nog in de kinderschoenen. De reactie van de US Navy toont echter aan dat de animositeit die Mitchell uitstraalde in zijn strijd voor erkenning een aantal gevolgen had die de zaak van het luchtwapen meer schade dan voordeel opleverden.

Henry H. 'Hap' Arnold

Korte levensloop

Arnold was in zekere zin de tegenpool van Mitchell. Hij werd geboren op 25 juni 1886 in Gladwyne, PA.¹³ Bij zijn afstuderen in 1907 in West Point hoopte Arnold bij de cavalerie te komen. Zijn prestaties als cadet waren echter zo armzalig¹⁴ dat hij in plaats daarvan als luitenant werd teruggezeten naar de infanterie. Na een dienstperiode bij de infanterie in de Filippijnen solliciteerde hij weer bij de cavalerie, maar werd weer afgewezen. Toen solliciteerde Arnold in 1911, voornamelijk vanuit de wens om uit de infanterie weg te komen, bij het Signal Corps Aeronautical Section. Hij werd een van Amerika's eerste militaire piloten, die zijn eerste vliegopleiding kreeg van de gebroeders Wright. Hij haalde in juni 1911 zijn vliegbrevet. Vliegen was in die begintijd uiterst gevaarlijk en na een aantal (bijna-)ongelukken koos Arnold er voor om aan de grond te blijven. Na meer dan drie jaar bureauwerk overwon hij zijn angst en ging weer vliegen. Vanwege zijn relatief ruime kennis van het vliegen, en zeer tot zijn verdriet, moest hij tijdens de Eerste Wereldoorlog in Washington blijven als staflid en adviseur van de Air Service.¹⁵

Na de wapenstilstand van 11 november 1918 begon hij langzaam aan zijn gestage carrière met steeds hogere rangen en functies. Hij voerde het bevel over luchtgevechtseenheden en bases, en werd een protégé van Billy Mitchell. In 1929 behaalde hij de rang van luitenant-kolonel aan het Com-

mand and General Staff College. In 1934 werd hij bevorderd tot brigadegeneraal en in 1935 kreeg hij de functie van Assistant Chief of Staff voor het Army Air Corps. Toen Oscar Westover in 1938 bij een vliegtuigongeluk omkwam, volgde Arnold hem op als chefstaf. In deze functie speelde hij een rol bij het leggen van de fundamenten voor de enorme industriële expansie die nodig was voor de Tweede Wereldoorlog. Rond 1941 was hij tijdelijk luitenant-generaal en chef staf van de recentelijk omgedoopte *Army Air Forces* (AAF). In de Tweede Wereldoorlog speelde hij een cruciale rol in de ontwikkeling en de inzet van de AAF en had als gelijkwaardig lid zitting in de vergadering van de Gezamenlijke Chefs van Staven. Hij was verantwoordelijk voor de leiding over de strategie in de lucht voor de verschillende theaters. Zijn gezondheid was heel slecht, hij kreeg tijdens de oorlog vijfmaal een hartaanval. In december 1944 werd hij bevorderd tot vijfsterren-generaal, *General of the Army*, tegelijk met de generaals Eisenhower en MacArthur. Hij ging met pensioen in maart 1946, zes maanden na de overgave van Japan, maar werd in mei 1949 toch nog benoemd tot de eerste (vijfsterren) *General of the Air Force*. Hij overleed in Sonoma, CA, in januari 1950.

Arnold's denken en doen

De memoires van Arnold, *Global Mission*, tonen de man zoals hij was, energiek, enthousiast, een pleitbezorger, een mengeling van brede visie en aandacht voor het kleinste detail, en enigszins warrig. 'Hij had weinig geduld met mensen die tegen zijn ideeën waren maar had het vermogen dingen gedaan te krijgen, vooral wanneer hij te maken had met productie en personeel. Naar zijn vrienden vertoonde Arnold een charme, openheid en uitbundigheid die hem zijn bijnaam 'Happy' of gewoon 'Hap' bezorgden. Voor zijn tegenstanders was hij 'een echte klootzak'. Zelfs Generaal Curtis LeMay – één van zijn volgelingen in de Tweede Wereldoorlog en zelf ook niet bepaald

bekend om zijn geduld – beschreef hem als een 'berucht ongeduldige chef'.

Niettemin waren er anderen, zoals de legendarische Charles Lindbergh, die zijn stijl, zijn gevatheid, zijn oprechtheid, (en) zijn degelijk enthousiasme waardeerden. En ook LeMay bewonderde hem om wat hij zijn 'vermogen om de zaken eenvoudig te houden' noemde.

Hoewel het opvliegende karakter van Arnold legendarisch was, wist hij zichzelf in de discussies over airpower meestal in de hand te houden. In feite zag men in zijn gedrag in de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog niet bepaald de man die hij zou worden in de moeilijke beginfase van de Tweede Wereldoorlog. Toen Billy Mitchell voor de krijgsraad stond steunde hij Mitchell openlijk en onvoorwaardelijk. Arnold was bij het gehele proces aanwezig en nam plaats in de getuigenbank om 'de Generale Staf eens flink de waarheid te zeggen'. Ten gevolge van zijn steun aan Mitchell begon hij zelfs 'dreigbrieven en zonderlinge telefoontjes te ontvangen. De portee daarvan was dat Arnold zou krijgen wat hem toekwam en zijn vrouw en kinderen ook'.

Dat was het begin van enkele voorvallen waaruit Arnold de les leerde dat fel verzet wel eens niet de weg naar succes zou kunnen zijn. Na afloop van Mitchell's proces kwamen er geen dreigbrieven meer tegen Arnold. Arnold 'besepte dat, nu Mitchell niet langer een leidinggevende functie had, hij nu de aanvoerder was in een zeer eenzijdige strijd waarbij een handvol 'ongedisciplineerde officier-vliegers van ondergeschikte rang' het opnam tegen het enorme machtsblok van het ministerie van oorlog en de regering Coolidge'.

Als commandant van de Air Service Information Section nam Arnold de zaken in eigen hand. Met zijn oude vriend Bert Dargue vervaardigde hij een stencil en zond dat toe aan alle officieren van de Air Service waarvan zij dachten dat ze zouden meewerken. Het stencil riep de mensen van de

luchteenheden op om druk uit te oefenen op het Congres – ‘mensen aan wier uitlatingen meer dan terloopse aandacht zal worden besteed’ – om steun te geven aan de reorganisatie van de Air Service. Dit leidde tot krantenkoppen in de *New York Times* van 8 februari 1926. Deze ‘ongeautoriseerde poging tot beïnvloeding van de wetgevende macht’ trok bepaald de aandacht van Arnolds superieuren. Na eerst te zijn bedreigd met vroegtijdig ontslag uit de actieve dienst en met de krijgsraad, werd hij uiteindelijk gestraft met overplaatsing naar Fort Riley, waar de US Army een cavaleriepost had in de vlakten van Kansas. Hap Arnold was toen 38 jaar oud en keek het einde van zijn militaire carrière in de ogen. Hij zat zijn straf uit, maar zou dit lesje in militaire intrige nooit vergeten.

Geconfronteerd met het uitblijven van een directe reactie van het

Amerikaanse publiek op de dringende roep om steun van Mitchell en het dientengevolge beperkte succes van Mitchells kruistocht, kwam Arnold tot de conclusie dat niet revolutionaire actie maar veeleer een stapsgewijze benadering geboden was. Met enkele andere vliegers ‘stelde hij zich op een stoïcijns en gelaten standpunt, dat weliswaar de ideeën van Mitchell weerspiegelde, maar buiten eigen kring was hij terughoudend met het al te hardop uitspreken van die gedachten’. Voorzichtigheid en geleidelijkheid paste echter niet bij de persoonlijkheid van de meeste airpower actievoerders. Zij meenden dat zaken zoals een onafhankelijke luchtmacht noodzakelijk waren voor de nationale veiligheid en wel nu meteen. Zij zagen Arnold als ‘een man van compromissen en een dwarsdrijver’. Niettemin had Arnold in de vroege jaren dertig ‘een reputatie opgebouwd door de meesterlijke wijze waarop hij

in March Field, Californië de goede verstandhouding met het publiek en de relaties met het Congres had bevorderd. Zijn maandelijkse luchtschows trokken Hollywood-sterren bij bosjes (...) Deze [en vele andere] activiteiten leverden hem welwillende aandacht op. En nog belangrijker, zijn slim beleid maakte hem tot beschermeling van Malin Craig, (...) die eind 1935 Douglas MacArthur opvolgde als Army Chief of Staff. Het was Craig die in januari 1936 Arnold naar Washington haalde als Assistant Chief van het Air Corps’.

Zelfs heethoofdige mensen die binnen het Army Air Corps tot de tegenstanders van Arnold behoorden begonnen langzaam maar zeker in te zien hoe waardevol Arnold was in die functie. Eén van hen, Frank Andrews – een oude vriend, maar desondanks fel tegenstander van Arnolds aanpak – gaf in juni 1941 toe: ‘Okee, Arnold is

Mitchell's eerherstel. Generaal Spatz onthult een borstbeeld in het National Air Museum, in het Smithsonian Institute, Washington D.C. (Bron: United States Air Force)

bekwaam. Hij is waarschijnlijk de best beschikbare man om de zaak te leiden.' Verwijzend naar de frustraties die hij samen met Hugh Knerr had overgehouden aan een hoorzitting van enkele jaren eerder¹⁶ schreef Andrews aan Knerr: 'Arnold is een veel beter politicus dan jij en ik, zoals hij zeer duidelijk liet zien toen hij achterover leunde en ons met ons hoofd tegen de muur liet lopen terwijl hij zich op de achtergrond hield.'

Arnold koos er bewust voor zich aan te passen. Hij maakte gebruik van zijn functie als planner op het ministerie van Oorlog om aan te tonen dat hij in staat was om waar nodig zijn mening bij te stellen, waardoor hij zelfs bij zijn tegenstanders aan geloofwaardigheid won. Reeds als luitenant-kolonel toen hij diende als chef staf onder Westover, had hij gepleit voor 'het ontwikkelen van speciale lichteenheden (inclusief transportvliegtuigen) rond de moderne bommenwerpers'. Desondanks zei hij op 14 november 1939 'dat het in het Air Corps wijdverbreide geloof dat grote formaties bommenwerpers zichzelf zouden kunnen verdedigen tegen gevechtsvliegtuigen aan twijfel onderhevig was. De oorzaak voor de idee van de onkwetsbaarheid van bommenwerpers lag de Air Corps Tactical School. Hij riep op (...) tot een onderzoek naar de problematiek van de controversie tussen de bommenwerper en het gevechtsvliegtuig'. Zijn bredere visie op airpower bleek ook uit zijn aanbeveling Ferrying Command, in juni 1942 om te vormen tot het Air Transport Command (ATC). Zo zou onder Arnold mobiliteit door de lucht 'de derde steunpilaar worden van de strategie in de lucht, op gelijke voet met de offensieve en de defensieve rol van de militaire luchtvaart. Wereldwijd transport door de lucht voegde een nieuwe dimensie toe aan strategische oorlogvoering'. Het was Arnolds vermogen tot aanpassen en compromissen sluiten, zonder zijn trouw aan de beginselen van het luchtwapen te verloochenen, die erkenning bracht voor juist die beginselen.

Zoals gezegd, veel luchtmacht actievoerders verafschuwden de groep pragmatici waartoe Arnold behoorde. Maar Arnold deed nooit afstand van zijn geloof in twee grondbeginselen: de waarde van de strategische inzet van airpower en de noodzaak van een onafhankelijke luchtmacht om dat doel te bereiken. Hij zag gewoon in, zoals hij in zijn mémoires toegeeft, dat 'we ondanks de populaire mythe niet veel eerder over werkelijke airpower hadden kunnen beschikken dan het moment waarop we die kregen'. Arnold had de gave om niet te lang over een onderwerp te blijven doordrammen maar 'de boodschap eenmalig en duidelijk over te brengen'. Geleidelijk groeide hij uit tot een man van geduld en bereidheid tot geven en nemen. De geschiedenis lijkt aan te tonen dat Arnold uiteindelijk veel succes had; waarschijnlijk meer dan zijn drammerige medeactievoerders.

Verschillen

William 'Billy' Mitchell en Henry H. 'Hap' Arnold speelden beide een belangrijke rol in de verkondiging van het 'evangelie van airpower'. Ieder had zijn eigen – zeer kenmerkende – stijl. Beiden hadden enig succes. Maar de mate van succes verschilde, vooral de mate waarin zij uiteindelijk in het gelijk zijn gesteld. 'In de overtuiging dat 'veranderingen in militaire systemen uitsluitend tot stand komen door druk van de publieke opinie of oorlogsrampen', hoopte Billy Mitchell dat hij het militaire beleid van de Verenigde Staten zou kunnen wijzigen door 'feiten over de luchtvaart' voor te leggen aan het Congres en het volk.'

De mate van succes die Mitchell hiermee heeft bereikt kan misschien het beste worden afgeleid uit wat Arnold zelf heeft gezegd over Mitchell. Hoewel hij zichzelf beschouwde als een zeer goede persoonlijke vriend van Mitchell, keek Arnold vele jaren later naar die tijd terug en merkte op dat Mitchell's felle strijd voor airpower de landmacht-officieren 'de

rijen had doen sluiten, meer in hun schulp had doen kruipen en een zo mogelijk nog beperkter standpunt had doen innemen ten aanzien van het luchtwapen als offensief element in de oorlogvoering' dan voorheen. In Arnold's herinneringen aan de vroege jaren twintig 'was het Amerikaanse volk gefascineerd door vliegen en dol op Billy Mitchell, maar niemand was bereid te denken dat de Verenigde Staten een militair beleid nodig hadden – laat staan een luchtmacht-beleid'.

Het staat buiten twijfel dat Mitchell's visie waardevolle elementen bevatte en dat hij de meeste van zijn tijdgenoten, met name in de landmacht, ver vooruit was. Mitchell was echter ook een niets en niemand ontziend zending. Of, in de woorden van Air Marshall (RAF) Hugh Trenchard, 'Mitchell probeerde zijn tegenstanders te bekeren door ze eerst af te maken.' Zijn bereidheid zijn zaak tot voor de rechter uit te vechten, met het risico van een bijna zekere veroordeling, was een bewijs van zijn moed. Maar uiteindelijk verblindde zijn genialiteit zijn politieke oordeelsvermogen. Bovendien werd duidelijk dat visie en moed alleen niet voldoende waren. Naast deze twee eigenschappen was ook wijsheid nodig; de tact die wijze mensen er toe brengt een verloren zaak los te laten en het anders aan te leggen. Dit soort wijsheid leidt zelden tot heldendom. Het kan echter leiden tot een resultaat dat meetelt. Deze wijsheid ontbrak Mitchell.

Arnold leerde uit bittere ervaring 'dat groei van airpower afhankelijk was van de combinatie van een kritische toestand in de internationale verhoudingen en een gunstige stand van de luchtvaarttechnologie'. In zijn zienswijze 'was een dergelijke samenloop van nationale militaire vereisten en luchtvaarttechnologie net voor de Wapenstilstand van 1918 heel dichtbij geweest maar zou deze zich gedurende meer dan een decennium niet meer voordoen'. Hij koos er voor te wachten tot de gelegenheid zich opnieuw

voordeed. Toen, zoals te verwachten viel, sloeg hij toe.

Billy Mitchell verdient waarschijnlijk de glorie van het heldendom. Hoewel hij in zijn ijver de zaak van airpower ook schade heeft berokkend, bracht hij de essentiële elementen van de strategische inzet van luchtmachtcrachten onder de aandacht van een breed publiek. Hij haalde de deksel van een doos die niemand ooit meer dicht zou kunnen doen. De mensen na hem, zoals Hap Arnold, konden hierop voortbouwen. Vanuit dit oogpunt bekeken hadden de daden van Mitchell een synergetisch effect op die van Arnold. Maar helaas, de door Mitchell geopende doos bleek gedeeltelijk een doos van Pandora te zijn, die Mitchell zelf 'vernietigde' en met hem een deel van de zaak waarvoor hij streed. Het verhardde het verzet van landmachtcommandanten tegen een onafhankelijke rol van de luchtmachtcrachten en bracht de marine er toe het vliegdekschip-concept te omarmen, waarvan Mitchell een groot tegenstander was.

Arnold verdient de achting die een tactvol en wijs man toekomt. Met zijn behoedzame optreden heeft hij waarschijnlijk sommige van zijn mede-activisten van zich vervreemd. Niettemin was het het werk van Arnold dat president Roosevelt bracht tot zijn beroemde uitspraak: 'Hitler heeft van Europa een versterkt fort gemaakt, maar hij vergat er een dak op te zetten,' waarmee hij heel kort de essentie van de visie van een strategische luchtmacht weergaf. En het was te danken aan het behoedzame leiderschap van Arnold dat uiteindelijk in 1941 de Army Air Forces werden opgericht, nagenoeg onafhankelijk en met naast de ondersteunende taak van het leger een onbetwistbaar onafhankelijke taak. Dit plaveide de weg voor de oprichting, in 1947, van de onafhankelijke United States Air Force.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat het werk van Arnold, anders dan het resultaat van Mitchell's inspanningen,

niet zo veel nadelige effecten teweegbracht. Daarom kan uiteindelijk redelijkerwijs worden vastgesteld dat van deze twee Arnold het meeste succesvol was. Het zou Mitchell's nagedachtenis zelfs nog slechter kunnen vergaan. Zoals uit de geschiedenis na de Tweede Wereldoorlog blijkt, bestaan er nog steeds twijfels onder collega's van zowel de landmacht als de marine, en zelfs onder politici, of de boodschap van airpower nu uiteindelijk van zijn ongeloofwaardige elementen is ontdaan. Het gerucht gaat dat deze twijfels wel eens zouden kunnen worden toegeschreven aan het feit dat Mitchell de sfeer tussen de krijgsmachtonderdelen onherstelbaar heeft beschadigd.

Wat ook de precieze oorzaak mag zijn, vermeden moet worden dat het concept van airpower nog langer in gevaar wordt gebracht. Dat is waarom we niet de geestdrift van Billy Mitchell, maar de wijsheid van Hap Arnold als voorbeeld moeten nemen voor de toekomstige 'verkondiging van het airpower evangelie'.

Literatuur

- AFM 1-1, *Basic Aerospace Doctrine of the United States Air Force*, 1984.
- Arnold, Henry H., *Global Mission*. New York, Harper and Row, 1949.
- Buckley, John, *Air Power in the Age of Total War*. Londen, UCL Press Ltd., 1999.
- Carter, John R. Major USAF, *Airpower and the Cult of the Offensive*, CADRE lezing, Maxwell AFB, Alabama, AU, Air University Press, 1998.
- Coffey, Thomas M., *Iron Eagle, The Turbulent Life of General Curtis LeMay*. New York, Avon Books, 1998.
- Copp, DeWitt S., *A Few Great Captains; The Men and Events That Shaped the Development of U.S. Air Power*. McLean, VA, EPM Publications Inc., 1980.
- Davis, Richard G., *Carl A Spaatz; and the Air War in Europe*. Bolling AFB, D.C. Center for Air Force History, 1993.
- Futrell, Robert F., *Ideas, Concepts, Doctrines: Basic Thinking in the United States Air Force, (Volume 1) 1907-1960*. Maxwell AFB, Alabama, AU, Air University Press, 1998.
- Frisbee, John L., *Makers of the United States Air Force*. Washington, D.C., Office of Air Force History, USAF, 1987.

- Greer, Thomas H., *The Development of Air Doctrine in the Army Air Arm, 1917-1941*. Washington, D.C., New Imprint by Office of Air Force History, USAF, 1985.
- Hastings, Max, *Bomber Command*. New York, Touchtone Books, Simon & Schuster, Inc., 1989.
- Holly, I.B. Jr., *Ideas and Weapons*. Washington, D.C., Office of Air Force History, USAF, 1983.
- Hudson, James J., *Hostile Skies; A Combat History of the American Air Service in World War I*. Syracuse, NY, Syracuse University Press, 1968.
- Lanning, Michael L., Lt. Col. (Ret.), *The Military 100; A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*. New York, Barnes & Noble Books, 1996.
- Maurer Maurer, *Aviation in the U.S. Army, 1919-1939*. Washington, D.C., Office of Air Force History, USAF, 1987.
- Morrison, Wilbur H., *Fortress Without a Roof; The Allied Bombing of the Third Reich*. New York, St. Martin's Press, 1982.
- Meilinger, Philip S. Col. USAF, *The Paths of Heaven; The evolution of Airpower Theory*. Ed., Maxwell AFB, Alabama, AU, ACSC/SAAS Publications, Air University Press, 1997.
- Mitchell, William, *Winged Defense; The*

- Development and Possibilities of Modern Air Power Economic and Military*. New York, herdruk van Dover Publications, Inc. (1988), Oorspronkelijk uitgegeven in New York, Putnam's, 1925.
- Murray, Williamson, and Allan R. Millet, *Military Innovation in the Interwar Period*. Ed. Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Paret, Peter, *Makers of Modern Strategy, From Machiavelli to the Nuclear Age*. Ed. Princeton NJ, Princeton University Press, 1986.
- Smith, Lee M., *British Air Strategy Between the Wars*, New York, Clarendon Press, 1984.
- Watts, Barry D. LtCol USAF, *The Foundations of US Air Doctrine; The Problem of Friction in War*. Maxwell AFB, Alabama, AU, Air University Press, 1994.
- Weigley, Russel F., *The American Way of War; A History of United States Military Strategy and Policy*. Bloomington, Indiana University Press, 1977.
- Westenhoff, Charles M. LtCol USAF, *Military Air Power, The CADRE Digest of Air Power Opinions and Thoughts*, Maxwell AFB, AU, Airpower Research Institute, Alabama, Air University Press, 1997.

Noten

¹ Het begrip 'vlieger' wordt in dit artikel gebruikt als equivalent van het Engelse woord 'airman'. Dat is niet noodzakelijkerwijs de bestuurder van een vliegtuig, maar lijkt meer op de aanduiding 'zeeman' voor marinemen. Waar de bestuurder van een vliegtuig wordt bedoeld wordt in dit artikel de uitdrukking 'piloot' gebruikt.

² Eindrapport van Generaal John J. Pershing, Opperbevelhebber van het Amerikaanse Expeditieleger (Washington, 1920).

³ Een van de opmerkelijkste tegenslagen die duidelijk aantoonde voor welke problemen men zich gesteld zag met het materieel deed zich voor enige tijd na de Eerste Wereldoorlog. "Het Army Air Corps kreeg opdracht de post te vervoeren en beleefde tussen februari en mei 1934 zesenzestig vliegtuigongelukken met twaalf dodelijke slachtoffers (...) Dit leverde, in de publieke opinie, een blauw oog op voor het Army Air Corps. Woordvoerder Henry T. Rainey nam in het Huis van Afgevaardigden het woord en riep uit dat hij, als het Air Corps 'niet eens in staat is de post te vervoeren, graag zou willen weten hoe het Corps het ervan af zou brengen bij het vervoer van bommen'."

⁴ Holley beschrijft deze 'beperkte' opvatting als volgt. "Een kenmerkend voorbeeld van de door de Generale Staf opgestelde studies ter evaluatie van het luchtwapen was een studie getiteld *Statistical Analysis of Aerial Bombardment* die slechts enkele dagen voor de Wapenstilstand verscheen. (...) Op basis van beperkt feitelijk materiaal kwamen de analisten van de Generale Staf tot enkele nogal verrassende conclusies. De van een bombardement te verwachten materiële verwoesting 'is noodzakelijkerwijs gering,' meenden zij, (...) en het rapport vervolgt 'Vanuit een oogpunt van vernietiging is de functie van een bommenwerper uiteindelijk praktisch dezelfde als die van lange drachts artillerie-uitrustingsstukken.' Door het aspect van het bereik totaal te negeren, reduceerden de statistici van de Generale Staf de bommenwerper in feite tot een veldkanon (...). In de studie wordt [voorts] geconcludeerd dat er 'twee eskaders bommenwerpers nodig zijn om het werk van één

155 mm kanon te evenaren.' (...) Dergelijke verwrongen statistische voorstellingen duiden op een sterke neiging bij de Generale Staf om het strategisch potentieel van het luchtwapen te negeren."

⁵ Het is meer dan louter toeval dat Mitchell in het voorwoord bij *Winged Defense* tweemaal heel uitdrukkelijk het gebrek aan jaren, rang en gezag van 'vliegers' noemt. Naast bovengestand citaat stelt hij vast: "de luchtvaartwetenschap is in de hele wereld zo nieuw en ontwikkelt zich zo snel dat degenen die erbij betrokken zijn niet de leeftijd, rang of het gezag hebben die hen in de ogen van de oudere krijgsmachtdelen recht van spreken geven".

⁶ Zo bleef "George Kenny, een aan het MIT opgeleid ingenieur en afgestudeerd aan de Air Service Engineering School, zeventien jaar lang kapitein - wat destijds niet ongebruikelijk was. Net als andere kundige officieren had hij de dienst kunnen verruilen voor een beter betaalde baan in het bedrijfsleven of bij een van de in de kinderschoenen staande vliegmaatschappijen, maar het opbouwen van een totaal nieuw soort militaire strijdmacht was een fascinerende uitdaging die vele van de beste officieren in het leger hield".

⁷ Benjamin D. 'Benny' Foulois verwoordde dit standpunt toen hij in 1920 getuigde voor een Senaatscommissie die een onderzoek instelde naar de rol van de Air Service. "Is het een wonder dat officieren die zelf vliegen en die de afgelopen elf jaar hun leven hebben gewaagd bij de ontwikkeling en inzet van dit nieuwe militaire wapen er zo op gebrand zijn dat de aviatiek en de ontwikkeling van vliegtuigen worden weggehaald bij de Landmacht en onder onafhankelijke leiding worden geplaatst? (...) Is het een wonder dat enkelen van ons de beschuldiging van insubordinatie jegens onze superieuren durven riskeren alsmede een mogelijke aanklacht wegens gedrag in strijd met de goede orde en militaire tucht om te bereiken dat onze zaak wordt gehoord?"

⁸ Deze levensbeschrijving is een samenvatting van Internet-site www.alstar.fiu.edu/aero/mitchell2.htm

⁹ In preciezer bewoordingen: ingevolge Krijgsartikel 96 schuldig aan 'ordeverstoring en nalatigheid in strijd met de goede orde en militaire tucht, (...) gedrag van zodanige aard

dat de krijgsmacht in discredit wordt gebracht'.

¹⁰ De veroordeling was niet unaniem. Er werd één enkele afwijkende stem uitgebracht door - destijds kolonel, later landmachtgeneraal - Douglas MacArthur, die Mitchell al vanaf zijn jeugd kende en als jongeman zelfs met Mitchells zusje Janet was uitgegaan.

¹¹ Of, in de woorden van Weigley, "Mitchells temperament was niet van dien aard dat hij kon verdragen te worden genegeerd, al helemaal niet wanneer hij er zeker van was dat zijn en de wind geslagen boodschap er één was waarvan de gehele toekomst van zijn land zou kunnen afhangen".

¹² Ter staving van zijn bewering, tegen de luidkeelse protesten van de marine in, dat oorlogsbodems door de komst van vliegtuigen achterhaald waren, bereikte hij een overtuigend effect in 1921 en 1923 door een aantal buitgemaakte en afgeschreven oorlogsbodems vanuit de lucht tot zinken te brengen.

¹³ Deze levensbeschrijving is een samenvatting van de Internet-site www.alstar.fiu.edu/aero/arnold.htm

¹⁴ Met zijn eindcijfers bevond hij zich qua academische prestaties bij de onderste helft van zijn klas en hij kreeg geen 'cadettenrang'.

¹⁵ "Een van de dingen die hij het meest betreunde was het mislopen van de kans om tijdens de Eerste Wereldoorlog te dienen in een gevechtscorps. In plaats daarvan was hij op zijn eenendertigste de jongste reguliere kolonel van de US Army en bracht de oorlog door in Washington D.C. als lid van de staf van het Departement van Oorlog, waar hij aan den lijve ondervond hoe moeilijk het is om van grond af aan een luchtmacht op te bouwen."

¹⁶ Knerr had Andrews vergezeld tijdens een hoorzitting van de Begrotingscommissie van het Departement van Oorlog waar zij een voorstel steunden voor de aanschaf van meer dan honderd B-17 vliegtuigen. In de woorden van Knerr: "Arnold zat achter de tafel (...) als waarnemer en de discussie die ik voerde verliep nogal moeizaam. Ik keek naar Arnold in de hoop op enige steun, maar die kreeg ik niet."

Verhalen van een uitzending

B. Hopman en drs. J.K. Scherpen*

Inleiding

‘Wie verre reizen doet kan veel verhalen’, is een gevleugelde uitdrukking in onze taal. Een militaire missie is op te vatten als een verre reis. De uitdrukking suggereert dat militairen veel kunnen vertellen over hun missie. Maar kunnen ze dat ook, en vooral: doen ze dat ook? En aan wie vertellen ze hun verhalen? Wat levert het op als ze het doen? En als ze het niet doen? Deze vragen stellen we in dit artikel aan de orde. De directe aanleiding voor dit artikel is enerzijds een onderzoek van het Veteraneninstituut naar *social sharing* en anderzijds de vijfde themadag van de Individuele Deelnemers Eerdere Missies (IDEM) van de KLU, die op ‘witte donderdag’ 28 maart 2002 gehouden wordt (zie elders in dit nummer). Het thema voor die dag is namelijk *social sharing*, vrij vertaald: ervaringen delen.

Daarbij gaat het vooral om ervaringen, die indruk hebben gemaakt, die een sterke (positieve of negatieve) emotionele lading hebben, die ‘op het netvlies gebrand’ in de herinnering aanwezig blijven. In de militaire praktijk gaat het dan vaak om de con-

Ervaringen delen op de IDEM-dag 2001 (Foto: BNMO-Centrum)

frontatie met oorlogsomstandigheden, schokkende of bedreigende gebeurtenissen, extreme armoede of uitzichtloosheid, maar ook om positieve gebeurtenissen, zoals feestelijke berichten van het thuisfront (bijvoorbeeld de geboorte van een kind) of een geslaagde hulpactie.

De confrontatie met de oorlog kan gepaard gaan met een gevoel van machteloosheid als men gebonden is aan *intervention rules* waarbij de geweldsinstructies actief ingrijpen veelal verhinderen. Weisaeth spreekt in dit verband zelfs over een *UN-soldiers stress syndrome*.¹

¹ Weisaeth (1990).

Dit artikel gaat over mannelijke en vrouwelijke militairen, maar voor de leesbaarheid kiezen we voor ‘hem’. Het is bedoeld voor iedere militair en ex-militair van elk krijgsmachtdeel, maar het is extra van belang voor individueel uitgezonden, omdat het delen van herinneringen moeilijker is wanneer je geen directe kameraden hebt met gemeenschappelijke ervaringen.

Wel of niet ervaringen delen

U hoeft maar om u heen te kijken, op het werk of thuis of waar u maar bent,

* De heer B. Hopman werkt als stafmedewerker bij het Nazorgcentrum van de Bond voor Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (BNMO-Centrum). Drs. J.K. Scherpen werkt, gedetacheerd vanuit het Militair Geneeskundig Facilitair Bedrijf (MGFB), als onderzoeker bij het Kennis en Onderzoekscentrum. Beide centra maken deel uit van het Veteraneninstituut in Doorn, tel. 0343-474147 of www.veteraneninstituut.nl

en u ziet het gebeuren: als mensen iets belangrijks meemaken dan praten ze daarover. De één wat vaker en de ander wat minder vaak, de één met zijn partner en de ander met iedereen die het maar horen wil, maar praten doen we, allemaal. Een waarheid als een koe. Het is zo'n algemeen, alle-daags verschijnsel dat we er niet eens bij stilstaan. We vragen ons meestal niet af met wie we onze ervaringen zullen delen of waarom we ze delen, we doen het gewoon.

Toch zijn er omstandigheden waarin mensen zelfs hun meest ingrijpende ervaringen niet zo makkelijk met elkaar delen. Dat geldt bijvoorbeeld voor brandweerlieden, ambulanceverpleegkundigen, politiemensen, journalisten en militairen die met rampen of oorlogsomstandigheden te maken krijgen. Het vereiste optreden verdraagt op dat moment niet het tonen van de eigen emoties. De opdracht

moet tot een goed einde worden gebracht. Je parkeert wat je voelt op zo'n moment, ten gunste van direct handelend optreden. Het werk vraagt een optimale fysieke en mentale concentratie, en je eigen emoties raken daarbij op de achtergrond. Dat is belangrijk voor het werk onder moeilijke omstandigheden en dat is ook goed. Later is er weer ruimte om nog eens bij jezelf stil te staan....

Een volgende reden om emotionele ervaringen niet te delen is de vermeende onkwetsbaarheid. Als militair (of bijvoorbeeld als brandweerman of -vrouw) heb je geleerd zo min mogelijk kwetsbaar te zijn, voor je eigen veiligheid en die van je eenheid. Onzekerheid en angst horen op het slagveld of bij een crisissituatie niet

² Daniëli (2001), p. 14.

³ Maas en Hopman (2000).

thuis. Ferme jongens, stoere knapen. De Nederlandse krijgsmacht heeft een reputatie hoog te houden. Harde bikkels zijn we. Nogmaals: dat is in de hitte van de strijd zinvol, maar welke vrouw wil zo'n harde bikkel als man, welk kind wil zo'n vader?

Ten slotte is ook nog van belang of het verhaal wel op vruchtbare bodem terecht kan komen. Staat de luisteraar er voor open, en is het gesprek geen eenrichtingsverkeer?

Family and friends soon stop asking about the mission experience and, without the ability to talk with people who shared that experience they may feel isolated and lonely.²

Daar speelt ook bij mee welke opvattingen er circuleren over de uitzending.³ Het publieke beeld kan sterk verschillen van de persoonlijke erva-

De rol van kameraden kan moeilijk door anderen overgenomen worden (Foto: René van Bakel, dv MvD)

ring. Een sprekend voorbeeld hiervan is het maatschappelijke debat over het Srebrenica-drama, waar de interpretaties van degenen die het meegemaakt hebben op sommige punten lijnrecht staan tegenover bepaalde opvattingen die in Nederland circuleren. In zo'n klimaat is het extra moeilijk om over je uitzending te praten, omdat je gesprekspartners vaak andere beelden hebben over hoe het daar was.⁴ Betrokkenen hebben dan het idee dat er geen waardering en erkenning is voor hun inzet, terwijl publieksonderzoek uitwijst dat 'De Nederlander' zijn veteranen wel degelijk positief waardeert.⁵

Kameraden

Tijdens een uitzending ga je niet om vijf uur naar huis. Er is geen privé-domein meer, werk en privé lopen in elkaar over, binnen de eenheid wordt vrijwel alles met elkaar gedeeld. Vanwege het werken onder grote stress ben je ook sterk van elkaar afhankelijk. Daardoor ontstaat, als het goed is, een sterke kameraadschap. Je staat voor elkaar in, deelt lief en leed met elkaar, staat met elkaar doodsangsten uit en viert met elkaar de goede afloop. Sommige militairen omschrijven die kameraadschap als diepgaander dan vriendschappen. Bovendien maken de kameraden ongeveer hetzelfde door, er is sprake van veel gemeenschappelijke ervaringen. Daarom hoeft je niet alles uit te leggen: een kameraad heeft aan een half woord genoeg. Ook na terugkomst blijven de kameraden erg belangrijk. Je komt terug in een wereld waarin de meeste mensen niet begrijpen hoe het was, en waarin het soms moeilijk is om de aansluiting weer te vinden. Kadushin beschrijft dat veteranen met soortgelijke ervaringen meer geschikt zijn om de pijnlijke herinneringen te kunnen begrijpen dan non-combattanten.⁶

⁴ Lardenoye (2001).

⁵ Schoeman (2001).

⁶ Kadushin (1986) p. 130.

⁷ Raadsman Rob Geene (2001) in: *Thuis op avontuur*.

Het thuisfront is ook lijdend voorwerp van de uitzending (Foto: IMG)

Dit alles maakt dat kameraden niet alleen tijdens de uitzending, maar ook vaak lang daarna, de belangrijkste gesprekspartners zijn als het gaat om het delen van ervaringen. Militairen die een hechte eenheid vormden, zijn daarbij in het voordeel.

Voor individueel uitgezonden, waarnemers bijvoorbeeld, of militairen die op het laatst aan een eenheid worden toegevoegd of tijdelijk worden ingevlogen, bestaat die kameraadschap meestal niet. Deze militair staat relatief alleen en heeft minder contactmogelijkheden. Ook bij terugkomst blijft dat zo. Bij terugkomst in de eigen eenheid (of een andere eenheid in geval van overplaatsing) is er niemand die weet waar hij geweest is of wat hij heeft meegemaakt, soms zelfs niemand die hem kent.

Wat tijdens de uitzending met de eenheid een groot voordeel is, kan later in een nadeel veranderen: als kameraden elkaar uit het oog verliezen, door

het veranderen van onderdeel, door een volgende missie of door het verlaten van de dienst, is er opeens niemand meer aan wie je alles kwijt kunt en die je vanzelfsprekend begrijpt. De sociale structuur binnen de krijgsmacht is door de veranderingen van de laatste tien jaar veel losser geworden. Je kunt veel moeilijker terugvallen op je eenheid en je kameraden. De rol van kameraden kan moeilijk door anderen overgenomen worden, je bent iets kwijtgeraakt en blijft alleen met je herinneringen. Daar komt nog bij dat de relatie met kameraden een relatie is die het verleden vertegenwoordigt. Het leven in het hier en nu is een ander verhaal.

Partners

Ook de thuisblijvende partners vervullen, zeker als er kinderen zijn, een soort missie, de thuismissie. Sommige vinden zelfs dat het thuisfront meer dan de uitgezonden militair lijdend voorwerp is van de uitzending.⁷ In ieder geval wordt de belasting voor

de thuisblijvende partner vaak onderschat. Zij moet zich een half jaar als alleenstaande ouder, en met de spanning van hoe het *daar* zal gaan, zien te redden. Ook zij kan haar verhalen moeilijk delen, ze heeft geen kameraden en mist haar eigen maatje. In sommige gevallen ontstaat, via de thuisfrontdagen of anderszins, vriendschap, lotgenotencontact tussen partners. Dit geldt natuurlijk in vergelijkbare mate voor de kinderen en, met name als de militair nog thuis woont, voor de ouders.

*Hun partners konden er wél voor uitkomen, dat het ongeluk veel bij hen had losgemaakt. Ze werden niet gehinderd door de – overigens noodzakelijke – beroepsattitude: de machocultuur die vliegers in staat stelt onder alle omstandigheden te functioneren.*⁸

Leidinggeevenden

Tijdens de uitzending, maar ook daarvoor en daarna, hebben de commandant en zijn kader een uiterst belangrijke rol in het creëren van een groepscultuur waarin het delen van ervaringen niet taboe is. Belangrijk hierbij is de voorbeeldfunctie, door goed te luisteren en ook zelf openheid te betrachten, maar ook door het verstreken van informatie, het onderkennen en hanteren van werkstress, het organiseren van debriefings en het erkennen (en mogelijk oplossen) van problemen die zich voordoen binnen de eenheid. Een commandant zou alles moeten doen wat de cohesie bevordert en de onderlinge omgang en de omgang met het thuisfront 'menselijk' maakt. Uit verschillende onderzoeken onder *Military Peacekeepers* komt het belang van open communicatiemogelijkheden, zowel binnen de eenheid als naar het thuisfront, overtuigend naar voren.⁹

⁸ Mentink-Heshusius (1998), p. 35.

⁹ Danieli (2001), p. 384.

¹⁰ Dori Laub (2001) persoonlijke mededeling op 10 mei 2001.

¹¹ Wolf (2000), p. 157.

Leven in twee werelden

Sommige militairen zijn zo goed getraind in 'sterk zijn' dat het een soort tweede natuur wordt. Die manier van omgaan met problemen, die in het werk gewenst of gewoon is, wordt dan ook de manier om er voor jezelf mee om te gaan. Ook de militair wordt beïnvloed door de cultuur waarin hij leeft. In de militaire cultuur wordt de emotionele impact vaak ontkend. Toegeven aan emoties wordt vaak als zwak ervaren. De ervaringen worden echter wel opgeslagen in de herinnering (soms achter ijzere deuren) waar ze een blijvende last kun-

los. Je probeert ze te vergeten door er niet over te praten en je op andere dingen te richten. Zo kunnen deze ervaringen tot (blijvende) last worden. Maar praten over emotionele gebeurtenissen kan de last verminderen en helpen om deze op een afdoende manier in het persoonlijke referentiekader te integreren. *'Social sharing helps to clean the windows of the mind'*.¹⁰ Zo gaan de gebeurtenissen een onderdeel vormen van de persoonlijke levensgeschiedenis.

Ik ben nu zes maanden teruggekeerd in Nederland en de moeizame

Welke zoon wil niet zo'n vader? (Foto: Kees Nan Dogger, AVDKM)

nen vormen. Je ziet dat soms bij oorlogsveteranen: ze blijven achter iedere boom een vijand zien, ook als het al vijftig jaar vrede is. Ze laten niemand in hun wereld toe. Ze lossen problemen op met geweld. Ze geven hun kinderen een militaire, harde opvoeding. Hun nachtmerrie wordt werkelijkheid.

Maar ook veel vredesmissieveteranen worstelen met het verschil tussen de wereld *daar* en de wereld thuis. De ingrijpende ervaringen uit de missie hebben je veranderd en laten je niet

*periode van de terugkeer in het gezin is nauwelijks achter de rug. Proberen te vergeten en vermijden te spreken over de Joego-periode is min of meer ingeslopen in de communicatie met mijn vrouw. Dit is de laatste dagen uitermate moeilijk.*¹¹

Militairen met uitzendervaring leven als het ware in twee werelden: aan de ene kant de wereld van armoede en oorlog, de militaire wereld temidden van kameraden en daar tegenover de wereld van welvaart, de wereld van

relatieve vrede thuis temidden van intimi. Die werelden zijn totaal verschillend en vaak moeilijk met elkaar te rijmen. Voor elk van die werelden is een totaal verschillende opstelling nodig. Die knop zet je niet zo maar even om. Bovendien is het leven doorgedaan, je bent zelf veranderd, maar thuis zijn er ook dingen veranderd. Het is te vergelijken met een ingewikkelde puzzel die stukje voor stukje op zijn plaats moet vallen. Daarbij is het moeilijk om onder woorden te brengen wat je zelf nog niet goed kunt bevatten.

De intensiteit van de gevoelens, de betrokkenheid bij de omgeving en de eigen plaats te midden van hen, die mij dierbaar (geworden) zijn, dit alles perst zich als een scheidslijn tussen mijn twee huizen.... Ik merk dat leven in twee huizen niet kan, maar kiezen is een onuitvoerbare paradox.¹²

Veel militairen vertellen thuis 'niet alles', vanuit het idee dat het thuisfront daar niet tegen bestand zou zijn, of dat niet zou begrijpen. Dat begint al bij de brieven en de telefoontjes tijdens de uitzending, en bij het verlof. De gewoonte om te melden dat de situatie rustig is – 'Wat had je eraan om te weten wat daar gebeurde; je kon er toch niets aan doen'¹³ – wordt thuis voortgezet. Toch zien we zelden echtgenotes die bezweken zijn onder de last van het verhaal van hun man. Integendeel, de grote klacht van de echtgenotes betreft de geslotenheid van hun mannen en hun zelfgekozen isolement. Door het zwijgen komen de verhoudingen thuis soms onder grote druk te staan. Niet iedere militair is in staat om te praten over wat het hem doet, daar is hij niet voor opgeleid of niet mee opgegroeid. De opleiding en training van militairen richt zich op het overleven in oorlogs-

omstandigheden, niet op het overleven nadien.

Soms zie ik dat iets hem aangrijpt, dat iets bepaalde emoties bij hem oproept. Dan zou ik er met hem over willen praten, maar ik probeer het al niet meer.... Praten kan hij alleen met degenen die hetzelfde hebben meegemaakt, aan wie hij niets hoeft uit te leggen.... Hij kan ook heel goed naar hun verhalen luisteren. Praten doet hij ook met zichzelf in zijn gedichten en boeken, wetend dat hij daarmee niet alleen zichzelf helpt, maar ook de ander. Het doet me wel verdriet dat hij nooit spontaan aan mij laat lezen, wat hij geschreven heeft.¹⁴

Onderzoek

We hebben gezien dat het leven in twee werelden het delen van ervaringen voor militairen bemoeilijkt. In het volgende deel bespreken we twee onderzoeken naar het delen van emotionele ervaringen. Het eerste betreft algemeen onderzoek onder veel verschillende bevolkingsgroepen en in verschillende culturen. Het tweede betreft een onderzoek onder Nederlandse veteranen door het Veteraneninstituut in Doorn.

Social sharing komt algemeen voor
De Belgische professor Bernard Rimé, van de Universiteit van Louvain-la-Neuve, doet al jaren onderzoek naar *social sharing of emotions*.¹⁵ *Social sharing* kan meer zijn dan praten, je kunt immers ook je ervaringen (mede-)delen door ze op te schrijven in een verhaal of gedicht. Je kunt ook je herinneringen vastleggen in foto's, tekeningen of schilderijen of op nog andere manieren. Hierbij worden de ervaringen zichtbaar, tastbaar en bieden op deze manier de mogelijkheid om ze te kunnen delen en verwerken.

Rimé en zijn onderzoeksgroep beschrijven dat ingrijpende gebeurtenissen in iemands leven én traumatische ervaringen over het algemeen mentale herinneringen uitlokken. Bij deze her-

inneringen komen gedachten aan of beelden van de gebeurtenis herhaaldelijk aan de oppervlakte van het bewustzijn, zelfs als het individu dit probeert te vermijden.

Als ik in de afgelopen maanden één dag niet met Rwanda bezig ben geweest, dan is dat veel. Er zijn allerlei gebeurtenissen die de beelden van daar weer oproepen. Je kunt niet van de ene op de andere dag de knop omdraaien, doen alsof er niets gebeurd is. De week na mijn terugkomst ging ik met mijn geliefde op vakantie naar Griekenland. Je bent moe, je wilt afstand nemen. Vanaf het balkon van ons vakantiehuysje keek ik uit op een prachtig landschap. Heuvels die tot in het oneindige doorliepen. Vlak voor ons huis liep een greppel, met bosjes ervoor. Die greppel heeft me de hele vakantie geteisterd. Iedere keer als ik er langs liep, werd ik herinnerd aan een theeplantage die we dáár bezochten. Bij die theeplantage liepen ook greppels, alleen in die greppels lagen lijken die we moesten onderzoeken. Ik kon niet loskomen van dat beeld. Ik zag steeds thee voor me met opgezwollen lijken erin.¹⁶

De onderzoekers hebben ontdekt dat mannen en vrouwen van alle leeftijden, uit alle bevolkingsgroepen en uit verschillende culturen hun positieve én negatieve emotionele ervaringen delen. Daarbij komen wel onderlinge verschillen voor. Jongeren bijvoorbeeld delen hun gevoelens vooral met hun ouders, gehuwde mannen boven de veertig met hun partner en vrouwen met partner en vriendinnen. Ouderen delen meer en vaker dan jongeren. Boze gevoelens worden veel sneller gedeeld dan gevoelens van verdriet. Ook schrijft Zech dat situaties waarbij verdriet meespeelt waarschijnlijk langduriger en moeilijker te verwerken zijn dan angstproeppende situaties.¹⁷ Onderzoek toont aan dat onderdrukking van reacties na een traumatische gebeurtenis leidt tot lichamelijke activatie welke op den duur een stressor wordt en leidt tot

¹² Wolf (2000), p. 37.

¹³ Mentink-Heshusius (1998), p. 38.

¹⁴ Mentink-Heshusius (1998), p. 59.

¹⁵ Rimé et al. (1992; 1998).

¹⁶ Pinedo en Verkuijl (1997), p. 83-84.

¹⁷ Zech (2000), p. 158.

meer fysieke ziekten en een lager subjectief welbevinden.¹⁸

Opvallend is dat ook pijnlijke gebeurtenissen en herinneringen net zo vaak gedeeld worden als plezierige. Dit geldt ook voor gebeurtenissen die met gevoelens van schuld of schaamte beladen zijn.

Het delen van plezierige herinneringen roept plezier op. Evenzo roept het delen van pijnlijke, verdrietige of angstige gebeurtenissen weer opnieuw de pijn, het verdriet of de angst op. Je zou dus kunnen verwachten dat we het delen van negatieve emoties eer-

der zouden vermijden. Het onderzoek stelt vast dat we alle soorten herinnering die we ons bewust worden met anderen delen, ook als dat negatieve emoties oproept, en dat mensen het zelfs prettig vinden om negatieve emoties te kunnen delen. Over het algemeen wordt aangenomen dat dit delen van emoties een fundamenteel aspect is van het verwerkingsproces, met andere woorden: 'praten helpt'. Dat dit niet alleen in Nederland geldt illustreert het volgende citaat:

I had lost a lot of weight yet carried a heavy burden. I knew that I could

only truly settle in at home by talking with my wife about what happened in East Timor and how I felt about it and my role there. That meant that I needed to be honest with her about continuing feelings that included anger, frustration and sadness, as well as pride at what I considered to be a job well done. My wife's support and understanding helped to heal the wounds from the trauma of East Timor.¹⁹

Secondary social sharing

Als we een ervaring met iemand delen, bijvoorbeeld met een vriend, dan maakt ons verhaal op die vriend ook weer een bepaalde indruk. Als het gaat om een emotioneel verhaal dan roept dat ook weer emoties op bij de toehoorder. Mag men veronderstellen dat de vriend in dit voorbeeld het verhaal voor zich houdt? Uit onderzoek blijkt dat meestal een soort kettingreactie ontstaat, zelfs als de eerste verteller gevraagd heeft om vertrouwelijkheid.²⁰ Hoe sterker de emoties in het verhaal, hoe langer de ketting en hoe groter dus de kring van vertellers en toehoorders. Het verzoek om vertrouwelijkheid heeft daar nauwelijks invloed op. Zo ontstaat dus een netwerk van gedeelde informatie waaruit erkenning en steun kan voortkomen en die als het ware een buffer kan vormen tegen isolement.

Praten helpt

Het idee dat praten helpt is een tamelijk wijd verbreide gedachte. Praten over iets dat je bedrukt geeft ook meestal verlichting of een gevoel van bevrijding. Als we niet praten blijft er een zekere spanning bestaan en kunnen er op langere termijn spanningsklachten ontstaan. We nemen aan dat praten de nodige ordening aanbrengt in soms verwarrende gevoelens. Door het benoemen van emoties in woorden en door met iemand te praten krijgen de gebeurtenissen een naam en een betekenis, en raken ze georgani-

Als we niet praten blijft er een zekere spanning bestaan (Foto: W. Dijkema)

¹⁸ Zie: Rimé et al. (1998), pp. 170-171.

¹⁹ Danieli (2001), p. 30.

²⁰ Christophe en Rimé (1979).

seerd in een verhaal. We kunnen onze ideeën over de gebeurtenis, over de wereld en over ons zelf toetsen aan wat anderen erover denken. Op deze manier kunnen we een beetje afstand nemen tot het gebeurde en de spanning verminderen.

Er zijn inderdaad onderzoeken²¹ die aantonen dat het bespreken van trauma-gerelateerde gevoelens en gedachten een positief effect heeft op gezondheid en welbevinden. Mensen die er niet over spraken rapporteerden meer gezondheidsklachten en een lager welbevinden. Toch kon niet aangetoond worden dat door het bespreken een emotioneel herstel optreedt, met andere woorden dat de herinnering minder pijnlijk wordt. In de meeste onderzoeken kan geen verband gevonden worden, net zo min als in de literatuur over debriefing. Hoewel deelnemers aan debriefingsgesprekken dit over het algemeen als positief of heilzaam ervaren kan onderzoek niet aantonen dat het invloed heeft op het emotioneel herstel.²² Ook in het onderzoek naar *social sharing* komt steeds naar voren dat de deelnemers wel heilzame effecten rapporteren, maar dat emotioneel herstel niet objectief vastgesteld kan worden.

Hoe zijn dan wel die heilzame effecten te verklaren? Het nut van praten over je ervaringen moet vooral gezocht worden in het ophelderen van verwarrende of tegenstrijdige gevoelens, van ideeën over de situatie of over jezelf. Daarbij komt dat het bespreken van moeilijkheden ook steun mogelijk maakt. De gesprekspartner kan het verhaal begrijpen en accepteren, kan de gevoelens op waarde schatten en de problemen herkennen die daaraan verbonden zijn. De afstand tussen verteller en luisteraar wordt kleiner en de sympathie neemt toe. Het risico van piekeren

²¹ Zie: Rimé et al. (1998).

²² Zie bijvoorbeeld Gersons (2001), pp. 570-571.

²³ Scherpen, 2001.

Het Veteraneninstituut

Sinds 10 mei 2000 bestaat het Veteraneninstituut. Dit is een samenwerkingsverband tussen vier particuliere organisaties, die zich met de zorg voor veteranen bezighouden, en het Ministerie van Defensie. Het Veteraneninstituut beoogt de maatschappelijke erkenning en de zorg voor veteranen te verbeteren (zie verder: De Swart en Thuisman, 2000).

In het BNMO-Centrum, een van de partners in het Veteraneninstituut, komen veel (ex-) militairen met oorlogs- of uitzendervaringen. Velen van hen zijn veteraan van de oorlogen tussen 1940 en 1962, maar steeds vaker weten ook 'vredesmissieveteranen' het Centrum te vinden. Sommigen zijn alleen veteraan in de zin, dat ze een uitzending hebben meegemaakt. Zolang ze nog in actieve dienst zijn, hebben ze formeel niet de veteranenstatus. Zij hebben allemaal, zonder uitzondering, een hoofd vol herinneringen. Maar niet allemaal hebben ze die herinneringen gedeeld met anderen, met kameraden, met hun partner of met vrienden. Het blijkt dat het praten van veteranen onderling gemakkelijker gaat, omdat 'ze hetzelfde hebben meegemaakt'. Dat biedt herkenning en steun. Daarom wil het BNMO-Centrum het lotgenotencontact bevorderen, tussen veteranen onderling, en tussen veteranen en hun partner.

Het Kennis- en Onderzoekscentrum (KOC) maakt ook deel uit van het Veteraneninstituut. De taken van het KOC zijn het verzamelen en verspreiden van wetenschappelijke informatie en het bevorderen van onderzoek. Het KOC doet onder andere onderzoek naar hoe veteranen en militairen met hun ervaringen omgaan en aan welke ondersteuning ze behoefte hebben (zie bijvoorbeeld: Moutaans, 2001).

(eventueel in gezelschap van een fles) neemt daardoor sterk af en de heftigheid van de emoties en de opgeroepen spanning verminderen.

Bovendien neemt de kennis bij de groep luisteraars toe, waardoor meer begrip kan ontstaan. Doordat de luisteraars er ook weer over praten ontstaat een steeds grotere kring van bekendheid, die de maatschappelijke kennis ten goede komt. Zo zouden bijvoorbeeld militairen kunnen bijdragen aan het opheffen van het publieke geheim over de impact van uitzendingen.

Samenvattend zou je kunnen zeggen dat communicatie de afstand kan overbruggen tussen twee werelden die eerst zo verschillend leken.

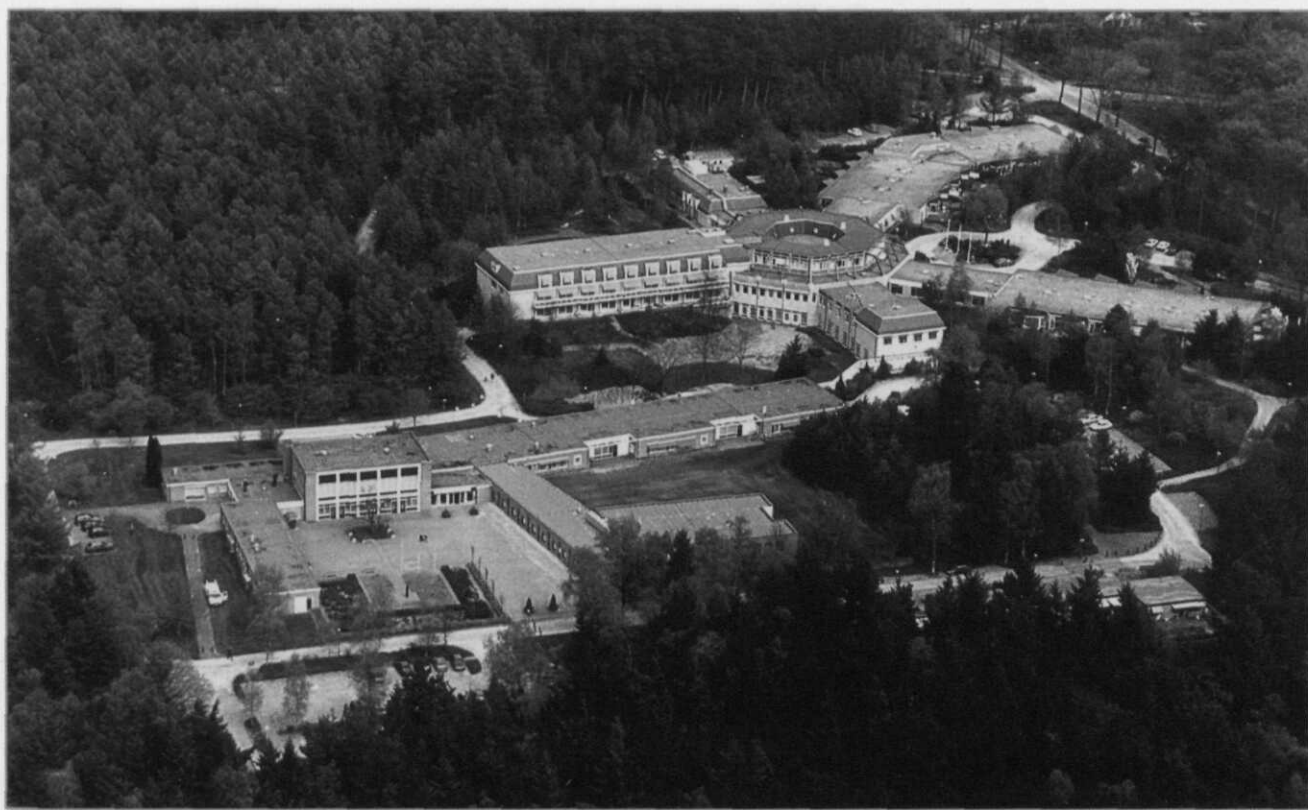
Tot zover de bevindingen van het algemene onderzoek naar het delen van ervaringen. In het laatste deel van dit artikel gaan we in op een onderzoek van het Veteraneninstituut naar het delen van ervaringen bij veteranen.

Social sharing onder veteranen

Recent is een vragenlijstonderzoek

afgesloten naar *social sharing* onder veteranen.²³ Nagegaan is in hoeverre de veteraan zijn uitzendervaringen heeft gedeeld en of dit van invloed is op het cognitieve en sociale welzijn. Hiertoe is een steekproef getrokken uit het bestand van de Stichting Dienstverlening Veteranen (figuur 1), getrapt naar aantallen 'jonge' en 'oude' veteranen. Jong verwijst in dit verband naar de missies vanaf Libanon. Uit dit onderzoek komt naar voren dat veteranen hun ervaringen veel minder met anderen delen dan gebruikelijk is bij andere groepen. We vermoeden dat dit te maken heeft met de kloof tussen de twee werelden, de militaire en de civiele wereld.

De respondenten konden verdeeld worden in twee ongeveer even grote groepen *sharing* en *non sharing*. De eerste groep geeft aan dat ze emotionele ervaringen wel met anderen hebben gedeeld, de laatste geeft aan dat zij dit niet hebben gedaan. De verschillen tussen beide groepen werden gemeten.

Het Veteraneninstituut in Doorn bestaat sinds mei 2000 (Foto: Paul Böcker, fotovlucht Vliegbasis Soesterberg)

Partners voor social sharing

De voornaamste gesprekspartners bleken de militairen te zijn met wie men was uitgezonden, gevolgd door familie, vrienden en partner. Collega's, hulpverleners en anderen werden hierna genoemd met als laatste de eventuele kinderen (figuur 2).

Uitgaande van militairen (lotgenoten) als belangrijkste gesprekspartner hebben we gekeken naar het moment waarop de ervaringen gedeeld wer-

den. In figuur 3 is te zien wanneer *social sharing* met lotgenoten plaatsvond. Uit deze tabel is duidelijk dat *social sharing* in 50% van de gevallen pas na terugkeer plaatsvond.

Ervaringen een plaats geven

Het plaatsen van een gebeurtenis in de menselijke ervaringen als een onderdeel van de gehele levensloop wordt cognitieve integratie genoemd. Een groot aantal indicatoren bij elkaar

vormen een maat voor deze integratie, zoals de behoefte om nu nog over een gebeurtenis te spreken, het meer en heftiger ondergaan van emoties met betrekking tot de gebeurtenis, het ondergaan van lichamelijke reacties, de mate van actiegeneigdheid, de invloed op het wereldbeeld, de behoefte aan betekenisgeving, de resterende emotionele impact en het vóórkomen van herbelevingen. Met andere woorden, hoe hoger de emoties nu nog zijn, hoe meer lichamelijke gevoelens nog ervaren worden enzovoort, hoe minder de gebeurtenis geïntegreerd is.

Uit het onderzoek blijkt dat de *non-sharing* groep op alle variabelen negatief afwijkt van de groep *sharing*, dit kwam het duidelijkst naar voren in de mate van herbelevingen. *Non-sharing* hangt dus samen met minder integratie. In dit onderzoek waren de effecten bij veteranen minder duidelijk dan vanuit de literatuur kon worden verwacht. Misschien heeft dat te maken

Steekproef	Benaderd per krijgsmachtsdeel	Respons
Oude Veteranen N = 147	KL 55	34 = 62%
	KLu 36	16 = 44%
	KM 55	31 = 56%
Jonge Veteranen N = 54	KL 36	34 = 94%
	KLu 4	3 = 75%
	KM 14	9 = 64%
Totaal	200	127 = 63,5%

Fig. 1 Respons door Veteranenpashouders

Sharing partner	Frequentie	Percentage
Lotgenoten	44	39,3%
Familie	33	29,5%
Vrienden	28	25%
Partner	28	25%
Collega's	24	21,4%
Hulpverleners	16	14,3%
Anderen	12	10,7%
Kinderen	7	6,3%

Fig. 2 Frequentie waarmee personen uit verschillende categorieën werden aangegeven als sharing partner. Meerdere antwoorden waren mogelijk

Tijdstip sharing	Frequentie	Percentage
De eerste dag	11	23,9%
De eerste week	6	13%
De eerste maand	6	13%
Na terugkeer	23	50%

Fig. 3 Tijdstip sharing met lotgenoten

met de beperkingen van het onderzoek. Het is mogelijk dat het verloop van jaren de herinnering vertekent. Ook is niet de kwaliteit van de sharing onderzocht, met andere woorden: hoe worden de ervaringen gedeeld en hoe reageert de toehoorder.

Sociaal netwerk

De mogelijkheid tot het (weer) inbedden van de persoon in zijn sociale structuur, het aangaan van banden en het onderhouden en opbouwen van een sociaal netwerk wordt sociale integratie genoemd. Onderzocht werd of *social sharing* effect had op affectieve banden, de ondervonden mate van begrip en steun, de ondervonden hinder bij werk of andere bezigheden en de duurzaamheid van relaties. Het onderzoek ondersteunde in zijn algemeenheid de these dat *social sharing* positief gerelateerd is aan sociale integratie, op één uitzondering na waren de verschillen echter niet statistisch significant.

Van lotgenoten werd de grootste mate van steun en begrip ondervonden. Dit bleek echter los te staan van het feit of

men al dan niet met hen over de gebeurtenis had gesproken. Wellicht is bij het deelgenoot zijn van ervaringen begrip en (h)erkenning reeds ingesloten waarbij dan voldaan wordt aan de voornaamste drijfveren van *social sharing*, namelijk het streven naar begrip en (h)erkenning.

Een opmerkelijk verschil doet zich voor in duurzaamheid van relaties waarbij veteranen in de *sharing*-groep significant vaker melden nu nog dezelfde partner te hebben als ten tijde van de missie (figuur 4).

²⁴ ($X^2(1, N = 112) = 4,07, p = .043$).

Variabele	Nonsharing groep		Sharinggroep	
	Ja	Nee	Ja	Nee
Nog dezelfde partner als tijdens de missie	33,3%	66,7%	54,9%	45,1%

Fig. 4 Verschillen in duurzaamheid van de partnerrelatie tussen de sharing- en de nonsharing groep

Hier is het verschil statistisch significant.²⁴ Dit betekent dat de *sharing*-groep vaker dan de *non-sharing*groep nog dezelfde partner heeft als tijdens de missie.

De conclusie dat *social sharing* de band met de partner versterkt en positief werkt op het behoud van de relatie kan echter niet zonder meer worden getrokken. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat de kwaliteit van de relatie al geen *sharing* toestond, of de relatie zo goed was dat *sharing* mogelijk werd. Deze uitkomst kan slechts gezien worden als een aanwijzing dat er een samenhang is tussen *social sharing* en de continuïteit van de relatie.

Samenvatting veteranenonderzoek
Samenvattend levert dit onderzoek aanwijzingen op dat veteranen hun ervaringen veel minder delen dan gebruikelijk is bij andere groepen. Als ze hun ervaringen delen is dat meestal met lotgenoten en het vaakst na terugkeer van de missie.

Er zijn aanwijzingen dat het delen van emotionele ervaringen de cognitieve en sociale integratie en de partnerrelatie ten goede komt. Het is nog te vroeg om daar op grond van dit onderzoek definitieve conclusies aan te verbinden.

Conclusies

Social sharing, praten over emotionele ervaringen, is een algemeen voorkomend verschijnsel. In de situatie van (ex-)militairen is dat nog steeds niet vanzelfsprekend. Mensen die emotionele ervaringen met anderen delen, ervaren dit als heilzaam. Er zijn ook aanwijzingen dat *sharing* de

Op een reünie worden contacten hernieuwd en adressen uitgewisseld
(Foto: Jos Morren, BNMO)

cognitieve en sociale integratie bevordert. Het is echter onduidelijk, of dit bijdraagt aan het herstel van eventueel aanwezige problemen. Wel is duidelijk, op grond van de literatuur en van onderzoek, dat het niet delen van emotionele ervaringen samenhangt met het vóórkomen van klachten en problemen. Het bevorderen van een cultuur waarbij open omgegaan wordt met emotionele ervaringen is dan ook van belang voor de militaire organisatie en voor de veteranenzorg. Het Veteraneninstituut draagt daaraan bij, onder andere door het bevorderen van lotgenotencontact.

Hoe *social sharing* in de praktijk precies werkt en op welke manier de beste effecten kunnen worden bereikt, is een zaak van nader onderzoek. Het Veteraneninstituut wil hieraan meewerken en onderhoudt daartoe contact met onderzoekers in en buiten de krijgsmacht, in eigen land en in het buitenland.

Literatuur

- Danieli, Y. (ed.) (2001). *Sharing the front lines and the back hills; Peacekeepers, humanitarian aid workers and the media in the midst of crisis*. Baywood publishing company, New York.
- Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging (2001). *Thuis op avontuur*. Thema 7. Den Haag.
- Gersons, B.P.R. (2001). *Debriefing vermindert de kans op posttraumatische stress-stoornis niet*. Maandblad Geestelijke Volksgezondheid 56, 6; pp. 570-571.
- Kadushin, C. (1986). The interpersonal environment and social interaction. *Psychological Trauma*. Washington DC: American Psychiatric Press.
- Lardenoye, F. (2001). *De pijn van Dutchbat III*. In: Checkpoint, Tijdschrift voor oude en jonge veteranen, Nr. 7, oktober 2001.
- Maas, M. en B. Hopman (2000). *De betekenis van herdenken*. Militaire Spectator, jrg. 169, nr. 5, p. 269.
- Mentink-Heshusius, M. (1998). *Gescheurde Levens; Gesprekken met naasten van oorlogs- en diensslachtoffers*. Heuff, Amsterdam.
- Mouthaan, J. (2001). *Wat willen jonge veteranen? Exploratie van Wensen en Behoeften van Jonge Veteranen*. Veteraneninstituut, Doorn.
- Pinedo, D. en F. Verkuijl (1997). *Een hoofd vol herinneringen; werken in risicogebieden*. Babylon-de Geus, Amsterdam.
- Rimé, B., P. Philippot, S. Boca and B. Mesquita (1992). *Long-lasting Cognitive and Social Consequences of Emotion: Social Sharing and Rumination*. European Review of Social Psychology, Volume 3, chapter 8. Wiley & Sons Ltd.
- Rimé, B., C. Finkenauer, O. Luminet, E. Zech and P. Philippot (1998). *Social Sharing of Emotion: New Evidence and New Questions*. European Review of Social Psychology, Volume 9, pp 145-189. Wiley & Sons Ltd.
- Scherpen, J. (2001). *Invloed van Social Sharing op de Cognitieve en Sociale Integratie van Emotionele Gebeurtenissen Meegemaakt Tijdens Oorlogs- of Crisis-situaties*. Veteraneninstituut, Doorn.
- Schoeman, J. (2001). *Veel waardering voor Dutchbat*. In: Checkpoint, Tijdschrift voor oude en jonge veteranen, Nr. 7, oktober 2001.
- Soir, E. De (2000). *Op het netvlies gebrand...! Traumatische stress bij hulpverleners*. Garant, Leuven-Apeldoorn.
- Swart, H.W. de en C.W. Thuisman (2000). *Het Veteraneninstituut*. In: Militaire Spectator, jaargang 169, nr. 5, pp. 275-286.
- Weisaeth, L. (1990). *The Stress of Peace-Keeping*. In: J.E. Lundberg, U. Otto, & B. Rydbeck (Eds.), *Wartime Medical Services* (pp. 375-395). Stockholm: FOA.
- Wolf, R. Van der (2000). *Vóór Joego was ik al grijs*. Wolf legal productions, Nijmegen.
- Zech, E. (2000). *The effects of the Communication of Emotional Experiences*. Belgium: SABAM.

Individuele Deelnemers Eerdere Missies (IDEM)

Zorg voor luchtmachtmilitairen na uitzending

P.J.M. van der Heijden – luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

‘Wat u (niet) wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander (niet)’. Een bekend Nederlands gezegde waaraan veel mensen hun gedrag ontlenu; ten positieve, maar helaas ook soms ten negatieve. Het komt wel eens voor dat je iemand hoort verzuchten: ‘Als ik na mijn uitzending geen goede nazorg ervaar, dan kunnen de anderen ook de boom in; van hetzelfde...’. Gelukkig zijn er vele collega’s (een overgrote meerderheid zelfs) die zorg na een uitzending wel degelijk belangrijk vinden. Die zelf goede nazorg hebben ervaren of die willen dat anderen wél goede of betere nazorg krijgen. *Lotgenoten* in ieder geval. Mensen die hetzelfde, althans gelijksoortige gebeurtenissen hebben meegemaakt. Die het zelf, aan den lijve, ‘idem’ hebben meegemaakt. Daarom is het woord IDEM een vlag die een belangrijke lading dekt: *Individuele Deelnemers Eerdere Missies*. De afkorting IDEM is nu redelijk bekend binnen de KLU, maar in feite staat het principe van IDEM los van welk krijgsmachtdeel dan ook. Het gaat over nazorg voor collega militairen, over lotgenotencontact en over onderlinge steun en zorg voor elkaar. In dit artikel ga ik in op een aparte vorm van zorg. Het gaat vooral over

nazorg voor luchtmachtmilitairen die zijn teruggekeerd van een *individuele* uitzending. Aan de orde komen redenen die hebben geleid tot het instellen van een Werkgroep IDEM binnen de KLU, hoe de IDEM-structuur binnen de KLU is vormgegeven, wat de rol is van de lokale IDEM-contactpersonen (IDEM-Point-of-Contact; IDEM-POC), de jaarlijkse IDEM-dag en de ervaringen van IDEM’ers tot nu toe.

Aanleiding voor het artikel is de vijfde IDEM-dag die op 28 maart 2002 wordt georganiseerd. Wellicht kan de viering van het eerste lustrum van IDEM binnen de KLU de aanleiding zijn voor verdere verbeteringen in nazorgtrajecten voor individueel uitgezonden van de gehele Nederlandse krijgsmacht.

Historie

Sedert 1940 worden Nederlandse luchtmachtmilitairen regelmatig ingezet buiten de eigen landsgrenzen. Dit geldt niet alleen voor luchtvaarders, maar ook voor niet-vliegend personeel. Uitzendingen in 1991 in het kader van de Golfoorlog naar Turkije en Israël spreken tot de verbeelding. De meer recente uitzendingen naar Villafranca en Amendola in Italië, naar Cambodja, naar het voormalige Joegoslavië en in het kader van UNMEE naar Ethiopië, Eritrea en Djibouti, liggen nog vers in het geheugen. Naast deze veelal bekende uitzendinggebieden zijn vele luchtmachtmilitairen ook uitgezonden geweest naar landen met minder algemeen bekende missies. Ook zijn velen

actief geweest bij kortdurende humanitaire en algemene hulpverleningsoperaties in diverse landen. Eén van de meest indringende uitzendingen waaraan luchtmachtpersoneel heeft deelgenomen was het ‘parse’ hulpverleningsdetachement in Goma/Rwanda. De langstlopende missie waarbij luchtmachtpersoneel wordt ingezet is de *United Nations Truce Supervisory Organisation* (UNTSO), waar honderden militairen ervaring hebben opgedaan als VN-waarnemer. In de genoemde missies zijn veel luchtmachtmilitairen op individuele basis, dus niet binnen een groter geheel van een squadron of detachement, voor korte of langere tijd uitgezonden geweest. Een toename van individueel uitgezonden kwam vooral tijdens de inzet van UNPROFOR in het voormalige Joegoslavië. In totaal zijn circa 200 luchtmachtmilitairen (hoofdzakelijk officieren) als VN-waarnemer of EG-observer sinds 1991 uitgezonden geweest. Missiegebieden en omstandigheden verschillen uiteraard van elkaar; een uitzending naar Rwanda is niet te vergelijken met een individuele uitzending naar Vicenza; de impact van een uitzending op de individuele militair is daarom ook niet te voorspellen. Zie voor een volledig overzicht van KLU-inzetgebieden het kader elders in dit artikel.

Opleidingen

Algemeen

Hoewel in dit artikel de nadruk ligt bij nazorg bestaat er een relatie met zorg

* De auteur is C-132 Didactiek Militair Leiderschap en Opleidingen Squadron (DMLO), Koninklijke Militaire School Luchtmacht (KMSL), Vliegbasis Woensdrecht. Hij is tevens plaatsvervangend voorzitter van de werkgroep IDEM.

vóór en tijdens vredesoperaties. Vandaar dat ik kort inga op opleidingen voor vredesoperaties.

Door de zorg van het VOC (Verbindings Opleidingscentrum) en later het CVV (Centrum voor Vredesoperaties; de huidige School voor Vredesoperaties; svv) van de Koninklijke Landmacht, zijn de meeste individueel uit te zenden militairen aanvullend (militair) geschoold. In deze missiegerichte opleidingen (MGO) werd ook aandacht besteed aan missiespecifieke onderwerpen en leverden het Genie Opleidingscentrum (GOC) en het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael bijdragen aan de voorbereidingen van de uit te zenden militairen.

Begin jaren negentig van de vorige eeuw werden *lessons learned* van uitgezonden militairen verwerkt in verdere verbeteringen van opleidingen ten behoeve van uitzendingen. Tevens werd steeds duidelijker dat (meer) aandacht besteed zou moeten worden aan nazorg; ook specifieke nazorg voor militairen die individueel, dus 'op zich zelf aangewezen' waren uitgezonden. In zijn boek *'Je komt anders terug'* beschrijft majoor G. Wondergem op niets verbloemende en uiterst indringende wijze waar het binnen de krijgsmachtorganisatie volgens hem, op het gebied van individuele uitzendingen, aan schortte. Wondergem startte hiermee een discussie die binnen de krijgsmacht stof deed opwaaien; maar een discussie die zeker ook een bijdrage leverde aan verbeteringen, op het gebied van (na)zorg en op het gebied van uitzendingsvoorbereidingen en (missiegerichte) opleidingen.

Opleidingen binnen de KLU

Binnen de KLU werden de *lessons learned* eveneens omgezet in daden. De toenmalige Dienst Militair Leiderschap en Opleidingskunde (DMLO) werd door de Stuurgroep Leidinggeven KLU (SGL) opgedragen om, in nauwe samenwerking met de Afdeling Gedragwetenschappen (AGW) van de DPKLU, een training te ontwikkelen die gericht is op het verminderen

en voorkomen van gevechtstress. De in januari 1993 gestarte training *'Preventieve debriefing bij schokkende ervaringen'*, waarin leidinggevendden zich bekwamen in specifieke vaardigheden om eigen mensen mentaal op te vangen, werd als vertrekpunt genomen voor de training *'Omgaan met schokkende ervaringen'* voor individueel uit te zenden militairen. Met de inzet van DMLO-trainers, psychologen van DPKLU/AGW, recent uit het missiegebied teruggekeerde 'veteranen' en professionele acteurs werd in groepen van maximaal zes militairen een intensief trainingsprogramma doorlopen.

Vanaf 1994 werd ten behoeve van deze trainingen ook een speciaal vervaardigde instructiefilm gebruikt: *'Groeten uit...'*. Teruggekeerden vertelden veel baat gehad te hebben van deze trainingen. In 1994 en later zijn door de DMLO eveneens opwerkprogramma's verzorgd voor kleine detachementen van de KLU (onder meer Tuzla Airport, Medevac F-60 te Rimini), KLU-transportgroep voormalig Joegoslavië, de KLU Explosieven Opruimingsdienst (EOD), helikopterdetachementen Cambodja, Object Grondverdedigings-pelotons (OGRV) en anderen (onder meer detachement KMar en Belgische Militaire Politie voor Haïti), VN-waarnemers KL ten behoeve van inzet Angola, contingentscommandoteams ten behoeve van KL, KMar/BSB, elementen ten behoeve van UNMEE en voor de Duiken demonteerschool KM.

Kern van de opleidingen was het verhogen van mentale weerbaarheid en opvang van schokkende ervaringen, gericht op voorkoming van een eventueel later optreden van post traumatische stress stoornissen (PTSS), aangevuld met missiegerichte, militaire en andere, zoals politieke, culturele, etnische en religieuze aspecten die kenmerkend zijn voor het uitzendgebied. Hiervoor werd ook een beroep gedaan op de docenten Fundamentele Voorlichting van de KMSL vliegbasis Woensdrecht). In 1994 en 1995 zijn door een speciaal samenwerkingsverband van CVV en KMSL

vliegbasis Woensdrecht meerdere opleidingen ten behoeve van uitzendingen gezamenlijk verzorgd.

Werkgroep IDEM

Militairen die van een uitzending in detachementverband terugkeerden geven aan dat zij over het algemeen redelijk werden opgevangen door collega's en leidinggevendden van het eigen onderdeel. Bij individueel uitgezonden bleven meer klachten bestaan over de opvang en zorg na terugkeer uit het missiegebied. Deze klachten werden door voormalig individueel uitgezonden luchtmachtmilitairen verzameld en op eigen initiatief werden op diverse luchtmachtonderdelen acties ondernomen om de opvang te verbeteren. Lokaal werden hier en daar bijeenkomsten gehouden waar de voormalig individueel uitgezonden bij elkaar kwamen.

Deze ontwikkelingen leidden tot aanbevelingen aan de toenmalige voorzitter van de Stuurgroep Leidinggeven (tevens sous-chef Operatiën van de Directie Operatiën KLU). De voorzitter SGL heeft vervolgens een werkgroep ingesteld met als opdracht te komen tot verbeteringen bij de opvang en de nazorg van individueel uitgezonden luchtmachtpersoneel. Dat het de SCO ernst was bewees hij door zelf de voorzittershamer van die werkgroep te hanteren. In deze Werkgroep IDEM hadden diverse luchtmachtmilitairen zitting en alle rangscategorieën en ervaringen vanuit meerdere uitzendgebieden waren vertegenwoordigd. Binnen de KLU was IDEM geboren.

De IDEM-pijlers

IDEM kent vier pijlers: lotgenotencontact, een databank bij het Operatiecentrum KLU (OPCENKLU), een buddy-systeem en een IDEM-vangnet. De werkgroep startte zijn activiteiten met een inventarisatie van behoeften van voormalig individueel uitgezonden, voortaan 'IDEM'ers' genoemd. Deze inventarisatie vormde aanlei-

ding tot gericht nader onderzoek bij de IDEM'ers zelf en bij hun partners. Beide onderzoeken werden uitgevoerd onder auspiciën van DPKLU/AGW. Ook werd een structuur voor lokale IDEM-contactpersonen opgezet binnen de KLU-onderdelen. Elke vliegbasis en groep, het hoofdkwartier en ook internationale *National Support Units* (NSU's) kregen een *Point-of-Contact* (IDEM-POC).

IDEM-POC

Elk KLU-onderdeel dient een IDEM-POC te hebben. Deze functionaris is een militair, geplaatst op dat onderdeel waarbij er geen eis is gesteld aan rang of stand. Het kan een officier, onder-officier, danwel korporaal zijn. Belangrijkste eis is dat deze functionaris (man of vrouw) zelf een individuele missie heeft meegemaakt. Ook aan deze missie is geen eis gesteld. Het kan gaan om missies in het kader van VN, ECMM, OVSE, NAVO, et cetera. De taken, verantwoordelijkheden en

bevoegdheden van een IDEM-POC komen niet in de plaats van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de commandantenlijn, maar vormen hierop een 'adviserende' aanvulling. In overleg met IDEM-POC's worden taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden toegevoegd of verminderd. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de zorgaspecten bij uitzendingen blijft uiteraard liggen bij de onderdeelcommandant van de uitgezonden militair.

De IDEM-POC vervult als onderdeelcontactpersoon een brugfunctie tussen de onderdeel- en squadroncommandant van de uitgezonden militair, professionele hulpverleners en Sociaal Medisch Team (SMT), de persoonlijke 'buddy' van de uitgezonden militair en het thuisfront. De IDEM-POC kan gevraagd en ongevraagd adviseren, contacten leggen, aansporen tot (extra) aandacht of signaleren dat ergens iets fout dreigt te gaan. De IDEM-POC heeft ook rechtstreeks toegang tot de onderdeelcommandant,

hetgeen stimulerend voor anderen kan werken om de noodzakelijke aandacht te schenken aan de uitgezonden militair, diens collega's en het thuisfront.

Elk onderdeel en elke IDEM-POC heeft een eigen en persoonlijke aanpak, gericht op het specifieke van het eigen onderdeel. Zo zijn er op vliegbasis Leeuwarden maandelijks zondagochtendbijeenkomsten van IDEM'ers, wordt op vliegbasis Twenthe in de basisintroductieprogramma's extra aandacht besteed aan IDEM en vinden op vliegbasis Woensdrecht en vele andere KLU-onderdelen lokale IDEM-middagen plaats, waar lotgenoten elkaar kunnen adviseren en steunen.

Bijgaand kader geeft een opsomming van mogelijke aandachtspunten van de lokale IDEM-POC. Met nadruk wordt erop gewezen dat de taken en bevoegdheden van de IDEM-POC altijd dienen te worden afgestemd met de onderdeelcommandant en niet in de plaats komen van de lijnverantwoordelijkheden.

Nederlandse en Nigeriaanse UNMO's op sociale patrouille, Sarajevo/Hadziče, februari 1994 (Bron: auteur)

IDEM-dagen

Gezien de behoefte die er bij voormalig individueel uitgezondenen bestond om met lotgenoten ervaringen uit te wisselen en gelet op de veelal positieve reacties op de verschillende onderdeel-IDEM-dagen, werd door de Werkgroep-IDEM besloten om een landelijke IDEM-dag te organiseren. Voor de eerste IDEM-dag werden alle individueel uitgezonden luchtmachtmilitairen persoonlijk uitgenodigd. IDEM is vooral bedoeld als lotgenotencontact, daarom worden organisatie en uitvoering van IDEM-aangelegenheden ook gedaan door IDEM'ers zelf; IDEM is van en voor IDEM'ers en ook voor een groot gedeelte door IDEM'ers. Met het oog op dit van-voor-door-principe werd in de volgende jaren gekozen voor een terughoudender advertentie- en mailing-campagne om aandacht te vragen voor de jaarlijkse IDEM-dag.

Elke IDEM'er die echt geïnteresseerd is, weet immers dat de jaarlijkse KLU IDEM-dag wordt gehouden op de donderdag voorafgaande aan Pasen: *Witte donderdag is IDEM-Dag!* Een vast punt dus in de jaarlijkse agenda van IDEM'ers; en hopelijk ook voor hun direct leidinggevend en (squadron) commandanten. Hierna volgen in het kort de programma's en de bevindingen van de eerste vier IDEM-dagen.

IDEM-dag 1998

De eerste IDEM-dag stond vooral in het teken van aftasten, van uitproberen, van kijken hoe de IDEM'ers zouden reageren op het initiatief van de Werkgroep-IDEM. De Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten (BDL) gaf in zijn toespraak aan hoe hij dacht over uitzendingen in het algemeen en nazorg in het bijzonder. Hij ondersteunde, mede door zijn aanwezigheid, het principe van goede nazorg en aandacht voor de voormalig individueel uitgezonden luchtmachter. In zijn betoog ging hij ook in op zijn wens dat aandacht en nazorg vooral in 'de

lijn' zou moeten worden geïmplementeerd; niet alleen door personeelsfunctionarissen, artsen, psychologen en leden van een Sociaal Medisch Team (SMT). De voorzitter SGL ging verder in op de structuur en werkwijze van IDEM, de werkgroep en de onderdeel-IDEM's.

Tijdens de eerste IDEM-dag werd verder vooral de nadruk gelegd op lotgenotencontact; de belangrijke onderlinge uitwisselingen van positieve en negatieve ervaringen van individueel uitgezonden luchtmachtmilitairen. De dag eindigde in het Officierscasino van Soesterberg met een gezamenlijke, informele Social.

IDEM-dag 1999

Wederom was het Officierscasino van Soesterberg het decor van de IDEM-dag. Dit jaar met een grootschalige fototentoonstelling van diverse uitzendinggebieden waar ooit luchtmachtcollega's actief waren. Deze visualisering van uitzendingen, met oog voor detail en menselijke aspecten verzorgd door de Sectie Luchtmachthistorie, vormde voor velen een dankbare aanleiding tot het uitwisselen van ervaringen. De plaatsvervangend BDL lichtte in zijn toespraak de verbeteringen toe die binnen het HKLU hadden geleid tot veranderingen op het gebied van voorbereidingen en nazorg voor uitzendingen. De ervaringen van detachementuitzendingen waren na Turkije, Israël, Villafranca en Cambodja verwerkt in aanpassingen voor specifieke individuele uitzendingen.

Tijdens de dag werden de resultaten van een tweetal onderzoeken door de onderzoekers weergegeven. In een toelichting op haar onderzoeksrapport '*Grenzeloos Leidinggeven*', stelde drs. J. Heesakkers dat het binnen de KLU regelmatig voorkwam dat individueel uitgezondenen het gevoel hadden 'vergeten' te zijn. Als eenling ging men administratief op in een verbindingsof transportbataljon van de Koninklijke Landmacht. Per-

soonlijke belangstelling kwam derhalve vooral van het eigen onderdeel, van de eigen collega's uit kleine kring.

Een speciale rol hierbij dient te worden vervuld door de leidinggevend van uitgezonden militairen. In een toelichting op zijn onderzoeksrapport '*Thuisfrontonderzoek bij de Koninklijke Luchtmacht*' bracht drs. Th. Verheijen vervolgens naar voren dat er gemakkelijk een gevoel kan optreden van 'vergeten' te worden door leidinggevend en collega's. Dit werd gevoeld door de uitgezonden militairen, maar ook door hun thuisfront. Ook werd aanbevolen meer voorlichting over de uitzending te geven aan partners en collega's. De rol van leidinggevend is ook in het kader van contacten met het thuisfront van eminent belang.

Na de middag kwamen de ervaringen van een vlieger van het Nederlandse F-16-detachement in Italië aan bod. In een heldere briefing werden de ervaringen van operationele luchtmachtcollega's uiteengezet die in een detachementverband uitgezonden waren. Specifiek werd aandacht besteed aan inzet van de F-16 boven Bosnië-Herzegovina. Hierna sprak de commandant van Dutchbatt-II (Srebrenica). Hij belichtte in zijn verhaal de ervaringen van een leidinggevende in een uitzendingsgebied, gekoppeld aan ervaringen van zijn mensen. Tevens legde hij een verband tussen zijn eigen ervaringen als leidinggevende (pelotonscommandant) tijdens een eerdere (UNIFIL-)uitzending in Libanon en de situatie als bataljonscommandant in een Bosnische enclave, jaren later. Voor vele luchtmachtcollega's kwamen hierbij nare herinneringen van hun eigen missiegebied(en) naar voren.

Een IDEM-dag gaat gepaard met emoties. En dat is goed, in de nabijheid van lotgenoten vervullen ze een wezenlijke rol in de verwerking van nare herinneringen. De IDEM-dag dus als gedeelte van verwerking en onderlinge (na)zorg en opvang. →

IDEM-dag 2000

De IDEM-dag 2000 had als thema 'Terug, ...en wat nu?', gericht op de actuele stand van zaken van nazorg binnen de KLU. In zijn opening ging de voorzitter van de SGL in op de beleidsmatige aspecten en het belang van de zorg binnen de KLU. Adjudant J. de Ruijter van het 132 Didactiek Militair Leiderschap en Opleidingen Squadron (DMLO) verzorgde een exposé over de huidige opwerkprogramma's en de ervaringen van DMLO bij de terugkeer van uitgezonden. Als speciale gast was majoor KLU P. van Harten aanwezig. In 1993 was hij als UNMO geplaatst in het oostelijke (moslim)gedeelte van Mostar. Samen met zijn Schotse collega-UNMO, Captain RMC Monceur, beleefde hij daar enige zeer kritieke en gevaarlijke momenten. Monceur heeft inmiddels de actieve militaire dienst verlaten en studeerde in 1999 journalistiek. Voor zijn afstudeeropdracht wilde hij

een tv-documentaire maken over zijn voormalige Nederlandse collega Van Harten. Op deze wijze wilde hij zijn eigen verhaal min of meer in beeld brengen en van zich af zetten.

De vertoonde documentaire van Monceur, 'United Nations - impartial?', gaf een beeld van een jonge huisvader die zijn werk als squadroncommandant op vliegbasis Gilze-Rijen doet. Pratende met de cameraman, Monceur zelf, kwamen de beelden van Mostar weer naar voren. Lotgenotencontact in beeld gebracht; een manier van verwerking die zijn weerga niet kent. Helaas kon Monceur door omstandigheden zelf niet bij de IDEM-dag aanwezig zijn. De toelichting die door Van Harten werd verzorgd, vooral over 'onpartijdigheid', vormde een goede aanleiding tot discussie en vergelijking met andere organisaties.

In de middag werd vervolgens een inleiding verzorgd door mevrouw M. Mentink-Heshusius. Zij verhaalde

over haar recente boek 'De plicht tot hulp', waarin zij de ontwikkeling beschrijft van een bij haar echtgenoot optredende PTSS. Als infanterist was hij uitgezonden geweest naar Libanon, met het Nederlands UNIFIL-bataljon. Later teruggekeerd in het Midden-Oosten, maar nu als VN-waarnemer, kwam hij weer in contact met de omstandigheden waarmee hij jaren daarvoor al zo veel moeite had. Mevrouw M. Mentink-Heshusius vertelde haar verhaal, over zorg en liefde voor haar man, zonder omhaal of opsmuk.

Haar beschrijving van de feiten was al genoeg. Velen in de zaal herkenden elementen van hun eigen verhaal; en konden de ervaringen van de spreker goed plaatsen, en mede als een goede *lesson learned* meenemen naar huis. De volgende inleiding ging over een niet-militaire organisatie, waarin ook schokkende ervaringen worden beleefd.

Groepsfoto van de deelnemers aan de eerste IDEM-dag in 1998 in het officierscasino te Soesterberg

(Bron: AVDKM)

'Waiting... and ...hoping', wachten of je meekunt, hopen op een boarding-pass. Maybe-Airlines, dé snelste weg uit Sarajevo, maar óók de onzekerste. Óók het 'meeting-point' om nieuwe UNMO's op te halen die je team komen versterken. Majoor Klu P.J.M. van der Heijden met Braziliaanse en Maleisische collega-UNMO's op de luchthaven van Sarajevo, december 1993 (Bron: auteur)

Mevrouw L. Steekers van de Arbeidsdienst Politie Rotterdam/Rijnmond gaf een toelichting op de situatie bij de politie van een grote stad. Criminaliteit, armoede, drugsoverlast en agressie vormen voor politiemensen een dagelijks terugkerend probleem. Geweld tegen politiefunctionarissen is geen uitzondering. Binnen de politie zijn Bedrijfsopvangteams ('BOT') actief. Een vorm van lotgenoten-opvang die bij de politie bewezen heeft een belangrijke rol in te nemen, naast professionele hulpkanalen die ook bij de politie voorhanden zijn.

IDEM-dag 2001

In 2001 werd verdergegaan op het thema van het voorafgaande jaar. Deze editie van de IDEM-dag werd

gehouden bij het pas opgerichte Veteraneninstituut (VI), in het BNMO-centrum te Doorn. Het gekozen thema 'Nazorg op termijn' handelde over nazorg op de iets langere termijn. Door twee sprekers van de DPKLU/Afdeling Beleidsontwikkeling, werd nader ingegaan op het zojuist ontwikkelde en vastgelegde Handboek Uitzendingen. De kaders van het beleid werden scherp afgezet tegen de weerbarstige praktijk van het verleden. Haarscherp kwamen hierdoor de discrepanties en de problemen aan het licht.

De discussie met de zaal (immers allemaal 'ervaringsdeskundigen') werd daarom als een welkome aanvulling gezien op de nog aanwezige verbeterpunten. De zorgcoördinator KLU zette vervolgens uiteen hoe de specifieke tweedelijns zorg binnen de KLU is

geregeld. Hij schroomde niet om daarbij praktijkvoorbeelden te geven.

Majoor der Mariniers b.d. De Kok gaf voorts uitleg over de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienst Slachtoffers (BNMO), een Bond die al sinds de Tweede Wereldoorlog de belangen van Oorlogs- en Dienstslachtoffers behartigt. In het BNMO-centrum te Doorn zijn speciale woningen en voorzieningen aanwezig die het een groot gedeelte van de (partners van) dienst- en oorlogsslachtoffers mogelijk maakt beter om te gaan met hun problemen.

Commandeur b.d. H.H.J. Ploeg verzorgde daarna een briefing, inclusief de nieuwe videopresentatie, over het VI. Een instituut dat zich richt op veteranen van de Nederlandse krijgsmacht. Een instituut waarbij ook

nadere informatie en hulp kan worden verkregen door iedereen die (partner van een) veteraan is.

Vervolgens volgde de vertoning van de videodocumentaire *'Witness the Evil'*. Deze documentaire gaat over de ervaringen van verschillende Canadese militairen tijdens hun uitzending naar Rwanda in het kader van humanitaire hulpverlening aldaar. Militairen van diverse rang, achtergrond, functie en leeftijd beschreven wat zij hadden meegemaakt. Variërend van kil en zakelijk tot zeer emotioneel gaven zij hun persoonlijke visies. Kern van de boodschap was dat militairen zich mentaal goed moeten voorbereiden op een uitzending. Maar ook dat het een dure plicht van de Canadese militaire leiding is om hun mensen goed op te leiden en te steunen bij hun voorbereidingen. En vooral dat het geen schande is om te praten over je ervaringen en dat emoties daar een deel van uitmaken.

Na de film was het ijsig stil in de zaal. Deze stilte werd pas verbroken door een mevrouw die haar verhaal deed. Zij bleek een professionele actrice en samen met twee mannelijke collega's presenteerden zij hoe het er in de Nederlandse werkelijkheid omtrent uitzendingen aan toegaat. Ook in de daaropvolgende forumdiscussie gaven de acteurs hun reactie in hun rol als echtgenote van een uitgezondene, van de uitgezonden militair zelf en van een militaire collega.

IDEM-dag 2002

Uiteraard zal de IDEM-dag wederom worden gehouden op Witte Donderdag. Voor deze eerste lustrumviering wordt op 28 maart 2002 een thema gehanteerd dat voortborduurt op de thema's van de twee voorgaande landelijke KLU IDEM-dagen: *'Social Sharing'*. Social Sharing is een verzamelnaam voor 'het delen van ervaringen', op meerdere manieren. Een individueel uitgezonden militair kan niet zo gemakkelijk zijn ervaringen delen met anderen, met lotgenoten ter

Actiegebieden KLU

Azië:

Nederlands-Indië / Indonesië	1941-1950
Korea	1951-1953
Nieuw-Guinea	1958-1962
India	1971
Cambodja	1992-1996
Iran	1997
Afghanistan	1998, 2000

Midden-Oosten:

Israël	1991
Libanon (UNTSO)	1956-heden
Irak	1991-heden

Europa:

Engeland	1940-1945
Turkije	1966, 1991, 1999
Italië	1966 en 1993-heden
Spanje	1978
Roemenië	1989
Voormalig Joegoslavië	1991-heden
Portugal	1993
Oekraïne	1993
Albanië	1993, 1995, 1999-2000
Litouwen	1994
Georgië	1994
Moldavië	1997

Afrika:

Tunesië	1969-1970
Soedan	1972
Senegal	1973
Rwanda	1994
Zaire	1994
Angola	1994
Sierra-Leone	1996
Oeganda	1997
Ethiopië / Eritrea	2001
Djibouti	2001

Caraïbisch gebied:

Haïti	1995
Sint Maarten	1995, 1999
Honduras	1998

plaats, als militairen die zijn uitgezonden in detachementverband.

De sociale omgeving van iemand, dus óók van een uitgezonden militair, komt op de eerste plaats als het gaat om het (gezamenlijk) delen van erva-

ringen. In een artikel elders in deze Militaire Spectator wordt verder ingegaan op het begrip Social Sharing. In het VI te Doorn zullen dit jaar ook de partners van IDEM'ers welkom zijn. Voor hen zal een speciaal programma

worden verzorgd over het thema Social Sharing.

Immers, in het kader van (na)zorg is een uitermate grote en belangrijke rol weggelegd voor de sociale omgeving van de uitgezonden militair. Op het programma staan een inleiding over Social Sharing, het persoonlijke verhaal en de ervaringen van mevrouw M. Mentink-Heshusius en een inleiding door het hoofd van de Sectie Gedragswetenschappen van de DPKLU.

Afronding

De lessons learned naar aanleiding van de ervaringen van vele tientallen individueel uitgezonden luchtmachtmilitairen hebben de laatste jaren geleid tot vele verbeteringen in opleidingen en nazorg (hoewel genoegzaam achterover leunen uiteraard uit den boze is!). Natuurlijk blijft de wereld om ons heen steeds in verandering en kan men niet voorbereid zijn op alles, maar voor IDEM'ers zijn navolgende zaken zeker verbeterd:

missiegerichte opleidingen, algemene logistieke voorbereidingen, informatieverschaffing en nazorg.

Lokale IDEM-POC's zijn op de werkvloer onmisbaar bij het in goede banen leiden van aandacht, zorg en nazorg voor de IDEM'ers van die luchtmachteenheid. De organisatie van jaarlijks op Witte Donderdag terugkerende landelijke KLU-IDEM-dagen helpt bij het verbeteren van lotgenotencontact en verwerking van aan uitzendingen gerelateerde problemen. IDEM is niet meer weg te denken uit de moderne Koninklijke Luchtmacht van de eenentwintigste eeuw.

Literatuur

- G. Wondergem – *Je komt anders terug. Aantekeningen uit het dagboek van een VN-waarnemer in Sarajevo en Kostajnica (sector Noord)*. Heuff/Thesis, Amsterdam, 1993.
- M. Mentink-Heshusius – *De plicht tot hulp... De post-traumatische stress-stoornis bij een Nederlandse VN-militair*. Heuff/Thesis, Amsterdam, 1993.
- T. van Baarda en J. Schoeman (redactie) – *Werelden apart? Militairen en burgers: vredeshandhavers en hulpverleners*. Sdu Uitgevers, Den-Haag, 1997.
- Th. Verheijen – *Thuisfrontonderzoek bij de Koninklijke Luchtmacht. Een onderzoek onder partners van individueel en in detachementvorm uitgezonden militairen*. Afstudeerscriptie, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1999.
- J. Heesakkers – *Grenzeloos leidinggeven. De bijdrage van leidinggevendenden aan de begeleiding van uitgezonden medewerkers*. Afstudeerscriptie Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg, 1999.
- D. Pinedo en F. Verkuijl – *Een hoofd vol herinneringen; werken in risicogebieden*. Babylon-de Geus, Amsterdam, 1997.
- M. Mentink-Heshusius – *Gescheurde levens; gesprekken met naasten van oorlogs- en dienstslachtoffers*. Heuff/Thesis, Amsterdam, 1998.
- R.W.F. van der Wolf – *Vóór Joego was ik al grijs*. WLP/Vidya, Nijmegen, 2000.
- Staf BDL/DPKLU/ABO – *Handleiding Uitzendingen*. Den Haag, 2001.

De belangrijkste lesson learned van IDEM is dat de IDEM-structuur het lotgenotencontact van voormalig individueel uitgezondenen helpt te verbeteren. Maar er blijft nog steeds veel te doen: van, voor en door IDEM'ers! Nazorg is óók, en vooral: ons aller zorg! Goede zorg komt dus ook uit de kracht van teamwork. →

Aandachtspunten IDEM-POC

Elk KLu-onderdeel dient een IDEM-POC te hebben. Deze functionaris is een militair, geplaatst op dat onderdeel waarbij er geen eis is gesteld aan rang of stand. Het kan een officier, onderofficier dan wel korporaal zijn. Belangrijkste eis is dat deze functionaris (man of vrouw) zelf een individuele missie heeft meegemaakt. Ook aan deze missie is geen eis gesteld. Het kan gaan om missies in kader van VN, ECMM, OVSE, NAVO, etc.

De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van een IDEM-POC komen niet in de plaats van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de commandanten-lijn, maar vormen hierop een 'adviserende' aanvulling. In overleg met IDEM-POC's worden taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden toegevoegd of verminderd. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de zorgaspecten bij uitzendingen blijft uiteraard liggen bij de onderdeelcommandant van de uitgezonden militair. Navolgende lijst vormt een indicatie over mogelijke taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van een onderdeel IDEM-POC.

Taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van een onderdeel IDEM-POC:

- De IDEM-POC informeert en adviseert gevraagd en ongevraagd de onderdeelcommandant en squadroncommandant omtrent alle aspecten met betrekking tot de individuele uitzending van militairen van zijn / haar onderdeel of squadron.
- De IDEM-POC organiseert en coördineert de zorg voor en begeleiding van individueel uit te zenden c.q. uitgezonden militairen voor, tijdens en na de uitzending.
- De IDEM-POC adviseert commandant en squadroncommandant en de uit zenden militair zelf inzake het aanwijzen van een buddy voor de individueel uit te zenden militair.
- De IDEM-POC overlegt met de buddy / buddy's van uitgezonden militair(en).
- De IDEM-POC houdt toezicht op de begeleiding door de buddy / buddy's van de individueel uitgezonden militair(en).
- De IDEM-POC neemt in voorkomend geval deel aan vergaderingen van de IDEM-werkgroep.
- De IDEM-POC organiseert, danwel coördineert de organisatie van lokale IDEM-dagen.
- De IDEM-POC informeert de onderdeelspopulatie omtrent de landelijke IDEM-dag en coördineert zaken mbt deelname aan die dag.
- De IDEM-POC houdt contact en pleegt regelmatig overleg met MGD, GEVO, P&O.

Tijdens de voorbereiding

De IDEM-POC assisteert en adviseert bij:

- Controle op de naleving van het opwerkingstraject
- Informatie aan de (squadron-)commandant over het verloop van de opwerking
- Controle op naleving van de financiële rechtspositie
- Organisatie van contactdagen voor buddy en familie
- Individuele vertrekregeling

Tijdens de uitzending

De IDEM-POC assisteert en adviseert bij:

- Coördinatie en inzet van de buddy's
- Begeleiding van de (squadron-)commandant inzake thuisfrontaangelegenheden
- Contact met het thuisfront
- Inspelen op de thuisfrontproblematiek
- Informatievoorziening voor het onderdeel
- Coördinatie verlof, rotatie, opvolging
- Ontvangst en vervoer tijdens verlof
- Aandacht voor speciale gelegenheden, verjaardagen, etc.
- Onderscheidingen / medailleparade
- Het houden van een slecht-nieuwsgesprek (later terug, gewond, overlijden)

Na terugkeer

De IDEM-POC assisteert en adviseert bij:

- Controle van het uitboekingsprogramma
- Debriefing lessons learned, verslag betrokkene betreffende de ondersteuning IDEM
- Informatieverstrekking aan het management van het onderdeel, tevens advies over contact met thuisfront en betrokkene
- Informatieverstrekking aan leidinggevende functionarissen en collega's
- Contact met het thuisfront
- Contact BBT-ers na dienstverlating en uitnodiging voor IDEM-dag
- Terugkoppeling met (squadron-)commandant ten behoeve van OPCENKLU
- Medailleparade, vertegenwoordiging van het onderdeel

Recycling counterinsurgency

Het beste antwoord op gewapende conflicten in ontwikkelingslanden?

Isabelle G.B.M. Duyvesteyn*

Inleiding

Het hergebruik van bekende concepten en praktijken tegenover gewapende conflicten in ontwikkelingslanden sinds het einde van de Koude Oorlog is geen nieuw fenomeen. Groot-Brittannië, bijvoorbeeld, gebruikte de ervaringen die het had opgedaan tijdens koloniale oorlogen om in de periode na de Tweede Wereldoorlog het hoofd te bieden aan revolutionaire guerrilla-oorlogen.¹ Hoezeer deze reactie ook begrijpelijk is, zij is echter ook problematisch. Verschillende waarnemers hebben dit reeds opgemerkt. Zij betogen dat Westerse krijgsmachten die teruggrijpen op de erfenis van de Vietnamoorlog en concepten gebruiken als *insurgenc* en *counterinsurgency* de plank misslaan bij het optreden in gewapende conflicten sinds het einde van de Koude Oorlog.² Ondanks de erkenning van verschillen tussen gewapende conflicten in het verleden en het heden zijn er experts die beargumenteren dat counterinsurgency concepten nog steeds de belangrijkste leidraad bieden voor een reactie op hedendaagse gewapende conflicten. De methoden en technieken van counterinsurgency doctrines kennen weinig bruikbare alternatieven.³

* De auteur is verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Utrecht. Dit artikel heeft betrekking op een deel uit het promotieonderzoek van de auteur waarop zij binnenkort hoopt te promoveren aan de afdeling War Studies van King's College in Londen.

De meeste gewapende conflicten doen zich voor in ontwikkelingslanden. Deze conflicten zijn in overgrote meerderheid burgeroorlogen. Ingrijpen in deze conflicten zou gebaseerd moeten zijn op een correcte analyse van wat er zich voordoet. Pas wanneer duidelijk is hoe deze oorlogen uitgevochten worden dan kan er effectief op worden gereageerd. Dit is vooral van belang voor toekomstige vredesoperaties. Bij vredesoperaties in ontwikkelingslanden moeten de betrokken militairen zich ervan bewust zijn wat nodig en wat haalbaar is.

Zoals reeds uit onderzoek is gebleken zijn bij opties voor interventie de militaire de meest voorkomende. Vooral nadat de wapens zijn opgepakt door de strijdende partijen en het conflict zich in de heetste fase bevindt neemt het aantal militaire maatregelen toe.⁴ Een militaire interventie in plaats van een economische of een gemengd militair economisch ingrijpen komt het meest voor.⁵ Juist het gebruik van deze militaire optie blijkt van doorslaggevende betekenis bij het succes of falen van interventie operaties. De manier waarop wordt ingegrepen is nog belangrijker dan de plaats of het tijdstip van de interventie.⁶ Deze bevindingen onderstrepen de noodzaak van een correcte analyse van de oorlogen waarin interventieoperaties worden overwogen. Behalve als chaos zijn oorlogen sinds het einde van de Koude Oorlog veelal beschreven als guerrilla-oorlogen of insurgencies. Een voorbeeld van een dergelijke typering is het volgende citaat:

*Intrastate conflicts (...) have more in common with insurgency than they do with any other type of warfare.*⁷

Hoewel insurgency in de oorspronkelijke betekenis sloeg op de strijd van een gewapende groep tegen de regering van een staat om deze omver te werpen wordt deze term ook gebruikt om conflicten te beschrijven waar de staat uiteengevallen is.⁸ In beide gevallen, zo wordt beargumenteerd, gaat het om strijdgroepen die de legitimiteit van het bestaan van de staat in twijfel trekken en trachten met behulp van de bevolking de oude sociale ordening omver te werpen.⁹ De methoden waarvan zij zich bedienen zijn guerrilla-oorlogvoering en terrorisme. Voorbeelden die daarbij genoemd worden zijn Bosnië-Herzegovina, de Democratische Republiek Kongo en Somalië. Deze typering werkt natuurlijk het teruggrijpen op counterinsurgency-concepten in de hand.

Dit artikel beoogt een ander licht te werpen op deze voorstelling van zaken. Er zijn een aantal belangrijke aanwijzingen die erop duiden dat deze conflicten meer kenmerken gemeen hebben met reguliere oorlogen dan met irreguliere of guerrilla-oorlogen. Aan de hand van algemene en historische kenmerken van reguliere oorlogvoering zal worden betoogd dat deze kenmerken zich ook manifesteren in oorlogen die tot nu toe louter als guerrilla-oorlogen zijn bestempeld. Met gebruik van voorbeelden van een aantal recente con-

flicten op het Afrikaanse continent zal dit worden geïllustreerd. Met name zal worden geput uit empirisch materiaal over de conflicten in Liberia en Somalië, bij uitstek conflicten die gekwalificeerd zijn als irreguliere conflicten, guerrillaoorlogen of zelfs chaos. De praktijk van oorlogen op het Afrikaanse continent heeft, bijvoorbeeld, meer gemeen met het reguliere optreden en gedrag van legers tijdens de Dertigjarige Oorlog dan met irregulier optreden van guerrillastrijders in de Vietnamoorlog. De implicaties van deze beschouwing zullen worden besproken in de conclusie.

Reguliere oorlogvoering

Definities

Gewapend conflict kan, volgens de Koninklijke Landmachtdoctrine worden gekwalificeerd ofwel volgens

strijdmiddelen die worden ingezet ofwel naar strijdmethoden die worden gebruikt. Om met de laatste categorie te beginnen, de strijdmethoden kunnen regulier of irregulier zijn. Reguliere strijdmethoden kennen inzet van georganiseerde verbanden die veelal openlijk, gestructureerd, massaal en gecoördineerd worden ingezet volgens een min of meer vaste doctrine. Het optreden kenmerkt zich onder meer door een gestructureerde commandovoering en verloopt volgens beoefende procedures.¹⁰

Irregulier conflict, daarentegen, wordt gekenmerkt door de inzet van kleinere groeperingen, vaak opstandelingen, die veelal verrassend optreden en plaatselijk met een hoge geweldsintensiteit actief kunnen zijn. Er kan sprake zijn van een uiteengevallen commandostructuur, waarbij plaatselijke commandanten veel macht hebben. Kenmerkend zijn heimelijke

operaties, gericht op het scheppen van verwarring en chaos. Irreguliere troepen treden beweeglijk op.¹¹

De tweede kwalificatie is die volgens de gebruikte strijdmiddelen. Deze kunnen conventioneel of onconventioneel zijn. Onder onconventionele middelen worden verstaan nucleaire, biologische of chemische wapens. Conventionele middelen zijn praktisch alle andere middelen die voor het voeren van een oorlog gebruikt kunnen worden.

Zoals ook opgemerkt in de landmachtdoctrine kan er verwarring ontstaan. In de Engelstalige literatuur wordt er wel gesproken over *unconventional war*. Dit is een type oorlog waarin irreguliere strijdmethoden en conventionele strijdmiddelen worden gehanteerd. Dit type conflict is waarop deze bijdrage de aandacht zal richten. Het tekort van de definitie van

Opstand in Congo (Bron: abc-press)

irregulier conflict, zoals die hierboven uiteengezet is, is dat deze bijna exclusief betrekking heeft op de tactische en operationele niveaus van strategie. Bij de beschouwing van oorlog in dit artikel zullen alle niveaus van strategie in beschouwing worden genomen. De stelling dat een aantal recente oorlogen in Afrika meer gemeen heeft met conventionele oorlogen vraagt dus aandacht voor strategische overwegingen, reguliere strijdmethoden en conventionele middelen.

Kenmerken

De kenmerken van conventionele oorlogen waaronder hier vanaf nu het tegenovergestelde van *unconventional war* wordt verstaan, zijn de volgende. In de eerste plaats bestaat er een onderscheid tussen de politieke en militaire sfeer. De politiek geeft opdracht aan het militaire instrument om opdrachten uit te voeren. Ten tweede opereren de strijders openlijk. Zij zijn te identificeren als militairen en opereren niet in het geheim. Ten derde kennen de strijdende partijen een gecentraliseerde commandostructuur. Deze kenmerkt zich door het bestaan van rangen en is hiërarchisch. De operaties worden gecoördineerd. Ten vierde worden de operaties uitgevoerd door grote aantallen strijders. Massale groepen van mannen en vrouwen worden ingeschakeld om de strijd te voeren. Hoe zijn deze kenmerken waar te nemen in oorlogen in Afrika?

Politieke en militaire sferen

Er zijn twee belangrijke elementen aan te duiden die wijzen op een scheiding van de politieke en militaire sferen: de herkenbaarheid van de strijder en het onderscheid tussen het politieke en militaire instrument. In een conventionele oorlog is een individu ofwel strijder ofwel burger. Een strijder zal als zodanig behandeld worden. Hierbij zijn allerlei gebruiken en conventies van toepassing zoals die zijn vastgelegd in het oorlogsrecht. Een voorbeeld daarvan is de behandeling van krijgsgevangenen. Voor burgers gelden ook dergelijke gebruiken.

Een kenmerk van onconventionele oorlog is dat het oorlogsrecht met voeten wordt getreden. Ieder individu is tegelijkertijd burger en strijder. Er bestaat geen onderscheid tussen de burger en de militair. Een voorbeeld hiervan is de revolutionaire oorlog zoals die geformuleerd is door Mao Tse-Tung.

Alhoewel het in Westerse ogen misschien moeilijk is om dit kenmerk terug te vinden in de praktijk van oorlogvoering in Afrika, zijn er toch belangrijke aanwijzingen dat dit onderscheid bestaat. Identificatie van een militair of strijder gebeurt meestal door een uniform. Hier wordt een militair gezien als lid van een legermacht van een staat en een strijder als lid van een rebellengroepering. De herkenning van de militair en de strijder, zoals hier zal worden betoogd, vertoont grote overeenkomst. Het gebruik van uniformen of uiterlijke kenmerken is niet onbekend in oorlogen op het Afrikaanse continent. In het geval van de oorlog in Liberia had het National Patriotic Front of Liberia (NPFL), de belangrijkste rebellenbeweging, weinig financiële middelen om strijders te kleden. De onderlinge herkenningstekens beperkten zich in het begin tot een zwarte band om de bovenarm.

Echter, in de loop van het conflict werd een belangrijke rol weggelegd voor vermommingen en andere speciale uitdossingen. Een voorbeeld daarvan was de volgende observatie van een oorlogscorrespondent: „*Some are kitted out for battle in women's wigs and dresses. One wore a flowery lavatory seat cover on his head. One fighter sauntered down the road in Pan Am airline socks.*”¹²

In de lokale context van Liberia hadden deze uitdossingen te maken met religieuze en spirituele tradities. Spirituele leiders hadden de gewoonte, wanneer zij in contact stonden met de wereld der geesten, om zich te verhullen achter een masker. De uitdossingen waren onder andere bedoeld om deze spirituele kracht aan te

boren. Het onderscheid tussen man en vrouw was daarbij niet van belang vandaar dat ook kleding van de andere sekse werd gedragen. Oorlogvoering is ook vandaag de dag nauw verbonden met spirituele beleving en religie in Afrika. In algemene zin wordt de bevolking in Afrika gezien als zeer religieus. Sterker nog, religie wordt vaak belangrijke betekenis toegedicht in Afrikaanse politieke verhoudingen.¹³

Het effect van de uitdossingen is dat de strijders uiterlijke kenmerken hebben die niet gedeeld worden door de gehele bevolking. Dit geeft het onderscheid weer tussen de burgers en militairen. De uiterlijke kenmerken en vermommingen geven de rebellen een herkenbare identiteit. Ook al zijn deze herkenningstekens niet helemaal hetzelfde als in de Westerse militaire cultuur, zij spelen een rol bij het onderscheid tussen burgers en rebellen. Dit geldt niet alleen voor het conflict in Liberia maar valt ook waar te nemen in andere conflicten in Afrika. In algemene zin onderscheiden strijders zich hier meestal van de rest van de bevolking door rudimentaire herkenningstekens en in enkele gevallen door volwaardige militaire uniformen.¹⁴

Nauw samenhangend met het onderscheid tussen de politieke en militaire sfeer zijn aanwijzingen dat de strijd-groeperingen worden gebruikt als instrumenten voor de realisatie van bepaalde doelstellingen. Zoals ook op een andere plek is betoogd kunnen deze oorlogen gezien worden als een instrument van politiek.¹⁵ Zelfs in gevallen waar de staat uiteengevallen is kan geweld gezien worden als een instrument ter realisatie van politieke doelstellingen. De politiek heeft dan betrekking op het terrein van de uiteengevallen staat. Het behelst de besluitvormingsmechanismen voor en over de bevolking van de staat. Wanneer de gevechtshandelingen van de strijdende partijen in deze conflicten onder de loep worden genomen blijkt dat vaak de belangrijkste gevechtshandelingen zich afspeelen in

en om de hoofdsteden. De hoofdstad is het belangrijkste symbool van de staatsmacht. Op het Afrikaanse continent hebben hoofdsteden een belangrijk bindend effect op de rest van de staat.¹⁶ Het beleid van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid is dat de regering die de controle uitoefent over de hoofdstad wordt gezien als de legitieme macht die aanspraak kan maken op staatssoevereiniteit.¹⁷ Ook over de oorlogen van Chinese *warlords*, die aan het begin van de twintigste eeuw in China volgden op het vertrek van de laatste keizer en waarmee de recente conflicten in Afrika wel zijn vergeleken, is het volgende opgemerkt:

The control of Peking was a prize sought by the most powerful northern warlords. First, those who controlled the capital, controlled such national administrative machinery as continued to function, and thus had a basis for claiming the allegiance of the country. Secondly, until 1928, foreign nations dealt with the Peking government as the government of China. Therefore, the warlord of Peking could assert a claim to any surplus [of] the customs collection (...). Finally, there was always the hope that one might contract foreign loans in the name of the nation.¹⁸

Kortom, de hoofdstad heeft een aantrekkende en bindende kracht. Dit valt ook waar te nemen in andere conflicten in Afrika.

De rebellenbeweging in het voormalige Zaïre bijvoorbeeld, maakte opmars naar de hoofdstad Kinshasa. Zodra de hoofdstad in handen was van Laurent Kabila en zijn strijders werd hij geacht de macht overgenomen te hebben, ook al hadden zijn troepen niet de controle over andere belangrijke delen van het land. Dit grijpt terug op oude categorieën van heerschappij op het Afrikaanse continent. Ook in koloniale tijden oefenden de koloniale machthebbers veelal alleen effectieve politieke controle uit vanuit de hoofdstad.

Zowel het onderscheid tussen burgers en strijders, als het aansturen van de strijdgroeperingen op het politieke centrum, de hoofdstad, duiden op een scheiding van de politieke en militaire sferen. Samen met de lokale en culturele context zijn dit aanwijzingen die duiden op een conventionele praktijk van oorlogvoering.

Openlijke operaties

Een tweede kenmerk van conventionele oorlogvoering is het openlijk opereren van de strijdende partijen. Zoals reeds naar voren is gekomen zijn de strijders herkenbaar in het strijdtoneel niet alleen door hun uittrossingen, die in de meeste gevallen niet zo uitbundig zijn als in Liberia, maar ook op een aantal andere gebieden. Ten eerste is dit hun gedrag, met name het soort van gewelddadigheden dat wordt begaan door individuele strijders. Dit gedrag zorgt ervoor dat de strijders niet, zoals door Mao werd geformuleerd, onherkenbaar zijn als vissen in de zee van de bevolking. Belangrijk voor de opname van strijders in een rebellenorganisatie is het veel voorkomende fenomeen van het verminken of vermoorden van een familielid of bekende.¹⁹

De strijders worden gedwongen tot een daad van geweld als initiatie. Het gevolg is dat zij op deze manier verstoten worden uit de gemeenschappen waar zij vandaan komen. Een weg terug uit het strijderbestaan naar de eigen gemeenschap wordt zo afgesneden. Dit zorgt ervoor dat de strijder altijd een vreemde is in de omgeving waar hij of zij opereert.

Hierbij moet worden aangetekend dat wreedheid tot op zekere hoogte een normatieve term blijkt te zijn. In het geval van de oorlog in Somalië leveren inzichten vanuit de antropologische literatuur een genuanceerd beeld op. In de Somalische cultuur wordt het gebruik van geweld op een bepaalde manier gewaardeerd. Het kan een uitdrukking zijn van mannelijkheid; wanneer een man niet bereid is om geweld te gebruiken om zijn familie of clan te beschermen wordt deze in twijfel getrokken.²⁰ Een der-

gelijk argument geldt ook voor Liberia.

Het voorkomen van gevallen van kanibalisme gedurende het conflict kan ook verklaard worden vanuit de traditionele religieuze beleving van Liberianen.²¹ Datgene wat in Westerse ogen wordt beschouwd als wreedheid kan in de lokale cultuur een andere waardering inhouden. Mogelijk houden deze culturele factoren verband met de wijze waarop de burgerbevolking wordt behandeld.

Een tweede aspect in verband met de herkenbaarheid van de strijders is de manier waarop zij onderhouden worden. Dit is nauw verbonden met hun gedrag. De rebellenorganisatie is vaak niet uitgerust om alle strijders van onderdak en voedsel te voorzien, zoals dadelijk zal worden uitgewerkt. Dit zorgt ervoor dat de strijders afhankelijk zijn van de bevolking. Gaat het verkrijgen van goed en have niet goedschiks dan gebeurt dat kwaadschiks. Plunderingen is een fenomeen dat altijd met oorlog is geassocieerd. Bijvoorbeeld in het geval van de Napoleontische oorlogen:

The young Bonaparte led his starving and ragged forces into Italy in 1796 with a simple promise of plunder, thereby initiating a course of conquest, which acquired an impetus of its own. If we were to ask why Napoleon's armies were to follow him not only into Italy but to Egypt, to Germany, to Poland and ultimately to Russia (...) we find that part of the answer lies in the prospects of loot.²²

De strijders kunnen door hun plunderingpraktijken niet op onvoorwaardelijke steun van de omgeving rekenen. Eerder nog wordt de bevolking angst ingeboezemd door dit optreden. Hetzelfde geldt voor recente oorlogen op het Afrikaanse continent. De strijders gaan niet onder in de zee van de bevolking door plunderactiviteiten. Naast gewelddadig gedrag is de uitbuiting van de bevolking dus een ander kenmerk dat ervoor zorgt dat de

Rebellen in Kisangani - Zaïre (Bron: abc-press)

strijders herkenbaar zijn en openlijk optreden in het gevechtstoneel.

Een voorbeeld van deze manier van opereren vormen de groeperingen in Somalië gedurende de burgeroorlog in dat land. Het feit dat de gehele infrastructuur van het land werd vernield geeft aan dat de onmogelijkheid om alle strijders te belonen of betalen voor hun diensten werd afgewikkeld op het lokale roerend en onroerend goed. Plunderingen werden vaak geïnstitutionaliseerd. In Mogadishu werden zelfs de koperen elektriciteitskabels die onder de grond waren aangelegd geplunderd.

Een laatste aspect van het gedrag van de strijders vormt het wijdverspreide gebruik van drugs. In Sierra Leone werd het gebruik van alcohol en drugs aangemoedigd door rebellenleiders. Het overwinnen van angst en vooral bij kinderen het aanzetten tot gewelddadigheden worden vergemakkelijkt door drugs. Er is echter geen bewijs

dat drugs ook gewelddadiger maken. In Somalië bestonden er lokale tradities met betrekking tot het gezamenlijk gebruik van drugs. Van deze praktijk werd gebruik gemaakt door de interventietroepen. De woordvoerder van de Amerikaanse mariniers liet weten: „*We like to work at night because we see better than they do. And, also, we know from their drug habits that they are bummed out and hung over then*”; „*This is probably the only campaign that takes into account the drug habits of the potential adversaries.*”²³

Het gedrag van de strijders, waaronder de agressiviteit tegenover de bevolking en de plunderingen dragen ertoe bij dat de bevolking weet aan te wijzen waar de rebellen actief zijn. Tegelijkertijd geven wegversperringen aan waar een rebellengebied begint. Deze wegversperringen zijn ook bedoeld om mensen tegen te houden, geld af te persen of van hun goederen te beroven.

Naast het gedrag van individuele strijders opereren zij gezamenlijk ook in alle openheid. Een belangrijk kenmerk van het optreden van rebellenstrijdkrachten is dat zij proberen hun gewapende kracht zo min mogelijk op de proef te laten stellen. Zodra de militaire kracht wordt uitgedaagd lopen de strijdgroepen het risico dat hun werkelijke macht wordt blootgesteld. Dat deze minder kan voorstellen dan wordt gesuggereerd moet zo veel mogelijk worden verhuld. Van militaire kracht moet eerder een dreiging uitgaan dan dat deze moet worden aangewend.

Dit gedrag is niet nieuw. Het deed zich ook voor tijdens andere oorlogen in de Westerse en niet-Westerse geschiedenis. In de beschrijving van de beweegredenen achter oorlogen in het vroeg moderne Europa ligt vaak de nadruk op het uit de weg gaan van een beslissende slag. Het risico moest worden vermeden dat de posities die waren verkregen gedurende een lan-

gere periode verloren zouden kunnen gaan in een enkele slag.²⁴ Ditzelfde fenomeen was waar te nemen in het gewapend conflict in Liberia:

As far as possible, factions avoided fighting other armed groups. ... one of the key objectives in attacking another faction's territory was to frighten away would-be defenders. This was achieved most simply by advance warning of an attack on a lightly-defended target, causing the inhabitants to run away, which made plunder much easier.²⁵

Er valt over te speculeren of deze terughoudendheid te maken heeft met het feit dat veel van deze slagen zouden uitmonden in man tot man gevechten die erg kostbaar zijn in mensenlevens. Terughoudendheid is in dit opzicht de veiligste optie. Het vooraf aankondigen van aanvallen, in tegenstelling tot het verrassingseffect van irreguliere strijders, was daarnaast ook een veel beproefde methode. Door het geweldgebruik waren de strijders zeer beducht. Het optrekken naar en bezetten van nieuwe gebieden werd zo eenvoudig gemaakt. Zoals reeds is opgemerkt vormden de hoofdsteden het zwaartepunt bij een groot aantal militaire operaties op het Afrikaanse continent. Niet alleen Mogadishu en Monrovia maar ook Kinshasa, Kigali, Luanda en Freetown vormden het zwaartepunt voor de rebellenroeperingen. Aanvallen op deze hoofdsteden vormden een belangrijk element in de rebellenstrategie. Het afsnijden van de toevoerwegen, het onveilig maken van de lucht- en zeehavens en het tegenhouden van elk verkeer maakten de rebellen ook zeer zichtbaar.

Belegingen zijn ook in de militaire geschiedenis bijvoorbeeld in de late middeleeuwen een belangrijke gevechtsmethode. Een zeer effectief middel om de tegenstander te verzwakken was uithongering.²⁶ Wanneer de middelen beperkt zijn, wordt uithongering van de belegerde bevolking een belangrijk instrument van oorlogvoering. Dit was ook zeer zichtbaar in het geval van Somalië.

Zowel het individuele als gezamenlijk optreden van de strijders staan in schril contrast met het heimelijke optreden van irreguliere troepen en onconventionele oorlogvoering. De zichtbaarheid die wordt veroorzaakt door geweldgebruik, agressiviteit, plunderingen en drugsgebruik van individuele of groepen van strijders tezamen creëren een beeld van oorlogen in Afrika dat meer overeenkomsten met conventionele oorlogen vertoont.

Commando en coördinatie

De organisatiestructuur van de strijdende partijen is een derde kenmerk van conventionele strijdgroepen dat afsteekt tegen onconventionele legers. De strijdgroeperingen op het Afrikaanse continent zijn in veel belangrijke gevallen initiatieven van ondernemende individuen of groepen uit de samenleving en zijn veel minder het resultaat van spontane uitingen van protest van de bevolking. De strijdgroepen drijven meestal op een kleine groep getrainde strijders. Zij verzamelen een aanhang om zich heen op basis van ontevredenheid over een politieke of economische situatie. Voorbeelden zijn niet alleen Liberia en Somalië maar ook Ruanda, Zaïre en Sierra Leone.

De structuur van het NPFL maar ook de andere facties in Liberia volgde de opzet van de Amerikaanse strijdkrachten: „each armed force was in time to adopt a basic structure derived from the American military model with a general staff divided into different offices, and units, brigades and battalions.”²⁷

Tevens had een aantal van de belangrijkste initiatiefnemers van de rebellie een opleiding genoten in de Verenigde Staten in het kader van Amerikaanse militaire hulp pakketten tijdens de Koude Oorlog. In het algemeen lijkt het erop dat Afrikaanse strijdgroepen de ambitie hebben om het Amerikaanse of Westerse model van inrichting van hun militaire organisatie te kopiëren. Te speculeren valt of dit verband houdt met de achtergrond

van deze conflicten als politieke strijd over de regeringsmacht. Wanneer politieke drijfveren een groot belang inhouden, dat wil zeggen de rol van de hoofdstad, kan een strijdmacht die georganiseerd is als een conventionele de overgang naar een nationale strijdmacht zonder veel problemen maken.

Binnen de strijdgroepen vindt coördinatie plaats voorafgaand aan confrontaties met andere strijdgroepen. In het voorbeeld van Liberia werd er een omcirkeling van de hoofdstad gecoördineerd tussen de verschillende delen van het rebellenleger. Een belangrijke aanwijzing van de coördinatie is het veel voorkomen van allianties.

Allianties worden aangegaan om de gevechten tegen een gezamenlijke vijand effectiever te laten verlopen. Allianties kunnen de gevechtskracht bundelen. In Somalië bijvoorbeeld, opereerde het *United Somali Congress* (USC) van Mohammed Farah Aidid en het *Somali Patriotic Movement* (SPM) van Omar Jess samen om de gemeenschappelijke vijand, de Somalische president Siad Barre, te verslaan. Deze allianties hebben meestal een kortstondig karakter maar functioneren goed om datgene te bereiken waar ze voor worden opgericht.

Samen slaagden het USC en het SPM erin om de president te verjagen. Juist in allianties wordt de controle, commandovoering en coördinatie over de rebellenroeperingen op de proef gesteld. Het feit dat deze allianties keer op keer worden gecreëerd vormt een indicatie dat er effectieve controle mogelijk is.

Zowel de interne organisatiestructuur als de externe coördinatie met andere strijdgroeperingen vormen belangrijke aanwijzingen dat de ambitie van de rebellenroepen ligt bij het voeren van een conventionele strijd.

Groot aantal strijders

Het aantal strijders is een laatste kenmerk van conventionele oorlogvoering. In de oorlogen die hier beschouwd worden hebben de rebel-

lengroeperingen ook beschikking over grote aantallen strijders. Er is reeds uitgebreid onderzoek gedaan naar de beweegredenen van individuen om wapens op te nemen. Veel aandacht is er recentelijk geweest voor de etnische factor en economische redenen. Haat tegen het zittende regime, vaak gestoeld op een beperkte etnische basis en met onevenredig verdeelde welvaart, speelde een belangrijke rol niet alleen in Liberia en Somalië maar ook in Ruanda en Zaïre. De in sommige gevallen massale steun die de rebellen wisten te verwerven is ook vaak te danken aan het excessieve geweldgebruik van de regeringslegers en de verschroeiende tactieken die zij toepassen bij een rebellendreiging. Dat rebellen hier wel bij varen valt af te leiden uit de ervaringen in Sierra Leone waar het leger zich terugtrok bij de eerste dreiging. De rebellen konden niet profiteren van de antipathie tegen het zittende staatshoofd en wisten in eerste instantie geen grote aanhang te verwerven. In Somalië was er ook mede dankzij het mechanisme van excessief geweld van de tegenstander sprake van grote steun voor de rebellen, die begon in het noorden van het land. De lokale commandant vertelde over zijn ervaringen:

I start by planning an attack with 60 men, and soon I have 3,000. And there is no way of telling them not to go. So, in those narrow mountain passes, I lose every effect of surprise; we are too crowded together; the artillery hits us with full force; everybody attacks without orders. They shoot tremendous amounts of ammunition and nothing much gets done. Then, after we get back to base, they all disappear to go back to the bush.²⁸

In Liberia groeide het leger van de rebellengroepering zodanig dat het onmogelijk was om in het geheim op te treden. Een massale opmars naar Monrovia was het gevolg.

Naast het aantal strijders wijst ook hun training en bewapening in de richting van conventionele strijd.

Zowel in Liberia als Somalië waren de strijdgroepen voor een lange tijd alleen uitgerust met lichte wapens. Dit had te maken met de geringe financiële middelen van de organisaties. De rebellen werden al gauw geconfronteerd met deze tekortkoming. De strijd om het regeringscentrum bijvoorbeeld, werd bemoeilijkt omdat de zware wapens die een beslissende slag zouden kunnen toebrengen niet voor handen waren. In het geval van Liberia kwam daar op een gegeven moment verandering in. Wanneer de financiële armslag van de rebellen groter wordt neemt ook hun bewapening toe. In Liberia hield dit nauw verband met de exploitatie van de lokale natuurlijke hulpbronnen die de rebellen miljoenen dollars per maand opleverden.

Tegelijkertijd valt waar te nemen dat de strijdgroepen met zware wapens een duidelijk conventionele strijd aangaan. Zware wapens worden op de een of andere wijze verkregen zodat de strijdgroepen in staat zijn om een conventionele strijd te voeren die moeilijker is wanneer alleen lichte bewapening voor handen is. Niet alleen op zwaar geschut maar op ook tanks en gevechtsvliegtuigen laten de rebellenleiders hun oog vallen. De training van de rebellen is in veel gevallen rudimentair. In Somalië konden de rebellenleiders profijt trekken van de militaire training die het mannelijk deel van de bevolking in het verleden verplicht had moeten ondergaan. In andere gevallen valt waar te nemen dat wanneer de omstandigheden het toelaten de training van de rekruten rigoureuzer wordt aangepakt.

Het aantal strijders, hun training en bewapening duiden ook op een ambitie om een conventionele strijd te voeren. De grote aantallen mannen en vrouwen die zich aansluiten bij rebellengroepen, de moeite die wordt gedaan om zware wapens aan te schaffen en de uitbreiding van de training van de rekruten zodra de omstandigheden dat toestaan, duiden hierop.

Conclusie

De scheiding tussen de politieke en militaire sferen, tot uitdrukking gebracht door het onderscheid tussen burgers en strijders en het dirigeren van militaire macht als een politiek instrument, is een belangrijk conventioneel kenmerk van een aantal recente burgeroorlogen op het Afrikaanse continent. Het feit dat de groeperingen openlijk opereren versterkt dit beeld. Het gedrag van de strijders individueel en gezamenlijk is specifiek niet in het geheim. De commandostructuur die de opzet van conventioneel opererende strijdkrachten volgt, het Amerikaanse of Westerse model en de coördinatie van die strijdkrachten, is ook in essentie conventioneel. De massale aantallen strijders, hun bewapening en training die steeds waar mogelijk wordt opgevoerd, duiden ook op de ambitie een conventionele oorlog te voeren.

Niet alle kenmerken komen op ieder momenten even duidelijk naar voren. Moeilijkheden met betrekking tot commandovoering en controle over gewapende macht doen zich voor als gevolg van slecht functionerende communicatiemiddelen, het grote aantal strijders dat in de groeperingen opgenomen wil worden en de slechte of ontbrekende aanvoerlijnen. Dit zorgt ervoor dat de strijdgroepen opereren als slecht functionerende legers zoals die ook in de Europese geschiedenis voorkomen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de grote en los georganiseerde legers in de Dertigjarige Oorlog. Zij waren een plaag voor het platteland. Effectieve belegeringen behoorden tot hun specialiteiten. Hun loyaliteit was vaak te koop. Deze kenmerken zijn waarneembaar in alle hierboven aangehaalde conflicten.

Het platteland, speciaal die plaatsen waar voedsel werd verbouwd, was ook de plek waar de strijders herhaaldelijk optraden. Belegeringen zijn een effectief middel om de tegenstander te verzwakken zonder alle militaire macht in te zetten. Loyaliteit staat niet vast. Nationalisme in Afrika is geen dominante factor op het politieke

toneel, evenmin speelt dit een belangrijke rol in Europa in de periode voor de Franse Revolutie. Wanneer een andere bewapende groep meer voordelen biedt is er voor de strijders geen beletsel om van groepering te wisselen.²⁹

Het functioneren van de strijdgroepen verbetert wanneer de gewapende groepen meer financiële middelen verwerven om hun troepen te organiseren. Wanneer de hulpbronnen het toelaten of steun uit het buitenland komt, dan valt vaak te observeren dat conventionele kenmerken weer prominent worden. In Ethiopië en Angola bijvoorbeeld, werd er een conventionele oorlog uitgevochten waarbij gebruik werd gemaakt van luchtmacht. In Mozambique en Sierra Leone, het andere uiterste, waren strijdmiddelen schaars en werd voedsel bijvoorbeeld een wapen om de tegenstander te verzwakken.³⁰

Een observatie van Walter Laqueur is speciaal tekenend voor deze situatie. Voor een aantal conflicten aan het begin van de 20ste eeuw is volgens Laqueur de term 'big wars *manqués*' van toepassing. In een gemanteerde oorlog geldt dat militaire commandanten hun strijdkrachten gebruiken als conventionele legers en conventionele strategie toepassen zelfs in situaties die daar niet geschikt voor zijn.³¹ Op het Afrikaanse continent valt dit ook waar te nemen. In Liberia en Somalië proberen de rebellenleiders een conventionele strijd aan te binden afhankelijk van de beschikbare middelen. Met beperkte middelen komen aspecten zoals plundering prominent naar voren. Met ruimere middelen worden meer conventionele operaties uitgevoerd. Bij deze conventionele operaties worden lokale

gebruiken en categorieën van oorlogvoering meegenomen. Dit is geïllustreerd aan de hand van het gebruik van uitdossingen in Liberia. In het geval van Somalië is het gebruik geweld als een symbool van mannelijkheid van belang.

De stelling die onder andere door Edward Luttwak beargumenteerd is, dat er een diepe kloof bestaat tussen de wijdverbreide militaire mentaliteit gebaseerd op Clausewitz en de praktijk van oorlogvoering in ontwikkelingslanden, heeft in deze bijdrage een aantal kanttekeningen gekregen.³² Conventionele kenmerken die overeenkomen met de conceptie van Clausewitz over oorlog, doen in veel opzichten ook nog opgeld in oorlogen die op het eerste gezicht niet lijken te kunnen worden ingedeeld in deze categorie. De kenmerken van conventionele oorlogvoering zoals, een onderscheid tussen de politieke en militaire sfeer, identificeerbare strijders en burgers, een gecentraliseerde commando structuur en een identificeerbaar gevechtstoneel zijn ook van toepassing op oorlogen die door velen zijn gekwalificeerd als guerrillaoorlogen of zelfs chaos en anarchie.

Vanuit deze optiek is het hergebruik van counterinsurgency-technieken bij het omgaan met conflicten in ontwikkelingslanden problematisch. De ervaringen die de Britten hadden opgedaan tijdens koloniale oorlogen en die werden gebruikt voor de strijd in revolutionaire guerrillaoorlogen werden op een correcte manier aangepast. Een flexibele houding ten aanzien van de lokale gevechtshandelingen was datgene wat de Britten voordeel opleverde in die gewapende conflicten. Als belangrijkste voorbeeld geldt de zogenaamde noodtoestand in Malakka van 1948:

Throughout the 'emergency' the military forces deployed in Malaya tailored their operations to the kind of war they faced rather than to the kind of fighting they had been trained and organized to carry out.³³

De belangrijkste aanbeveling is dat er meer aandacht gewenst is voor conventionele karakteristieken van hedendaags conflicten. Gewapende conflicten in ontwikkelingslanden zullen juist die conflicten zijn waar de Westerse staten mee geconfronteerd zullen worden. Om in te spelen op de lokale gevechtshandelingen in deze staten is een gedegen analyse van de praktijk van gewapend conflict nodig. In dergelijke analyses moet voorop staan datgene wat er in het gevechtstheater plaatsvindt. Met name de culturele achtergrond van de strijders en lokale gebruiken ten aanzien van geweld zijn van belang. Het militaire instrumentarium van interventiemachten moet specifiek daarop inspelen. Ook al komen op het eerste gezicht de gevechtshandelingen voor als onconventioneel, aandacht voor mogelijke conventionele karakteristieken van een gewapend conflict is dus gewenst.

Het beste antwoord op gewapende conflicten in ontwikkelingslanden is dan ook niet het direct teruggrijpen van oude beproefde methoden van counterinsurgency. Het antwoord ligt eerder besloten in het inspelen op de gevechtshandelingen en het oog hebben voor karakteristieken die de intuïtie op het eerste gezicht lijken tegen te spreken. Een correcte analyse van de gevechtshandelingen blijft een belangrijk vereiste voordat staten gehoor kunnen geven aan de roep tot militair optreden.

→

Noten

- ¹ Bruce Hoffman and Jennifer M Taw, *Defence Policy and Low-Intensity Conflict; The Development of Britain's 'Small Wars' Doctrine During the 1950s* (Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, 1991).
- ² Donald Snow, *Uncivil Wars; International Security and The New Internal Conflicts* (London: Lynne Rienner, 1996), p. 7.
- ³ James A. Winnefeld et. al., *Intervention in Intrastate Conflict: Implications for the Army in the Post-Cold War Era* (Santa Monica, California: Rand Corporation, 1996), p. 10-11.
- ⁴ Lincoln, P. Bloomfield and Allen Moulton, *Managing International Conflict: From Theory to Policy: A Teaching Tool Using CASCON* (New York: St. Martin, 1997), p. 114.
- ⁵ Patrick Regan, 'Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intra-State Conflicts', *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 40, No. 2 (1996), pp. 336-359, p. 345.
- ⁶ Regan, p. 353.
- ⁷ Thomas R. Mockaitis, 'From Counter-Insurgency to Peace Enforcement; New Names for Old Games?', in: Erwin A. Schmidl (ed.), *Peace Operations; Between War and Peace* (London: Frank Cass 2000) pp. 40-57, p. 42. Zie ook: Larry Cable, 'Reinventing the Wheel; Insurgency Post Cold War', *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 4, No. 2 (1993), pp. 228-262.
- ⁸ Frank Kitson, *Low Intensity Operations: Subversion, Insurgency and Peacekeeping* (London: Faber and Faber, 1991).
- ⁹ Mockaitis, 'From Counter-Insurgency to Peace Enforcement'. Deze zienswijze is problematisch, zie: Isabelle G.B.M. Duyvesteyn, 'Clausewitz: Een Herwaardering', *Internationale Spectator*, Vol. 55, No. 1 (2001), pp. 30-34. Zie ook: Isabelle G.B.M. Duyvesteyn, 'Contemporary War: Ethnic Conflict, Resource Conflict or Something Else?', *Civil Wars*, Vol. 3, No. 1 (2000), pp. 90-114.
- ¹⁰ Koninklijke Landmacht, *Militaire Doctrine* (Den Haag: SDU, 1996), p. 48.
- ¹¹ *Ibid.*, p. 48-49.
- ¹² Matthew Campbell, 'Rebels Deal Out Death on Road to Monrovia', *Sunday Times*, 12 August 1990.
- ¹³ Patrick Chabal and Jean Pascal Daloz, *Africa Works; Disorder as Political Instrument* (Oxford: James Currey, 1999), p. 69.
- ¹⁴ Alex de Waal, 'Contemporary Warfare in Africa', in: Mary Kaldor and Basher Vashee (eds.), *Restructuring the Global Military Sector*, Vol. I New Wars (London: Pinter, 1997), pp. 287-332, p. 292.
- ¹⁵ Duyvesteyn, 'Clausewitz: Een Herwaardering'.
- ¹⁶ Hussein Ali Dualeh, *From Barre to Aideed; Somalia, The Agony of a Nation* (Nairobi: Stellagraphics, 1994), p. 36.
- ¹⁷ Jeffrey Herbst, *State and Power in Africa; Comparative Lessons in Authority and Control* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000), p. 110.
- ¹⁸ James E. Sheridan, *Chinese Warlord; The Career of Feng Yu-hsiang* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1966), p. 22. William Reno, *Warlord Politics and African States* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner, 1998).
- ¹⁹ Deze praktijk deed zich voor in Liberia maar ook in vele andere conflicten. Zie bijvoorbeeld: Tom Young, 'The MNR/Renamo: External and Internal Dynamics', *African Affairs*, Vol. 89, No. 357 (1990), pp. 491-509. Deze methode werd ook gebruikt voor de opname van kinderen in rebellenbewegingen: Ilene Cohn and Guy S. Goodwin-Gill, *The Role of Children in Armed Conflict* (Oxford: Clarendon, 1994). Human Rights Watch, *Easy Prey; Child Soldiers in Liberia* (New York: Human Rights Watch, 1994).
- ²⁰ Anna Simons, *Networks of Dissolution; Somalia Undone* (Boulder, Colo.: Westview, 1995).
- ²¹ Stephen Ellis, *The Mask of Anarchy* (London: Hurst and Company, 1999).
- ²² Michael Howard, *War in European History* (Oxford: Oxford University Press, 1975), p. 82.
- ²³ Keith Richburg, 'Addiction Somali-Style, Worries Marines', *International Herald Tribune*, 15 December 1992.
- ²⁴ Howard, *War in European History*, p. 72.
- ²⁵ Ellis, *The Mask of Anarchy*, p. 145.
- ²⁶ Howard, *War in European History*, p. 34-35.
- ²⁷ Ellis, *The Mask of Anarchy*, p. 111.
- ²⁸ Gerard Prunier, 'A Candid View of the Somali National Movement', *Horn of Africa*, Vol. 13 and 14, Nos. 3,4,1 and 2 (1990/1991), pp. 107-120, p. 113.
- ²⁹ William Reno, 'Reinvention of an African Patrimonial State: Charles Taylor's Liberia', *Third World Quarterly*, Vol. 16, No. 1 (1995), pp. 109-120. Dit gebeurt in veel conflicten in Afrika, zie voor het voorbeeld van Tsjaad: Mario J. Azevedo, *Roots of Violence; A History of War in Chad*, War and Society, Vol. 4 (Amsterdam: Gordon and Breach, 1998), p. 130.
- ³⁰ Chabal and Daloz, *Africa Works*, p. 83. Zie ook: William G. Thom, 'Congo-Zaire's 1996-1997 Civil War in the Context of Evolving Patterns of Military Conflict in Africa in the Era of Independence', *Journal of Conflict Studies*, Vol. 19, No. 2 (1999), pp. 93-123.
- ³¹ Walter Laqueur, *Guerrilla Warfare; A Historical and Critical Study* (New Brunswick, N.J.: Transaction, 1998), p. 152.
- ³² Edward N. Luttwak, 'Toward Post-Heroic Warfare', *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 3 (1995), pp. 109-122, p. 115.
- ³³ Douglas Blaufarb, *The Counterinsurgency Era; US Doctrine and Performance, 1950 to the Present* (New York: MacMillan, 1977), p. 46. Robert Thompson, *Defeating Communist Insurgency; Experiences from Malaya and Vietnam* (London: Chatto and Windus, 1967).

De ontwikkeling van het Russische veiligheidsbeleid in de jaren negentig (2)

Een verkenning langs militaire doctrines van de Sovjet-Unie, het GOS en de Russische Federatie 1990-2000

drs. M. de Haas – majoor van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

Bij een beoordeling van het Russische veiligheidsbeleid in de jaren negentig van de twintigste eeuw speelt de militaire doctrine een belangrijke rol. De doctrine vormt een onderdeel van het nationale veiligheidsbeleid en is een afspiegeling van het gevoerde en of nog te voeren veiligheidsbeleid. Voor het verkrijgen van een goed beeld van het Russische veiligheidsbeleid is nadere analyse van de doctrinevorming dus een aangewezen zaak. In mijn vorige artikel heb ik vier militaire doctrines geanalyseerd van de Sovjet-Unie, het GOS en de Russische Federatie, die zijn verschenen tussen 1990 en 1993. In dit artikel behandel ik de twee doctrines van de Russische Federatie, die in 1999 en 2000 zijn gepubliceerd (zie ook tabel 1). Ik sluit af met conclusies en een verwachting ten aanzien van de richting waarin de doctrinevorming zich zal ontwikkelen.

* De auteur is Ruslandkundige en docent Internationale Betrekkingen bij de vakgroep Militaire Operationele Wetenschappen van de Koninklijke Militaire Academie. Dit artikel maakt deel uit van zijn promotieonderzoek over het Russische veiligheidsbeleid van 1992-2000 en de consequenties ervan voor de inzet van de Russische luchtmacht in irreguliere conflicten.

Concept Militaire Doctrine van de RF, oktober 1999

In september 1995 maakte de *Komsomolskaja Pravda* bekend dat de Generale Staf een concept militaire doctrine zou hebben opgesteld. 'Betrouwbare bronnen' in het ministerie van Defensie hadden bevestigd dat de Generale Staf een nieuwe concept doctrine had opgesteld in antwoord op de dreiging van NAVO 'expansie'. In geval van uitbreiding met de Baltische landen, zou de RF deze staten bezetten. Volgens een bron in de Generale Staf zou minister van Defensie Gratsjov de concept doctrine voorzichtig hebben geaccepteerd en was dit concept een antwoord op de inconsistente activiteiten van het ministerie van Buitenlandse Zaken en het presidentiële apparaat met betrekking tot het defensiebeleid. Deze vermeende concept doctrine leek een antwoord te zijn op daaraan voorafgaande activiteiten van de NAVO. Kort daarvoor had dit bondgenootschap lucht- en artillerieaanvalen uitgevoerd op Bosnisch-Servische doelen in Bosnië-Herzegovina. Verder had de NAVO op 28 september 1995 een studie gepubliceerd over uitbreiding. De zorg ten aanzien van uitbreiding van de NAVO werd in november door Mindef Gratsjov herhaald tijdens een bezoek aan de Griekse defensie academie. Een jaar later werd bekendgemaakt

dat er behoefte was aan een nieuwe militaire doctrine. Sinds de doctrine van 1993 waren de politiek-militaire omstandigheden voor de RF dusdanig in negatieve zin veranderd, dat een nieuwe doctrine vereist was. Als veranderde omstandigheden werden aangevoerd:

- Pogingen om de invloed van de RF in belangrijke regio's als Azië en de Kaukasus te verminderen of zelfs te neutraliseren.
- Uitbreiding van de NAVO.
- Nieuwe militaire bedreigingen en regionale conflicten.
- De verslechterde sociaal-economische toestand in de RF.

Als een wezenlijke oplossing voor de problemen werd aangevoerd een versnelling van de reducties van het militaire apparaat, met behoud van het nucleaire 'schild'. Het ministerie van Defensie, zou na de aankondiging in november 1996 van de Defensieraad over een nieuwe doctrine, het initiatief genomen hebben om de uitwerking van dit document op zich te nemen.

Volgens kolonel-generaal Manilov had de president in 1997 de opdracht gegeven tot het opstellen van een nieuwe militaire doctrine. Dezelfde Manilov werd in juni 1998 geïnterviewd over de nieuwe doctrine, in de capaciteit van voorzitter van de doc-

trinecommissie van het ministerie van Defensie. Het is niet duidelijk of dit dezelfde doctrinecommissie is, waarvan Manilov na publicatie van de doctrine van 1999 mededeelde dat deze interdepartementaal was. Manilov verklaarde in diezelfde week van juni 1998 dat de nieuwe doctrine die zomer zou worden afgerond door de doctrinecommissie en vervolgens eind van dat jaar zou worden aangenomen. De rest van dat jaar bleef de aankondiging over de nieuwe doctrine echter uit.

Na de bekendmaking van het nieuwe Strategisch Concept van de NAVO,¹ op de topontmoeting in Washington van april 1999, voelde de RF zich genoodzaakt hier onmiddellijk een antwoord op te geven. Minister van Defensie Sergejev verklaarde op 27 april dat dit Strategisch Concept de RF dwong om vele uitgangspunten voor de waarborging van de militaire veiligheid te herzien. Deze 'correctieven' zouden worden verwerkt in de militaire doctrine. In september 1999 zou een zitting van de Veiligheidsraad RF (VRRF), formeel het hoogste veiligheidsorgaan plaatsvinden, waarin wijzigingen van het Nationale Veiligheidsconcept (NVC), de politieke of *grand strategy*, zouden worden behandeld en de nieuwe militaire doctrine zou worden goedgekeurd. Uit het navolgende blijkt dat de procedures van behandeling en goedkeuring door verschillende instanties anders zouden verlopen dan als hierboven voorgesteld.

In een interview aan de vooravond van de publicatie van de nieuwe (concept) doctrine verklaarde Manilov op 8 oktober 1999, dat recente ontwikkelingen, zoals die op de Balkan en in

Generaal Manilov, 1e plaatsvervangend chef van de Russische Generale Staf, kondigt de nieuwe militaire doctrine aan in de Russische defensiekrant (Bron: Rode Ster, 8 oktober 1999)

de Kaukasus, de voltooiing vereist hadden van het werk aan een nieuwe militaire doctrine. In de door Manilov als werkvoorzitter, geleide interdepartementale commissie, die was ondergebracht bij de Generale Staf, hadden vertegenwoordigers zitting van onder andere veertien departementen en andere overheidsinstanties, van maatschappelijke, wetenschappelijke en staatsorganisaties en van de staven van de krijgsmacht delen van het ministerie van Defensie en die van de andere troepen. De toenmalige minister van Defensie, maarschalk Sergejev, was de formele voorzitter van de doctrine-commissie.

De concept doctrine werd op 29 sep-

tember 1999 goedgekeurd door het collegium, het hoogste overlegorgaan van het ministerie van Defensie. Enkele dagen later, op 1 oktober, voerden Russische troepen op grote schaal een invasie uit in Tsjetsjenië, waarmee het tweede Tsjetsjeense conflict een feit werd. Kort daarop werd op 5 oktober de *ontwerptekst* van het herziene NVC goedgekeurd door de VRRF. Opvallend is dat de tekst van het NVC pas eind november werd vrijgegeven voor publicatie.

Gezien de veronderstelling dat het ministerie van Defensie in 1996 de uitwerking van de nieuwe doctrine op zich had genomen, is het niet verwon-

¹ In het Strategisch Concept van 1999 staan de taken en doelstellingen van de NAVO vermeld. De RF stoorde zich met name aan de verantwoordelijkheid die de NAVO zich toeëigende met betrekking tot de handhaving van de internationale veiligheid in de Euro-Atlantische regio. Hiermee is militair optreden mogelijk in een niet afgebakende regio, ook zonder instemming van de VN Veiligheidsraad. Dit werd door de RF als bedreigend ervaren.

derlijk dat de belangrijkste posities binnen de doctrine-commissie werden bekleed door vertegenwoordigers van dat ministerie. De toenmalige minister van Defensie, maarschalk Sergejev, was formeel voorzitter en Eerste Plaatsvervangend Chef Generale Staf, kolonel-generaal Manilov, trad op als werkvoorzitter. De grote invloed van het ministerie van Defensie op de doctrinevorming wordt verder zichtbaar bij nadere bestudering van de relaties van dit ministerie tot andere departementen en beleidsbepalende instituties op het gebied van veiligheid. De concept doctrine van 1999 is door de top van het ministerie van Defensie geaccordeerd en bekendgemaakt voordat het herziene NVC door de VRRF werd goedgekeurd. Dit mag een vreemde gang van zaken genoemd worden. Hiërarchisch gezien moet toch eerst het hoogste orgaan op het gebied van nationale veiligheid, de VRRF, aan het woord geweest zijn, alvorens de militaire leiding zijn beleid (doctrine) kan bekendmaken. Anders gezegd gezien het feit, zoals ook omschreven is in dit doctrine concept, dat de doctrine afgeleid is van de politieke strategie, het NVC, had vaststelling van het NVC voorafgaande aan die van de doctrine meer voor de hand gelegen (zie Figuur 1). Verder is het opvallend dat de VRRF niet wordt genoemd in de opsomming van bevelvoering over de strijdkrachten.

ten. De VRRF had, gelet op vermeldingen in eerdere doctrines, de status van een belangrijk orgaan voor de nationale veiligheid. Het is opmerkelijk dat een dergelijke essentiële instelling ontbreekt in de hiërarchie van de aansturing van de strijdkrachten.

De strijdkrachten van de andere machtsministeries, zoals Grenstroepen en Binnenlandse troepen, worden wel genoemd bij de verschillende niveau's van aansturing van de militaire veiligheid van Rusland. Maar expliciet wordt gesteld dat de strijdkrachten van het ministerie van Defensie de kern vormen van de Russische militaire organisatie.

Gezien het bovenstaande lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat deze doctrine tot doel heeft om de invloed van het ministerie van Defensie en zijn troepen te versterken, ten koste van de andere veiligheidsorganen. Op grond hiervan kunnen vraagtekens worden gezet bij de verklaring dat veertien departementen en instanties invloed hebben gehad op de inhoud van de doctrine. Deze uitspraak lijkt dan meer een façade voor de werkelijke doctrinebepalende instanties, te weten het ministerie van Defensie en de Generale Staf.

Het is verder opvallend dat beide nieuwe beleidsdocumenten, de concept doctrine en het NVC van 1999, goed op elkaar zijn afgestemd, in het

bijzonder ten aanzien van de opsomming van *interne* en *externe* dreigingen. Zij het dat bij de doctrine de nadruk ligt op externe dreigingen, terwijl die bij het NVC ligt op interne dreigingen. Gezien het overeenkomende dreigingsbeeld van de twee documenten, is het niet onaannemelijk dat de militaire leiding ook een nadrukkelijke invloed heeft gehad op de inhoud van het NVC. De mogelijke verklaring voor het feit dat de doctrine eerder goedgekeurd en gepubliceerd werd dan het NVC, zou dan gezien kunnen worden als een opzettelijke uiting van de *primus inter pares* positie van de defensietop temidden van de andere beleidsorganen op het gebied van nationale veiligheid.

Naast de nadrukkelijke positionering van het ministerie van Defensie ten koste van andere veiligheidsorganen, zijn in deze doctrine, ten opzichte van die van 1993, de volgende ontwikkelingen te constateren: een uitgesproken anti-Westerse houding met een versterkte dreigingsperceptie, een verlaging van de nucleaire drempel en de invloed van de ervaringen met het Tsjetsjeense conflict.

Anti-Westerse houding

In vergelijking met de doctrine van 1993 is het frappant dat er toen geen directe militaire dreiging voor Rusland werd geconstateerd, terwijl dit nu wel wordt gesteld met de toevoeging dat de dreigingen vanuit bepaalde dimensies, zoals separatistische, zelfs toenemen. Als een belangrijke dreiging voor de Russische veiligheid wordt onderkend de ontwikkeling naar een unipolaire wereld, die wordt gedomineerd door één supermacht. De doctrine ziet het aanwenden van militaire kracht, zonder goedkeuring van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VNVR), als een fundamentele destabiliserende factor in de internationale politiek.

Expliciet worden als *externe* dreigingen voor Rusland beschouwd: inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van Rusland, pogingen om Rusland buiten spel te zetten in de internationale politiek en het tegen-

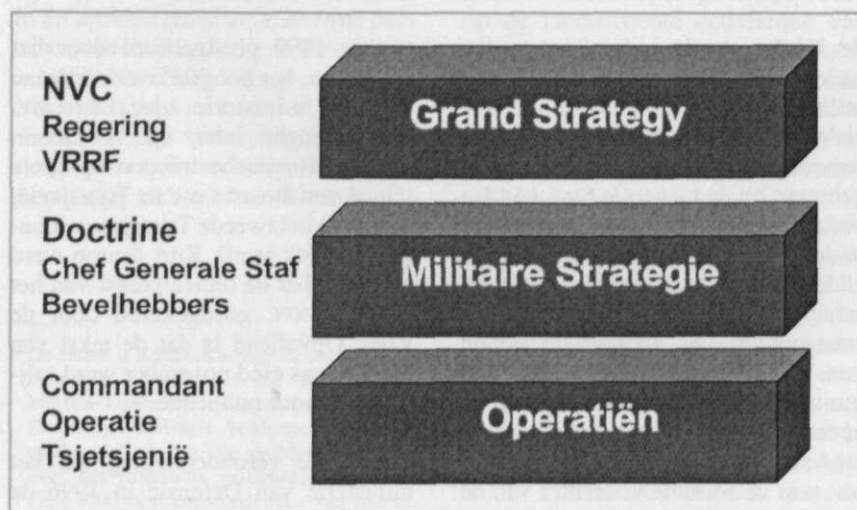

Fig. 1 Niveaus van het Russische Veiligheidsbeleid

gaan van de versterking van Ruslands positie als één van de invloedrijke centra van een multipolaire wereld. Zonder de Verenigde Staten van Amerika en het NAVO-optreden in Kosovo in dit verband specifiek te vermelden, zijn de verwijzingen in die richtingen onmiskenbaar.

Dat de anti-Westerse houding in de doctrine een gevolg is van de Kosovo oorlog wordt bevestigd door Dr. Aleksej G. Arbatov, vice-voorzitter van de Defensiecommissie van het Russische lagerhuis, de Doema. Arbatov zegt over het NAVO-optreden inzake Kosovo onder meer:

Nato's military action was a final humiliation and a 'spit in the face' for Russia, which more than ever demonstrated the Western arrogance of power and its willingness to ignore Russian interests. (...) The growing rift between Russia and the West is reflected in new editions of the highest official documents: Russia's National Security Concept and Military Doctrine.

Het antwoord op de anti-Westerse houding ligt in de voorzetting van het al in 1993 ingezette assertieve buitenlandse beleid. Onverbloemd wordt in de doctrine gesteld dat politieke beleidsmaatregelen kunnen worden ondersteund met relevante militaire acties.

Verlaging van de nucleaire drempel

Kernwapens dienen als afschrikking tegen agressie met massavernietigingswapens, maar ook tegen groot-schalige conventionele agressie in kritieke situaties voor de nationale veiligheid van Rusland en zijn bondgenoten. Op diverse plaatsen in de doctrine wordt de essentiële rol van kernwapens benadrukt. De aandacht voor de eventuele inzet van nucleaire wapens is buiten proporties.

Dit heeft waarschijnlijk alles te maken met de huidige lage gevechtsgereedheid van de Russische conven-

tionele strijdkrachten. De overdreven aandacht voor kernwapens moet dit wellicht compenseren en dient waarschijnlijk ook om de positie van Rusland in de internationale politiek te accentueren.

Invloed van het Tsjetsjeense conflict

Deze concept doctrine verscheen daags na de aanvang van het tweede conflict om Tsjetsjenië. In deze doctrine wordt het karakter van een intern conflict beschreven en hoe dit kan worden opgelost, door de vorming van ad-hoc gezamenlijke strijd-

krachten, dus afkomstig van het ministerie van Defensie en van de andere machtsministeries, onder een overkoepelende bevelvoering. Dit is duidelijk een 'lesson learned' van het eerste conflict in Tsjetsjenië, waarbij de coördinatie en afstemming tussen krijgsmacht delen van het ministerie van Defensie onderling en tussen de strijdkrachten van de verschillende machtsministeries in hoge mate tekort schoot.

De concept doctrine van 1999 is evident een weerslag van de (inter-) nationale ontwikkelingen tussen 1993

'De troepen zijn gereed om verder te gaan', uit de dagelijkse kroniek van de oorlog in de Kaukasus (Bron: Rode Ster, 19 oktober 1999)

en 1999. Intern valt te constateren dat de fysieke zwakheid van president Jeltsin de gelegenheid bood aan de militaire leiding om zijn positie te versterken ten koste van andere organen van nationale veiligheid. Opmerkelijk is dat de publicatie van deze doctrine globaal samenviel met de aanvang van de tweede Russische invasie in Tsjetsjenië.

Er valt slechts naar te gissen of deze samenloop berustte op louter toeval was of dat dit juist opzet was, wellicht om het gezag van het ministerie van Defensie te beklemtonen. De toonzetting in deze doctrine is duidelijk harder dan die van 1993. Zowel aan interne 'agressors' (Tsjetsjenië) als aan externe (het Westen) wordt expliciet aangegeven dat Rusland niet meer met zich laat sollen.

Militaire Doctrine van de RF, april 2000

Op 4 februari 2000 werd de concept militaire doctrine van 1999 aangenomen door de VRRF. De volgende maanden zouden opmerkingen en aanvullingen in deze tekst worden verwerkt, waarbij bekrachtiging van de doctrine, middels presidentieel decreet, in maart werd voorzien. Om onduidelijke redenen werd de beoogde maand niet gehaald. In april werd op een zitting van de VRRF, in aanwezigheid van de kort daarvoor gekozen president Poetin, de uiteindelijke tekst van de doctrine vastgesteld. Volgens de toenmalige secretaris van de VRRF, Sergej Ivanov, waren er na de februari-zitting van de VRRF geen ingrijpende wijzigingen meer doorgevoerd in de tekst, maar slechts enkele juridische bijstellingen. Op 21 april 2000 heeft president Poetin, met decreet nr. 706, de nieuwe Russische militaire doctrine bekrachtigd.

De doctrine van 2000 is de weerslag van een 'brede maatschappelijke discussie' die Manilov voor ogen had bij de publicatie van de concept doctrine in oktober 1999. Bij vergelijking van het concept van 1999 en de definitieve versie worden enerzijds reeds

De huidige militaire top is nog van de generatie die is opgegroeid met de marxistisch-leninistische ideologie. Centraal hierbij stonden gedachten over een extern, grootschalig conflict

(Bron: Agenschap 'Vojeninform' van het Russische ministerie van Defensie)

ingenomen standpunten verder uitgewerkt. Dit valt op bij de aspecten over de anti-Westerse houding en over de invloed van het Tsjetsjeense conflict. Anderzijds treden nieuwe ontwikkelingen naar voren. Het betreft hier de versterking van de rol van de president op het veiligheidsbeleid en militaire samenwerking met Wit-Rusland. Hieronder volgt een toelichting op deze aanpassingen in de definitieve doctrinetekst.

Anti-Westerse houding

De onaanvaardbaarheid voor de RF van het Westerse optreden inzake Kosovo wordt nog sterker aangezet. Dit blijkt uit de zinsnede over de aanwending van militair geweld zonder toestemming van de VNVR. Hieraan is nu toegevoegd 'humanitaire interventie', de term die de NAVO verkondigde als legitimatie voor het ingrijpen.

Invloed van het Tsjetsjeense conflict

In de paragraaf over de bevelvoering over het veiligheidsapparaat krijgen het ministerie van Defensie en de

Generale Staf ook taken toebedeeld met betrekking tot de andere troepen van de machtsministeries. Dit zou enerzijds kunnen wijzen op de door deze twee instituties beoogde versterking van hun grip op de andere troepen, maar anderzijds ook op de al in 1999 ingezette tendens van meer samenwerking tussen mindef- en andere troepen. Deze laatste aanname wordt bevestigd door andere verwijzingen naar *joint* optreden, zoals het uitvoeren van gezamenlijke speciale operaties in interne gewapende conflicten. De ervaringen in Tsjetsjenië, juist ook die van het tweede conflict, vanaf oktober 1999, krijgen verder gestalte door vermelding van het uitvoeren van: anti-terreuroperaties, manoeuvre optreden met ruime inzet van luchtmobiele, luchtlandings- en gespecialiseerde eenheden (*spetsnaz*) en het uitvoeren van luchtcampagnes en luchtoperaties. Optreden in de vorm van anti-terreuroperaties, luchtoperaties en de inzet van gespecialiseerde eenheden is sinds 1999 op ruime schaal toegepast in Tsjetsjenië.

Versterking van de rol van de president

In de preambule van de definitieve doctrinetekst wordt de president al aangehaald. De president zal in zijn jaarlijkse 'troonrede' tot het parlement doctrinaire aanpassingen bekendmaken. Verder wordt zijn rol in het veiligheidsbeleid nader gedefinieerd: de president leidt de opbouw, voorbereiding en inzet van het veiligheidsapparaat.

Het is aannemelijk dat de persoon van Poetin, fysiek sterker, afkomstig uit de veiligheidsdienst en meer geïnteresseerd in veiligheidsbeleid dan Jeltsin, alles te maken heeft met de versterkte rol van de president op het veiligheidsbeleid.

Militaire samenwerking met Wit-Rusland

Voor het eerst wordt melding gemaakt van militaire samenwerking met Wit-Rusland. Deze samenwerking moet zijn uitwerking krijgen in, onder meer, een gezamenlijk defensiebeleid, militaire opbouw, ontwikkeling van strijdkrachten van de uniestaat tussen de RF en Wit-Rusland en gezamenlijk gebruik van militaire infrastructuur. De in ontwikkeling zijnde militaire samenwerking tussen beide staten is kennelijk het gevolg van het door hen in december 1999 gesloten Unieverdrag. Er zou ook worden gewerkt aan een gezamenlijke militaire doctrine.

Conclusies

Bij het overzien van tien jaar doctrinevorming in de Russische Federatie kunnen een aantal patronen van ontwikkeling worden vastgesteld. Deze lijnen tekenen zich af in de interne politiek, de externe politiek en bij concepten voor militair optreden.

Interne politiek

Sinds 1993, na de gewelddadige ontbinding van de Opperste Sovjet door Jeltsin, ligt het primaat voor de vaststelling van de militaire doctrine bij de uitvoerende macht, de president. Dit is vastgelegd in de grondwet. De

Doema, de opvolger van de Opperste Sovjet als wetgevende macht, speelt hierbij formeel geen rol. In de laatste doctrine van 2000 wordt het belang van de rol van de president op het veiligheidsapparaat nog sterker geaccentueerd. Na het verschijnen van deze doctrine werd in een verklarend artikel hierover van de hand van generaal-majoor Klimenko, de centrale rol van de president nader gepreciseerd. De politiek-administratieve leiding

ministerie van Defensie toonaangevend geweest op de doctrinevorming. Met het aantreden van Poetin lijkt het zwaartepunt te worden verlegd naar de president en de VRRF.

In de loop van 2000 heeft Poetin te kennen gegeven dat hij de rol van de VRRF wil versterken ten koste van het ministerie van Defensie en de Generale Staf. Hij wil hiermee een doorbraak in de militaire hervormingen

Optreden in de vorm van anti-terreuroperaties, luchtoperaties en de inzet van gespecialiseerde eenheden is sinds 1999 op ruime schaal toegepast in Tsjetsjenië

(Bron: Agentschap 'Vojeinform' van het Russische ministerie van Defensie)

van de gehele militaire organisatie en van de strategische bevelvoering zijn verenigd in de persoon van de president. De president heeft dus zowel de politieke als de militaire leiding. Verder wordt het ministerie van Defensie nog steeds geleid door geüniformeerden. Maarschalk Sergejev is inmiddels vervangen door Sergej Ivanov, maar dat is ook een voormalig opperofficier, zij het van de veiligheidsdienst. Bovendien is Ivanov een goede bekende van president Poetin. Onder Jeltsin is de invloed van het

forceren. Verwacht mag worden dat de versterkte rol van president en VRRF tot uiting zal komen in bijstellingen van de doctrine.

Hoewel de media tegenwoordig openlijk de discussie kunnen aangaan en de Doema ongetwijfeld ook aan de meningsvorming over de doctrine tracht deel te nemen, onttrekt de vaststelling van de militaire doctrine zich dus aan het daglicht. Van *civiele* controle op de doctrinevorming, dan wel een ontwikkeling in die richting, is dan ook geen sprake. Dit maakt het

voor het Westen zeer gecompliceerd om conditionele voorspellingen te doen over de toekomstige doctrine-ontwikkeling van de RF.

Externe politiek

De ontwikkeling van de Russische doctrine toont naar het buitenland een tweeledig beeld. Enerzijds een ontwikkeling naar een anti-Westerse houding en anderzijds een assertief buitenlands beleid.

Anti-Westerse houding

Aan de groei naar een anti-Westerse positie liggen een aantal Westerse acties ten grondslag. Rusland had al sinds 1994 aan het Westen duidelijk gemaakt dat het inspraak wilde hebben in het Westerse beleid inzake de Balkan. Bij herhaling werd de RF echter gepasseerd: in 1994 en 1995 bij luchtbombardementen in Bosnië en in 1999 bij het NAVO-luchtoffensief rond Kosovo. Bij het conflict rond Kosovo, tegen Ruslands 'bondgenoot' Servië, waren voor de RF kennelijk de grenzen bereikt. Russische militaire eenheden werden in juni 1999 van Bosnië naar Kosovo gedirigeerd om Russische bemoeienis met de uiteindelijke vredesregeling in Kosovo af te dwingen.

Verder heeft de RF zich verzet tegen de uitbreiding van de NAVO. Ook het nieuwe Strategische Concept van de NAVO (1999), dat militair optreden sanctioneert in de Euro-Atlantische regio, is een doorn in het oog voor de RF. Voornoemde ontwikkelingen, met 'Kosovo' als directe aanleiding, zijn er volgens Doema defensiespecialist Arbatov debet aan geweest dat de beleidsbepalers op veiligheidsgebied, van instituten als de VRRF en de departementen van Defensie en Buitenlandse Zaken, weer denken in dreigingpercepties zoals die van de Koude Oorlog.

De RF is bang ook het slachtoffer te worden van NAVO-agressie, zoals die in 1999 werd toegepast tegen Servië. „Today Yugoslavia, tomorrow Russia”, om dit te voorkomen zal de RF zich moeten voorbereiden op zo'n 'Balkan-type' aanval door de NAVO, aldus Arbatov.

Ook doctrinedenker van de Generale Staf, Klimenko, onderkent de lessen van 'Kosovo'. De door de NAVO in Kosovo in de praktijk gebrachte nieuwe strategie, toont volgens hem aan dat het waarborgen van militaire veiligheid met vreedzame middelen slechts effectief is, als deze wordt ondersteund met een voldoende potentieel aan militaire kracht. De RF moet dus over voldoende militaire middelen beschikken om dergelijke agressie te kunnen afslaan.

Verder wordt een verband verondersteld tussen interne en externe dreigingen. Interne conflicten kunnen escaleren tot externe, door middel van militaire interventie door staten of coalities in interne conflicten van de RF. Klimenko herhaalt hiermee de zorg van Arbatov dat de NAVO zich kennelijk het recht toekent om in te grijpen in interne aangelegenheden, in 1999 van Servië (Kosovo) en in de toekomst wellicht van de RF (Tsjetsjenië).

Het is aannemelijk dat de harde houding jegens het Westen zal worden gecontinueerd, als het Westen niet bereid is om rekening te houden met de gevoelens in de RF en om Rusland inspraak te bieden in zijn beleid. Hoewel voor het Westen de Russische angst voor militaire interventie, in bij voorbeeld Tsjetsjenië, wellicht overdreven voorkomt, lijkt het verstandig om aandacht te schenken aan deze gevoelens. Gezien de geografische ligging van de RF is het Russische verlangen om inbreng in beleidsvorming voor de Euro-Atlantische regio niet onredelijk te noemen.

Indien het Westen dit verzoek blijft negeren en bovendien voor de RF onwelgevallige beleidskeuzes voortzet, zoals verdere uitbreiding van de NAVO en het Amerikaanse anti-rakettenplan, dan zal de negatieve houding van de RF jegens het Westen aanhouden en mogelijk zelfs verdiepen. Deze ontwikkelingen zullen uiteraard hun weerslag krijgen in toekomstige doctrinedocumenten.

Eén van de 'haviken' van de Generale Staf, kolonel-generaal Ivasjov, heeft deze veronderstelling bevestigd. Hij verklaarde in april 2001 tegenover de

Parlementaire Assemblee van de NAVO, dat de RF protest aantekent tegen het Amerikaanse monopolie op het recht tot mondiale dominantie ten behoeve van nationale belangen. Dit aspect en de internationale ontwikkelingen, waaronder de relaties tussen de RF en de NAVO, zouden volgens Ivasjov hun weerslag krijgen in bijstellingen van de militaire doctrine.

Assertief buitenlands beleid

De RF heeft van het begin af aan getracht grip te houden op de (militaire) ontwikkelingen in de voormalige Sovjet-republieken. Deze beleidslijn houdt waarschijnlijk verband met twee historische aspecten. De RF ziet, als rechtsopvolger van de USSR, het GOS als historisch gebied van invloed. Daarnaast zal de traditioneel Russische zucht naar veiligheid, het 'omsingelingssyndroom', hierbij ook een rol spelen. Het GOS fungeert dan als bufferzone, zoals het Warschau-pact dat was voor de Sovjet-Unie.

Het assertieve beleid jegens het GOS heeft doctrinair invulling gekregen in de optie voor Russische troepencontingenten in het buitenland. Dit uitgangspunt wordt onder meer door militaire bases in Armenië en Georgië verwezenlijkt. Verder biedt de zinsnede over bescherming van de belangen van Russen in het buitenland de theoretische grond voor militaire interventie elders in het GOS of in de Baltische staten.

Andere assertieve doctrinaire uitgangspunten zijn: versterking van de Russische militair-politieke positie als doeleinde voor internationale militaire samenwerking, het geleidelijk verdwijnen van de 'no-first-use' verklaringen voor de inzet van zowel conventionele als kernwapens en de mogelijke aanwending van militaire middelen ter ondersteuning van de politiek.

Klimenko erkent dat de huidige overtuiging om militaire middelen in te zetten voor vitale belangen van de RF, in aanvulling op niet-militaire middelen, een radicale koerswijziging is. In eerdere doctrines werd de aanwending van militaire middelen, anders

dan in antwoord op agressie, afgewezen.

Deze assertieve uitgangspunten lijken moeilijk verenigbaar met het herhaaldelijk als 'defensief' betitelde karakter van de doctrine. Gezien de zwakte van de Russische economische en militaire macht, lijkt het streven naar herwinning van de status van supermacht vooralsnog zinloos. Wel is het te verwachten dat de positie van regionale mogendheid, met vergaande invloed op het 'nabije buitenland', zal worden gehandhaafd. Het is aanmerkelijk dat de doctrinaire beleidskeuzes in die richting dan ook zullen blijven bestaan.

Concepten voor militair optreden

De huidige militaire top is nog van de generatie die is opgegroeid met het expansionistisch denken van de marxistisch-leninistische ideologie, die ook bepalend was voor de militaire opbouw en de doctrine van de USSR. Centraal hierbij stonden gedachten over een extern, grootschalig conflict (tegen het kapitalistische Westen). Ook na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie lag bij het militaire denken daarom de nadruk op kwantiteit en externe gerichtheid. Inmiddels hebben conflicten in het GOS (Tadjikistan, Georgië, Moldova) en binnen de RF (Dagestan, Tsjetsjenië) aangetoond dat interne, niet-conventionele (irreguliere) dreigingen niet langer genegeerd kunnen worden.

Wellicht tegen het oude gedachtegoed in van de vigerende legerleiding, is deze verschuiving ook naar voren gekomen in de doctrineontwikkeling. Met name is dit terug te vinden in de beschrijving van de soorten conflicten en het takenpakket van de strijdkrachten. De Generale Staf is door de recente ontwikkelingen in de RF (Tsjetsjenië) tot de conclusie gekomen, dat nu evenveel belang moet worden toegekend aan interne dreigingen als aan externe.

De aandacht voor interne dreigingen getuigt van realiteitszin. Gezien de zwakte van de Russische strijdkrach-

ten en de aanhoudende conflicten in verschillende GOS-staten en in Tsjetsjenië, mag worden verondersteld dat in toekomstige doctrinedocumenten de aandacht voor interne conflicten verder zal worden uitgewerkt. Geleidelijk aan is in de doctrineontwikkeling een verschuiving waar te nemen van nadruk op het grootschalige conflict naar het interne, irreguliere conflict.

Gezien de militair-politieke ontwikkelingen in het GOS en de RF is het waarschijnlijk dat deze lijn in toekomstige doctrines wordt voortgezet. Inhoudelijk kan hierbij worden gedacht aan verdere vervolmaking van concepten als gecombineerd optreden van defensie- en andere troepen en training en uitrusting van deze troepen gericht op irregulier optreden. Daarmee samenhangend is de door de VRRF in augustus 2000 ingezette lijn ter versterking van de conventionele strijdkrachten en tegelijkertijd verzwakking van de nucleaire strijdkrachten. Het is zeer waarschijnlijk dat dit beleid ook zichtbaar zal worden gemaakt in eventuele bijstellingen van de doctrine en in nieuwe beleidsdocumenten.

Russisch veiligheidsbeleid na 11 september 1999

Na '11 september' is de wereld veranderd, zo wordt voortdurend beweerd in de media. Betekent dit dan ook een nieuwe weg voor het Russische veiligheidsbeleid en de daarvan afgeleide doctrinevorming? De RF en het Westen hebben elkaar thans nodig. Poetin is uit op economische steun van het Westen. Verder wil hij erkenning van de status van grote mogendheid en wenst hij geen bemoeienis van het Westen met Tsjetsjenië.

Na '11 september' liggen de kaarten gunstig geschud voor de RF. Poetin faciliteert Amerika's actie in Afghanistan met zijn invloed op Centraal-Azië en laat de deur open voor NAVO-uitbreiding met de Baltische landen. In ruil daarvoor is economische steun

te verwachten, staat Rusland weer op de internationale agenda en erkende de Duitse bondskanselier Schröder dat Tsjetsjenië ook een probleem van terrorisme is, waar Rusland gerechtigd is tegen op te treden. De wereld tussen Oost en West lijkt dus echt veranderd.

De werkelijkheid ligt iets genuanceerder. Het Russische beleid, en zeker dat van president Poetin, wordt bepaald door pragmatisme. Momenteel is het opportuun om de 'strijdbijl' tegen het Westen te begraven. Nationale belangen zijn het uitgangspunt voor het beleid. In deze belangen staan macht en invloed centraal. Als die Russische nationale belangen het verlangen, zal het roer weer worden omgegooid. Naast de militaire doctrine zijn de voornaamste veiligheidsdocumenten het concept buitenlands beleid en de overkoepelende politieke strategie, het nationaal veiligheidsconcept.

Kenmerken van macht en invloed in deze documenten zijn een assertieve houding jegens het Westen, versterking van de positie in het GOS en nadruk op militaire middelen als instrument van veiligheidsbeleid. Poetins recente positieve beleid jegens het Westen is slechts gebaseerd op uitspraken. Als Poetin deze documenten al laat wijzigen in een meer positieve houding tot het Westen dan resteert nog één wezenlijk probleem. Aan het brein van het Russische 'veiligheidsestablishment', van generaals, politici, diplomaten, academici en anderen, zijn de genoemde documenten ontsproten.

Ik waag te betwijfelen of hun gedachtegoed na '11 september' is gewijzigd, de *mindset* is onveranderd. Op grond daarvan stel ik dat de huidige toenadering tussen Poetin en het Westen valt toe te juichen, maar nog geen structurele wijziging van het Russische veiligheidsbeleid betekent. Dit beleid wordt vooralsnog bepaald door nationale belangen van macht en invloed.

→

Literatuur

- Arbatov, A.G. [2001], 'Kakije vojny Rossii po karmanoe?', *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, 27 april, p. 3.
- Bel de NAVO maar, de oorlog om Kosovo [1999], Amsterdam: de Volkskrant.
- 'Dokomenty, Vojennaja doktrina Rossijskoj Federatsii' [1999], *Krasnaja Zvezda*, 9 oktober, pp. 3-4.
- 'Doktrina boedet oetotsjnjat'sja' [2001], *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, 13 april, p. 1.
- Gafotoelin, N. [2000], 'Odobren tekst Vojennoj doktriny', *Krasnaja Zvezda*, 22 april, p. 1.
- Haas, M. de [2000], 'De nieuwe Russische militaire doctrine. Leidraad voor het huidige Russische optreden in Tsjetsjenië?', *MS*, (169), (1) januari, pp. 42-48.
- Klimenko, A.F. [2000], 'Osobnosti novoj Vojennoj doktriny', *Vojennaja Mysl*, 5 (mei), pp. 22-34.
- Kokosjin, A.A. [1997], 'Jedinaja vojennaja doktrina', *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, 14 november, pp. 1, 5.
- 'Kontseptsija natsional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federatsii' [1999], *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, (46), 26 november, p. 1, 4-5.
- Korboet, A. [1999], 'Rossija oetotsjnajat Vojennoeje doktrinoe', *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, 15 oktober, p. 1.
- Ligoeta, S.R. [1997], 'Stroektoerny analiz vojennoj doktriny Rossijskoj Federatsii', *Vojennaja Mysl*, januari, pp. 9-14.
- Lyasko, A. [1995], 'Although the doctrine is new, it resembles the old one', *Komsomolskaja Pravda*, 29 september, p. 2. Becommentarieerd door het Conflict Studies Research Centre, 3 oktober.
- Main, S.J. [2000], 'Russia's new National Security Concept' in *War and Peace in Post-Soviet Eastern Europe*, G81, maart, Camberley, Verenigd Koninkrijk: Conflict Studies Research Centre, pp. 17-21.
- 'Manilov's doctrine' [1998], *Vetsjernaja Moskva*, 6 juni, p. 3.
- Moechin, V. [1999], 'Sjestoj variant', *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, 29 oktober, pp. 1, 4.
- 'Novaja Vojennaja doktrina Rossii - adekvatnyj otvet na vyzov vremeni' [1999], *Krasnaja Zvezda*, 8 oktober, p. 1.
- 'Oe Rossii boedet novaja vojennaja doktrina' [1998], *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije*, 5 juni, p. 1.
- 'Oekaz Prezidenta Rossijskoj Federatsii ob oetverzdenii Vojennoj doktriny Rossijskoj Federatsii' [2000], *Krasnaja Zvezda*, 25 april, p. 1.
- 'Our military doctrine may be reviewed' [1995], *Krasnaja Zvezda*, 1 november, p. 3.
- Pel'ts, A. [1996], 'Noezjna novaja vojennaja doktrina', *KZ*, 6 november, p. 1.
- 'Prinjata vojennaja doktrina' [2000], *Nezavisimoje Vojennoje Obozrenije* (5), 11-17 februari, p. 1.
- 'Prizyvami vojennoeje reformoe ne oeskorisj' [1999], *Krasnaja Zvezda*, 5 augustus, p. 2.
- 'Rossija vsled za NATO vnesot korrekativy v vojennoeje doktrinoe' [1999], *Izvestija*, 28 april, p. 1.
- Rybak, S. [1995], 'Rossija vyrabatyvajat vojennoeje doktrinoe', *Nezavisimaja Gazeta*, 21 februari, p. 1.

Doctrine thema's ¹⁰	Concept Militaire Doctrine van de RF oktober 1999	Militaire Doctrine van de RF april 2000
1. MILITAIR-POLITIEKE GRONDSLAGEN		
Destabiliserende factoren voor de militair-politieke toestand	<ul style="list-style-type: none"> • Extremistische, etnocentrische, religieuze, separatistische en terroristische bewegingen • Verlaging van de effectiviteit van mechanismen voor internationale veiligheid (VN, OVSE) • Gebruik van militair geweld zonder goedkeuring van de VNVR 	<ul style="list-style-type: none"> • Extremistische, etnocentrische, religieuze, separatistische en terroristische bewegingen • Verzwakken (negeren) van mechanismen voor internationale veiligheid (VN, OVSE) • Gebruik van militair geweld als "humanitaire interventie" zonder goedkeuring van de VNVR • Toename van de georganiseerde misdaad, terrorisme, illegale wapen- en drugshandel

¹⁰ De citaten uit de verschillende doctrienedocumenten zijn doorgaans niet letterlijk overgenomen maar door mij aangepast. Opvallende verschillen tussen de doctrines zijn door mij vetgedrukt. Zie ook mijn vorig artikel over de doctrines van 1990-1993. De hier gebruikte indeling van de doctrines is om reden van overzichtelijkheid en komt niet altijd overeen met de oorspronkelijke documenten.

Tabel 1 Vergelijking van de Russische Militaire Doctrines van 1999 en 2000 (• Een uitgebreid artikel over de thematische vergelijking van zes Russische militaire doctrines is recentelijk door de auteur gepubliceerd in *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 14, no. 4 (december 2001), pp. 1-34, 'An analysis of Soviet, cis and Russian military doctrines 1990-2000'.

Doctrines thema's ¹⁰	<i>Concept</i> Militaire Doctrine van de RF oktober 1999	Militaire Doctrine van de RF april 2000
Externe dreigingen	<ul style="list-style-type: none"> • Inmenging in interne aangelegenheden RF • Negeren (beschadigen) van RF internationale belangen • Weerstaan van versterking RF invloed op mondiaal niveau • Uitbreiding van militaire blokken • Invasie van vreemde troepen op het grondgebied van met RF bevriende staten • Onderdrukking van Russische burgers in het 'nabije buitenland' (zaroebezjnych). 	<ul style="list-style-type: none"> • Inmenging in interne aangelegenheden RF • Negeren (beschadigen) van RF internationale belangen • Weerstaan van versterking RF invloed op mondiaal niveau • Uitbreiding van militaire blokken • Invasie van vreemde troepen op het grondgebied van met RF bevriende staten • Onderdrukking van Russische burgers in het buitenland (inostrannyh)
Interne dreigingen	<ul style="list-style-type: none"> • Illegaal optreden van extremistische, nationaal-etnische, religieuze, separatistische en terroristische bewegingen om de eenheid van de Russische staat en de territoriale integriteit aan te tasten en de interne toestand te destabiliseren. • Pogingen om het constitutionele systeem van de RF omver te werpen 	<ul style="list-style-type: none"> • Optreden van extremistische, nationaal-etnische, religieuze, separatistische en terroristische bewegingen • Aantasting van de eenheid van de Russische staat • Pogingen om het constitutionele systeem van de RF omver te werpen
Uitgangspunten voor het waarborgen van de militaire veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • Principes en normen van het internationale recht, waaronder Handvest VN, Akkoorden van Helsinki en Handvest van Parijs • RF zal niet als eerste militaire middelen aanwenden • RF behoudt de status van kernmogendheid voor de afschrikking van agressie tegen de RF of zijn bondgenoten • RF heeft het recht om kernwapens in te zetten als antwoord op massavernietigingswapens maar ook tegen grootschalige agressie met 	<ul style="list-style-type: none"> • Principes en normen van het internationale recht • RF werkt samen met Wit-Rusland op het gebied van defensiebeleid en legervorming • Noodzaak van instandhouding van een nucleair potentieel voor de afschrikking van agressie • RF heeft het recht om kernwapens in te zetten als antwoord op massavernietigingswapens tegen RF en/of zijn bondgenoten maar ook tegen grootschalige agressie met conventionele wapens in kritieke

	conventionele wapens tegen RF en zijn bondgenoten (vermeld in § militaire organisatie van de staat)	omstandigheden voor de nationale veiligheid van de RF
Bevelvoering over het veiligheidsapparaat	<ul style="list-style-type: none"> • De President, opperbevelhebber van de strijdkrachten, leidt de activiteiten voor het zekerstellen van de militaire veiligheid • De Regering leidt het zekerstellen van de militaire veiligheid, regelt de uitrusting van de strijdkrachten en de andere troepen en dirigeert de defensievoorbereiding • Het Ministerie van Defensie leidt de opbouw, ontwikkeling en de materiële uitrusting van de militaire organisatie van de staat • De Generale Staf is de basistentiteit voor de operationele bevelvoering over de strijdkrachten en verwezenlijkt de strategische planning voor de inzet van de strijdkrachten en de andere troepen 	<ul style="list-style-type: none"> • De President, opperbevelhebber van de strijdkrachten, leidt de opbouw, voorbereiding en inzet van het veiligheidsapparaat • De Regering organiseert de uitrusting van de strijdkrachten en de andere troepen en dirigeert de defensievoorbereiding • Het Ministerie van Defensie coördineert de defensieactiviteiten van federale uitvoeringsorganen en die van de subjecten en werkt de opbouw, de ontwikkeling en materieelzaken uit van de andere troepen • De Generale Staf, de basistentiteit voor de operationele bevelvoering over de strijdkrachten, coördineert het joint optreden van de strijdkrachten en de andere troepen • De staven van de (opper)bevelhebbers van de krijgsmachtdelen en de wapens en dienstvakken realiseren de plannen voor de opbouw en de inzet voor hun troepen.
2. MILITAIR-STRATEGISCHE GRONDSLAGEN		
Doeleinden voor de inzet van de strijdkrachten en de andere troepen	<ul style="list-style-type: none"> • Conventionele wereld- (regionale) oorlog • Nucleaire oorlog • Lokale oorlogen en gewapende conflicten • Interne gewapende conflicten 	<ul style="list-style-type: none"> • Grootschalige (regionale) oorlog • Lokale oorlogen en internationale gewapende conflicten • Interne gewapende conflicten • Vredesondersteunende en vredesherstellende operaties

Doctrines thema's ¹⁰	<i>Concept Militaire Doctrine van de RF oktober 1999</i>	<i>Militaire Doctrine van de RF april 2000</i>
Methoden van inzet van de strijdkrachten en de andere troepen	<ul style="list-style-type: none"> • Strategische operaties, operaties en militair optreden in mondiale en regionale oorlogen • Operaties en militair optreden in lokale oorlogen en gewapende conflicten • Vredesondersteunende operaties 	<ul style="list-style-type: none"> • Strategische operaties, operaties en militair optreden in grootschalige en regionale oorlogen • Operaties en militair optreden in lokale oorlogen en internationale gewapende conflicten • Joint speciale operaties in interne gewapende conflicten • Anti-terreur operaties • Vredesoperaties
Taken van de strijdkrachten en de andere troepen	<ul style="list-style-type: none"> • Zekerstellen van de militaire veiligheid • Afweren van een gewapende aanval (agressie) op de RF en de bondgenoten • Vredesondersteunende operaties • Interne gewapende conflicten • Rampenbestrijding 	<ul style="list-style-type: none"> • Zekerstellen van de militaire veiligheid • Afweren van een gewapende aanval (agressie) op de RF en (of) zijn bondgenoten • Interne gewapende conflicten • Vredesondersteunende en vredesherstellende operaties • Rampenbestrijding
Plaatsing van Russische troepen in het buitenland	<ul style="list-style-type: none"> • RF strijdkrachten en andere troepen kunnen buiten het grondgebied worden geplaatst als (gemeenschappelijke) groepen van strijdkrachten en bases 	<ul style="list-style-type: none"> • Beperkte contingenten van RF strijdkrachten en andere troepen kunnen worden geplaatst in strategisch belangrijke regio's buiten het grondgebied als (gemeenschappelijke) groepen van strijdkrachten en bases
3. MILITAIR-ECONOMISCHE GRONDSLAGEN		
Internationale militaire samenwerking	<ul style="list-style-type: none"> • Prioriteit ligt bij militaire samenwerking met de deelnemende staten aan het GOS Collectieve Veiligheidsverdrag, gericht op de vorming van een verenigde militair ruimte en collectieve militaire veiligheid. • Militaire samenwerking is gericht op versterking van de militair-politieke positie van de RF in de verschillende regio's van de wereld. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prioriteit ligt bij militaire samenwerking met de deelnemende staten aan het GOS Collectieve Veiligheidsverdrag, gericht op de vorming van een verenigde militair ruimte en collectieve militaire veiligheid.

BOEKEN bespreking

Vijftig jaar regiment Van Heutsz 1950-2000

Door W. Bevaart, M. Elands, C.P.M. Klep en D.W. Staat. 208 blz., rijk geïll., Sdu Uitgevers, Den Haag 2000.

€ 22,64

ISBN 90 1208 857 7

Bijna 35 jaar dienen bij de KL zorgt voor een rijke ervaring. Zo heb ik tijdens een detachering in 1969 de eerste stappen als pelotonscommandant gezet bij 48 Pantserinfanteriebataljon dat behoorde tot het Regiment Van Heutsz. Sinds die tijd volg ik het wel en wee van het Regiment Van Heutsz met bovengemiddelde belangstelling.

Het is dan ook een voorrecht om het jubileumboek *50 jaar Regiment Van Heutsz* te mogen recenseren. Een jubileumboek waarvan de BLS bij de presentatie terecht sprak van: 'een feest van herkenning, niet alleen voor Van Heutszers, maar ook voor een breder publiek'.

Oprichting regiment

Het Regiment Van Heutsz zag op 1 juli 1950 het levenslicht. Het was een van de zeven nieuwe naamregimenten die de landmacht in 1950 in de organisatie opnam. In afwijking van de vooroorlogse praktijk kregen deze regimenten geen nummer maar een naam.

De oprichting van het Regiment Van Heutsz trok evenwel, zelfs binnen de KL, nauwelijks aandacht. Aller ogen waren in die roerige dagen gericht op Korea, waar op 25 juni een bloedige oorlog was losgebrand. Later zou het Regiment Van Heutsz meer aandacht krijgen omdat de naam van Van Heutsz in het ene tijdvak een trots synoniem is voor 'gezag en orde' en in een ander tijdvak staat voor 'verwerpelijke koloniale politiek'. En nog altijd wordt over de reputatie van Van Heutsz gediscussieerd. Met alle gevolgen voor de eenheid met die naam.

Inhoud jubileumboek

'Vijftig jaar Regiment van Heutsz 1950-2000' is vervaardigd door de Sectie Militaire Geschiedenis KL (thans het Instituut voor Militaire Geschiedenis KL). Het Regiment Van Heutsz zette de traditie voort van het opgeheven Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). Het eerste hoofdstuk legt de wortels bloot van de regimentstraditie. Het bevat de geschiedenis van het KNIL en een beschouwing over zijn meest spraakmakende generaal, J.B. van Heutsz.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan het Nederlands Detachement Verenigde Naties (NDVN). Op 15 oktober 1950 wordt het NDVN officieel opgericht en administratief ingedeeld bij het Regiment Van Heutsz. Het NDVN zal vanaf die tijd als 'Van Heutsz-bataljon' door het leven gaan. Deze eenheid nam van 1950 tot en met 1954 deel aan de Korea-oorlog, waarbij het 123 man verloor.

Het bataljon ontving voor zijn inzet hoge Amerikaanse en Zuid-Koreaanse onderscheidingen. De periode 1950 tot 1955 vormde een roemruchte periode in de geschiedenis van het Regiment en vormt naast de voortzetting van de traditie van het KNIL een tweede belangrijke pijler van traditiehandhaving.

Het derde hoofdstuk vertelt hoe de bij Van Heutsz ingedeelde parate eenheden 48 Pantserinfanteriebataljon en de tientallen infanteriebeveiligingscompagnieën tijdens de Koude Oorlog hun taken vervulden en hoe de traditie van het Regiment in die periode verdere invulling kreeg. Dit hoofdstuk maakt eveneens duidelijk waarom de naam 'Van Heutsz' binnen de KL soms zo'n negatieve bijklank had.

In het vierde en laatste hoofdstuk wordt relatief veel ruimte gewijd aan de kortste periode, het tijdperk na de val van de Muur. Het is wel een periode waarin veel is gebeurd. De opheffing van het Regiment is tot twee keer toe zeer nabij. Het beschrijft de pogingen van individuen en eenheden om tegen de stroom in, het Regiment Van Heutsz voort te laten bestaan en het de naam en faam te laten verwerven die het verdient.

Een verdienste die het Regiment mede door zijn buitengewone traditiehanda-

ving zelf heeft afgedwongen.

Na 48 en 45 Pantserinfanteriebataljon en 41 Schoolbataljon vormt 12 Infanteriebataljon Luchtmobiel in Schaarsbergen de kern van het Regiment Van Heutsz. Dit bataljon nam in 1999 deel aan de vredesmacht SFOR in Bosnië-Herzegowina, hetgeen de passende afsluiting vormt van de vijftigjarige geschiedenis van een inmiddels vermaard regiment.

Kanttekeningen

Het is de grote verdienste van de auteurs dat zij op een goed leesbare wijze inzicht verschaffen in het vaak ingewikkelde krachten spel rond afstamming, oprichting, opheffing, heroprichting, halvering en samenvoeging van eenheden en de tradities daaromheen. Zoals wij inmiddels van de Sectie Militaire Geschiedenis KL gewend zijn, is ook deze uitgave weer uitstekend verzorgd, onder meer met bijna driehonderd (deels niet eerder gepubliceerde) foto's, voor een groot deel in kleur.

Het is jammer dat de in hoofdstuk 1 in de tekst genoemde belangrijke steden en gebieden voor een deel niet zijn terug te vinden op de twee bijbehorende kaarten. Daarnaast is op blz. 116 de beveiliging van het gebied rond de gekeapte trein bij De Punt wat kort door de bocht geformuleerd. De legerleiding zette niet meerdere eenheden tegelijk in om het gebied rond de gekeapte trein af te grendelen maar slechts één pantserinfanteriebataljon.

Na verloop van tijd werd het bataljon afgelost door een volgend bataljon. In deze cyclus kwam ook 48 Pantserinfanteriebataljon aan de beurt voor het beveiligen van het gebied (overigens niet alleen van het gebied om de trein maar ook van de commandopost in Assen).

Het lezen van dit boek was voor mij een feest van herkenning maar ook het kennisnemen van veel niet bekende aspecten. Het boek zal een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de voortzetting van de traditie van het KNIL en het NDVN.

Het vormt verplichte leesstof voor iedereen die in het Regiment Van Heutsz dient, zal dienen en heeft gediend. Maar daarnaast zal dit jubileumboek zijn weg vinden naar een ieder die algemene belangstelling heeft voor de KL.

drs. J. TERPSTRA, kol MPSPD

Verzwegen verhalen

Door B.J. Blijker, 206 blz, zwart-wit geïll., Hameland Pers, Zutphen, 2001. € 13,95
ISBN 90 7081 211 8

Het gedwongen arbeid verrichten in Duitsland en Oostenrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog is een onderwerp waarover de laatste jaren steeds meer wordt gesproken en geschreven. Dit betekent dat mensen die in de Tweede Wereldoorlog dwangarbeid hebben verricht langzamerhand een bereidwillig oor vinden voor hun verhaal. Immers, na hun terugkeer naar Nederland hebben zij moeten ervaren dat het hen niet in dank is afgenomen dat zij in Duitsland 'voor de moffen hadden gewerkt'.

Naar uitleg over de omstandigheden die daartoe hadden geleid, werd niet geluisterd. Het was beter om te verzwijgen dat je dwangarbeid had verricht. Vaak bleef de toehoorderkring beperkt tot familieleden of alleen maar vrouw en kinderen. Waarbij sommigen zelfs hun kinderen niet wilden opscheppen met een vader die in de Tweede Wereldoorlog in Duitsland dwangarbeid had verricht.

Lichtvoetig verslag

Blijker was een van de velen die in de Tweede Wereldoorlog in Duitsland moest werken. Om zijn verhalen uit de oorlog niet verloren te laten gaan, doet hij nu eindelijk toch een boekje open over die jaren. Zijn verhaal is gebaseerd op herinneringen en op zo'n dertig brieven die hij in die tijd geschreven heeft en die bewaard zijn gebleven. Zijn verhaal bevat relativeringen en bij sommige gebeurtenissen geeft hij aan dat zijn herinnering hem in de steek laat om een goede betrouwbare weergave te beschrijven. Zelf schrijft hij:

Oorlogsherinneringen hebben noodzakelijkerwijs meestal al een hoog som-

berheidsgehalte. Het op latere leeftijd beginnen met het opschrijven van mijn verhalen heeft het voordeel gehad, dat ik er een wat lichtere toets aan heb kunnen geven. Door de afstand in tijd tussen toen en nu zijn in mijn herinnering de schaduwen wat verbleekt en zonder soms de zeer dramatische gebeurtenissen van toen te bagatelliseren, heb ik ernaar gestreefd, waar het kon, een lichtvoetig verslag te doen van mijn belevenissen. Ik kon dit doen, omdat de gevaren waaraan ik was blootgesteld niet werden veroorzaakt door rechtstreekse confrontaties met kwaadaardige vijanden, maar meestal zelfs letterlijk uit de lucht kwamen vallen.

Verzwegen verhalen is geen verzetsroman en zeker ook geen heldenepos. De verhalen gaan over de belevenissen van een jonge man die, temidden van mensen van verschillende nationaliteit, onder wie gewone Duitsers, onder soms heel bizarre omstandigheden op weg was naar volwassenheid. Blijker is opgegroeid in Haarlem, waar zijn vader in 1936 zonder werk kwam en aangewezen was op 'bijsteun' om zijn gezin in leven te houden. Zij konden er niet echt van leven en de auteur ging na het behalen van zijn MULO-diploma in december 1940 werken bij de Gemeentelijke Dienst voor Maatschappelijk Hulpbetoon in Amsterdam.

Armoede

Zijn doel was zo goed mogelijk de oorlog door te komen. Omdat hij tien gulden in de maand meer kon verdienen ging hij in 1942 als jongste bediende werken bij de Noordzeebank te Amsterdam. Aan alle genomen beslissingen in die tijd lag het voortdurende geldgebrek ten grondslag. Het was of geld verdienen, of de deur uit. Dat was geen boosaardigheid, maar pure onmacht; het gezin leefde al jaren op de grens van de broodnood. Zelfs voor onderduiken was geld nodig.

Toen hij werd aangewezen voor werk in

Duitsland en zijn werkvergunning werd ingetrokken bleef er niets anders over dan naar Duitsland te gaan. Op 23 februari 1943 vertrok hij naar Stuttgart om in die stad een kantoorbaan bij de firma Bosch te gaan vervullen. Wat volgt is een beschrijving van zijn treinreis naar Stuttgart, van belevenissen zowel tijdens zijn werk als in zijn vrije tijd waarbij hij treft de ervaringen tijdens de vele bombardementen weet weer te geven. Hij krijgt in Stuttgart een eigen kamer en hij realiseert zich in zijn beschrijving dat hij beter af was dan buitenlandse fabrieksarbeiders die veelal in een 'Lager' werden ondergebracht.

Overige thema's

Het boek gaat ook over volwassen worden, collega's, kameraden en zijn eerste liefde. Het boek eindigt met zijn terugkeer in Nederland, in juni 1945, en de kille soms vijandelijke ontvangst die hem ten deel viel. Hij kreeg zijn functie weer terug bij de Gemeentelijke Dienst voor Sociale Zaken, zoals Maatschappelijk Hulpbetoon was gaan heten, en zweeg 55 jaren over zijn jaren in Duitsland.

Het boek is plezierig leesbaar geschreven en schetst een helder beeld van de dagelijkse belevenissen van een Nederlander die gedwongen kantoorarbeid moest verrichten in een grote stad in Duitsland in de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog.

Bij het lezen van dit boek wordt het ook duidelijker dat veel Duitsers pas na de oorlog kennis hebben gekregen van de gruwelijke misdrijven die landgenoten onder andere tegen de joden en de zigeuners hebben begaan. Het boek is een aanrader voor een ieder die meer dan normale belangstelling heeft voor alles wat er in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd.

drs. J. TERPSTRA, kol mpsd

Samenvattingen

J.F.W. van Angeren – De verkondiging van het Airpower evangelie

In de geschiedenis van 'Airpower' in de Verenigde Staten spelen twee mensen een grote rol: William "Billy" Mitchell en Henry H. "Hap" Arnold. Zij preekten vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog het 'Airpower-evangelie'. De auteur analyseert welke bijdrage zij leverden. Beide officieren hadden visie en moed en verdienen daarom respect. Uiteindelijk blijkt de wijsheid van Arnold van meer betekenis te zijn geweest dan het vurige geloof van Mitchell.

B. Hopman, J.K. Scherpen – Verhalen van een uitzending

'Wie verre reizen doet kan veel verhalen', is een gevleugelde uitdrukking in onze taal. Dit geldt ook voor militairen die zijn uitgezonden. Zij kunnen verhalen. Doen ze dat ook en zo ja, aan wie? De auteurs gaan in op de betekenis van het delen van emoties met collega's, met partners en met leidinggevenden. 'Social sharing' is nog steeds niet vanzelfsprekend. Mensen die emoties met anderen weten te delen ervaren dit als heilzaam.

P.J.M. van der Heijden – Individuele Deelnemers Eerdere Missies (IDEM)

De Koninklijke Luchtmacht heeft bij meerdere uitzendingen onderdelen en detachementen uitgezonden. Daarnaast is er sprake van individuele uitzendingen. De auteur richt zich op de laatste categorie. Zij wordt als groep ook geduid als 'Individuele Deelnemers Eerdere Missies' (IDEM). Hij beschrijft hoe de luchtmacht inhoud geeft aan hun opleiding, begeleiding en nazorg. De vijfde 'IDEM-dag', een onderdeel van de nazorg, vormde de aanleiding tot dit artikel.

I. Duyvesteyn – Recycling counterinsurgency

De wereld wordt geconfronteerd met grote aantallen conflicten in ontwikkelingslanden. Deze conflicten zijn in overgrote meerderheid burgeroorlogen. De auteur stelt ter discussie of conventionele counterinsurgency het juiste antwoord is op wat wordt gezien als guerrillaoorlogen of zogenaamde insurgencies. Zij concludeert dat met name burgeroorlogen in Afrika meer overeenkomsten vertonen met conventionele oorlogen dan tot nu toe is erkend.

M. de Haas – Het Russische Veiligheidsbeleid (2)

In het februari-nummer analyseerde de auteur vier Russische doctrines die verschenen tussen 1990 en 1993. In dit deel gaat hij in op de twee doctrines die de Russische Federatie publiceerde in 1999 en 2000. De invloed van omgevingsfactoren is herkenbaar. Toch onderkent de auteur geen structurele wijziging van het Russische veiligheidsbeleid. Nationale belangen van macht en invloed zullen naar zijn mening bepalend zijn.

Summaries

MEDEDELING

Gevolgen voor de militaire professie –
Europese defensiesamenwerking

J.F.W. van Angeren – Preaching the Airpower Gospel

William "Billy" Mitchell and Henry H. "Hap" Arnold both played a significant role in preaching the 'airpower gospel' in the United States. The author compares the two officers and their contribution to airpower. Both had vision and courage and deserve esteem and glory. In the end however, as the author indicates, Arnolds' wisdom overshadows Mitchell's zeal.

B. Hopman, J.K. Scherpen – Stories about a mission

He who travels far knows much. This also applies to those who took part in a military mission. They can, but do they and if so, to whom. The authors discuss the meaning of social sharing; with comrades, with partners and with own leaders. Social sharing of emotions still is not self-evident. They who share, discover – as the authors indicate – beneficial effects.

P.J.M. van der Heijden – After-care, a shared responsibility

The Dutch Armed Forces have taken part in many military missions abroad. Sometimes staffs and units were sent, but on many occasions individuals rotated. The Dutch Air Force translated lessons learned into a broader concept of training, coaching, supervising and after-care directed at this last category. The author clarifies this approach including a yearly meeting, the fifth taking place this month.

I. Duyvesteyn – Recycling counterinsurgency

The world observes many armed conflicts in developing countries. An overwhelming majority of those conflict can be labelled as civil war. The author discusses the value of conventional counterinsurgency as a response to what is normally seen as guerrilla warfare or insurgencies. In her final observations conflicts in Africa have more characteristics of a conventional war than presently recognised.

M. de Haas – The Russian security policy (2)

In this earlier contribution in the February issue, the author analysed four Russian doctrines that originated between 1990 and 1993. In this part he discusses two doctrines of the Russian Federation as published in 1999 and 2000. Though environmental factors did influence the contents of those doctrines, national interests always will – in his view – dominate Russian security policies.

MEDEDELING

Europese defensiesamenwerking – Gevolgen voor de militaire professie

Symposium ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Koninklijke Vereniging van Eervol Ontslagen Officieren van de Nederlandse Krijgsmacht

donderdag 18 april 2002, Koninklijke Militaire Academie, Breda

De Europese defensiesamenwerking is een belangrijk veiligheidspolitek onderwerp dat voor de Nederlandse krijgsmacht grote gevolgen zal hebben. Tijdens dit symposium zullen centraal staan de feitelijke betekenis en de praktische gevolgen voor de huidige en toekomstige Nederlandse militairen, in het bijzonder voor de officieren.

Het symposium begint met twee keynote-sprekers die bovenstaand thema zullen belichten vanuit respectievelijk Europees en Nederlands gezichtspunt. Vervolgens volgt een wetenschappelijke verdieping met referaten op historisch en cultureel gebied. Tot slot zal een aantal 'ervaringsdeskundige' panelleden de discussie met elkaar en met het publiek aangaan.

Voor de organisatie van dit symposium werkt de KVEO samen met de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht (SMK) en de Koninklijke Militaire Academie (KMA).

Programma

- 13.00 uur **generaal-majoor KLu C.G.J. Hilderink**
Gouverneur Koninklijke Militaire Academie
Welkomstwoord
- mr. F.H.G. de Grave**
Minister van Defensie
Openingstoespraak
- luitenant-generaal R. Schuwirth**
Directeur-generaal Militaire Staf van de Europese Unie
Europese defensie: perspectieven voor de nationale strijdkrachten (in het Engels)
- luitenant-generaal A.P.P.M. van Baal**
Bevelhebber der Landstrijdkrachten
De Nederlandse krijgsmacht en de Europese defensiesamenwerking
- 14.30 uur **Pauze**
- 14.50 uur **dr. W. Klinkert**
Militair historicus aan de Koninklijke Militaire Academie
Van nationaal naar internationaal officierskorps: Europese militaire opleiding in wording?
- prof. dr. J. Soeters**
Hoogleraar Sociale Wetenschappen en vice-decaan van de Faculteit Militaire Wetenschappen i.o.
Cultuurverschillen tussen militairen: Europese officierskorpsen onderzocht
- 15.30 uur Paneldiscussie
A. van Ardenne-van der Hoeven
Tweede Kamerlid voor het CDA
commandeur J.G.A. Brandt
Souschef Internationale Plannen en Samenwerking bij de Defensiestaf
drs. J. Lagendijk
Europarlementariër voor GroenLinks / De Groenen
Commodore G.H.A. Schrijver
Directeur Instituut Defensie Leergangen
- 16.30 uur **generaal-majoor b.d. KLu**
mr. A.J.T. Dörenberg
Voorzitter KVEO
Presentatie jubileumboek van de hand van dr. J.W. Schulten
- Dagvoorzitter: **prof. dr. K. Koch**
Universitair hoofddocent bij de Vakgroep Politieke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Leiden; bijzonder hoogleraar Internationale Betrekkingen, Rijksuniversiteit Groningen
- Informatie en aanmelding:
Stichting Maatschappij en Krijgsmacht
Brasserskade 227 A
2497 NX Den Haag
telefoon: 015-2844745
fax: 015-2844824
e-mail: cm@smk.nl